

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

N. K. Κανελλόπουλος

και

I. Χολέζας

ΑΘΗΝΑ, Νοέμβριος 2015

Περιεχόμενα

1.1	Εισαγωγή	3
1.2	Επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση	6
1.3	Διαχείριση περιουσίας ΦΚΑ.....	13
1.4	Απώλειες ΦΚΑ από την απομείωση του δημόσιου χρέους (PSI).....	16
1.5	Εισπραξιμότητα των ασφαλιστικών εισφορών	19
1.6	Δημογραφική γήρανση	23
1.7	Δαπάνες και έσοδα του ασφαλιστικού συστήματος	32
1.7.1	Γενική επισκόπηση	32
1.7.2	Σύνθεση συνταξιοδοτικής δαπάνης.....	47
1.8	Κίνδυνος φτώχειας.....	52

Πίνακες

Πίνακας 1 Εξέλιξη συγκεντρωτικών εσόδων για ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ και ΟΓΑ.....	12
Πίνακας 2 Κινητή και ακίνητη περιουσία των ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ και ΟΓΑ.....	15
Πίνακας 3 Απώλειες ΦΚΑ από την απομείωση του δημόσιου χρέους (PSI)	18
Πίνακας 4 Πλήθος οφειλετών ανά εύρος οφειλής (τρέχον υπόλοιπο 30/9/2015)	20
Πίνακας 5 Οφειλές βάσει του έτους εμφάνισης.....	22
Πίνακας 6 Συνολικές εισπράξεις ΚΕΑΟ (ως 30/9/2015).....	22
Πίνακας 7 Διαχρονική εξέλιξη δαπανών ΟΚΑ και Κρατικού Προϋπολογισμού	36
Πίνακας 8 Εξέλιξη Εξόδων ΟΚΑ Υπ. Εργασίας.....	38
Πίνακας 9 Εξέλιξη Εσόδων ΟΚΑ Υπ. Εργασίας	39
Πίνακας 10 Μεταφορές από τον κρατικό προϋπολογισμό προς βασικούς ΦΚΑ 2000 - 2015 (ποσά σε εκατ. €).....	40
Πίνακας 11 Οικονομικά στοιχεία κυριότερων ασφαλιστικών ταμείων.....	43
Πίνακας 12 Διάσπαση μεταβολών δημόσιων συνταξιοδοτικών δαπανών (σε εκατοστιαίες μονάδες) - σωρευτική μεταβολή από το 2013	49
Πίνακας 13 Μεταβολή του κινδύνου φτώχειας μετά από κοινωνικές μεταβιβάσεις.....	52

Διαγράμματα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των απασχολούμενων και του ποσοστού απασχόλησης	6
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 Εξέλιξη δείκτη μισθών στους κλάδους Β-Σ με διόρθωση εργάσιμων ημερών, (2012=100)	9
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 Μεριδίο επιμέρους συστατικών των εσόδων των ΦΚΑ.....	13
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 Διαχρονική εξέλιξη γεννήσεων, θανάτων και πληθυσμού στην Ελλάδα.....	24
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5 Εισερχόμενοι και εξερχόμενοι μετανάστες.....	24
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6 Πληθυσμιακές προβλέψεις	25
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7 Βρεφική θνησιμότητα, προσδόκιμο και έτη υγιούς ζωής στα 65	26
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8 Ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού της Ελλάδας, 2013-2060 (% συνολικού πληθυσμού).....	28
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9 Δείκτες Δημογραφικής εξάρτησης, 2013-2060 (%).....	28
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10 Πληθυσμιακή πυραμίδα Ελλάδας 2004	30
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11 Πληθυσμιακή πυραμίδα Ελλάδας 2008	31
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12 Πληθυσμιακή πυραμίδα Ελλάδας 2014	31
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13 Δαπάνη για δημόσιες συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	33
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14 Καθαρό ποσοστό αναπλήρωσης για το διάμεσο εισόδημα	35
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15 Εξέλιξη συνταξιοδοτικής δαπάνης και ΑΕΠ 1980-2009 (Έτος βάσης 1980). 37	
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16 Μεταβιβαστικό σκέλος σύνταξης ανά δεκατημόριο	51
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17 Διαχρονική εξέλιξη του κινδύνου φτώχειας για επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες 2003-2014 (%)	54
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18 Κίνδυνος φτώχειας ηλικιωμένων στην Ελλάδα και στην ΕΕ: EU-SILC 2003-2014 (%).....	55
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19 Κίνδυνος απόλυτης φτώχειας κατά ηλικία.....	56

1.1 Εισαγωγή

Οι θεσμοί της κοινωνικής ασφάλισης, και του περιλαμβανόμενου σε αυτήν ασφαλιστικού συστήματος, είναι εξόχως σημαντικοί, καθώς αμέσως ή εμμέσως επηρεάζουν την ευημερία του συνόλου σχεδόν του πληθυσμού της Ελλάδας. Η κοινωνική ασφάλιση παρέχεται από την πολιτεία και προσφέρει υπηρεσίες υγείας, εξασφαλίζει πόρους διαβίωσης στους άνεργους (επιδόματα ανεργίας) και στους αποσυρμένους από την οικονομικά ενεργή δράση (συντάξεις), προστατεύει την οικογένεια (οικογενειακά επιδόματα, επιδόματα τέκνων) και τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες (φοιτητικό επίδομα, επιδόματα ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, επίδομα θέρμανσης).

Διαχρονικά δαπανώνται αξιόλογοι πόροι για τη χρηματοδότηση της κοινωνικής ασφάλισης. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, το 1980 οι δαπάνες για κοινωνική ασφάλιση ήταν της τάξεως του 10,3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) (μέσος όρος ΟΟΣΑ 15,4%), ενώ το 2012 έφτασαν το 26,1% του ΑΕΠ (μέσος όρος ΟΟΣΑ 21,6%). Περισσότερες από τις μισές δαπάνες της κοινωνικής ασφάλισης χρηματοδοτούν το συνταξιοδοτικό σύστημα της Ελλάδας, δηλαδή κατευθύνονται στην πληρωμή συντάξεων. Παρά τα υψηλά αυτά ποσοστά πόρων που διατίθενται για συντάξεις, από τα υψηλότερα στην ΕΕ, το ασφαλιστικό σύστημα παρουσιάζει διαρθρωτικά προβλήματα και δυσοίονες προοπτικές. Το 1976 το ΚΕΠΕ¹ διαπιστώνει ότι «Παρά την ικανοποιητική κάλυψη του πληθυσμού για κύρια σύνταξη, ο τρόπος πραγμάτωσης της προστασίας παρουσιάζει σοβαρές ατέλειες. Διαπιστώνεται κατάτμηση της ασφαλίσεως σε μεγάλο αριθμό φορέων και ανομοιομορφία στις προϋποθέσεις για την παροχή των συντάξεων, στον τρόπο υπολογισμού και στους μηχανισμούς αναπροσαρμογής της συντάξεως, που συνεπάγονται ανισότητα στον τρόπο προστασίας των διαφόρων ομάδων του πληθυσμού. Παρατηρούνται σοβαρές αποκλίσεις, αιχμές προστασίας αφενός και ανεπάρκειες αφετέρου, από ένα παραδεκτό όριο προστασίας. Τη διαφοροποίηση της προστασίας την επιτείνει η διαφοροποίηση της χρηματοδότησης.» Επιπλέον, στην ίδια έκθεση παρόμοια προβλήματα κατάτμησης, διαφοροποίησης της προστασίας, έλλειψης προγραμματισμού διαπιστώνονται και στην επικουρική ασφάλιση. Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που επήλθαν έκτοτε, πολλές από τις τότε διαπιστώσεις παραμένουν, παράλληλα με όξυνση του προβλήματος της χρηματοδότησης.

Το ασφαλιστικό σύστημα της Ελλάδας είναι πλέον διανεμητικό (pay as you go), δηλαδή οι σημερινοί εργαζόμενοι με τις εισφορές τους (και τη φορολογία τους) πληρώνουν τις συντάξεις των σημερινών συνταξιούχων προσδοκώντας ότι αύριο θα τύχουν της ίδιας αλληλεγγύης από τα παιδιά τους.² Οι φορείς κοινωνικής ασφάλισης είναι τα ασφαλιστικά

¹ ΚΕΠΕ (1976). Κοινωνική Ασφάλιση, Έκθεση Νο22 για το Πρόγραμμα Αναπτύξεως 1976-80, Αθήνα.

² Οι σημερινοί εργαζόμενοι και οι σημερινοί συνταξιούχοι με την πληρωμή δανείων που πάρθηκαν στο παρελθόν για τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων των ασφαλιστικών ταμείων πληρώνουν εντόκως το ελλειμματικό μέρος της σύνταξης παλαιότερων συνταξιούχων. Έτσι η έννοια της διαγενεακής αλληλεγγύης είναι πολύ ευρύτερη και αφορά περισσότερες των δύο γενεών.

ταμεία, τα οποία κατά κανόνα υπάγονται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Τα ασφαλιστικά ταμεία, αν και είναι αυτόνομα και διατηρούν οικονομική και λειτουργική ανεξαρτησία, καλύπτουν τυχόν ελλείμματά τους με κρατικές επιδοτήσεις. Οι παροχές των ταμείων διακρίνονται σε είδος ή σε χρήμα. Οι τελευταίες μπορεί να είναι περιοδικές (μηνιαίες συντάξεις) ή εφάπαξ. Η ασφάλιση διακρίνεται σε τρία βασικά επίπεδα. Ειδικότερα, υπάρχει ασφάλιση για κύρια σύνταξη, για επικουρική σύνταξη και για εφάπαξ. Η κύρια ασφάλιση είναι σχεδόν καθολική, ενώ η επικουρική αφορά στους εργαζόμενους με εξαρτημένη εργασία και ένα μέρος των αυτοαπασχολούμενων. Αμφότερες ανήκουν στον πρώτο (δημόσιο) πυλώνα ασφάλισης, ενώ οι άλλοι δύο πυλώνες, δηλαδή των επαγγελματικών ταμείων και των ιδιωτικών ασφαλιστικών εταιριών, σε αντίθεση με άλλες χώρες του εξωτερικού, στην Ελλάδα δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένοι.

Το ασφαλιστικό σύστημα χρηματοδοτείται από τις εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών, ενώ ένα μεγάλο κομμάτι χρηματοδότησης προέρχεται από κρατικές επιχορηγήσεις και κοινωνικούς πόρους. Το 2009 υπολογίζεται ότι σχεδόν το 30% των εσόδων του ασφαλιστικού συστήματος προέρχεται από κρατική χρηματοδότηση, δηλαδή φορολογία ή δανεισμό, στερώντας ένα αρκετά υπολογίσιμο κομμάτι πόρων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για αναπτυξιακούς σκοπούς και καταπολέμηση της ανεργίας. Το 2014 από τα €23,3 δις που είναι οι δαπάνες για συντάξεις του Υπουργείου Εργασίας, τα €12,2 προέρχονται από κρατική επιχορήγηση.

Διαχρονικά η αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών ήταν περιπτωσιακή. Η επέκταση της ασφαλιστικής κάλυψης με ευνοϊκούς όρους σε ευρείες ομάδες του ελληνικού πληθυσμού, που έλαβε χώρα τη δεκαετία του 1980, πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο ενός πολύμορφου και γενναιόδωρου σχήματος κάλυψης σε ένα μωσαϊκό ασφαλιστικών φορέων, οι οποίοι προσέφεραν διαφορετικό βαθμό προστασίας, όχι πάντοτε ανάλογο της οικονομικής τους ευρωστίας. Επιπλέον, η σημαντική αύξηση των κατωτάτων ορίων, τα οποία αναμφισβήτητα βελτίωσαν την οικονομική θέση των συνταξιούχων, αύξησαν τις δαπάνες για συντάξεις γήρατος κατά 11,3% σε σταθερές τιμές κατά την περίοδο 1980-85, όταν ο αντίστοιχος μέσος όρος στην ΕΕ ήταν 1,6³ και το ΑΕΠ της Ελλάδας, σε σταθερούς όρους, αυξήθηκε λιγότερο από 1%.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 έγιναν δύο βασικές νομοθετικές παρεμβάσεις (Ν. 1902/1990 και Ν. 2084/1992) με στόχο την αντιμετώπιση της δημογραφικής γήρανσης, την άμβλυνση των προβλημάτων ρευστότητας και λειτουργικών ελλειμμάτων και τον οργανωτικό εκσυγχρονισμό του συστήματος. Για το τελευταίο ακολούθησε και ο Ν.3029/2002. Εντούτοις, τα προβλήματα συνέχισαν να υπάρχουν, αφού δεν αντιμετωπίστηκαν αποτελεσματικά με πιο σημαντικά την αύξηση των δαπανών κοινωνικής προστασίας (υψηλότερες συντάξεις, αύξηση κατώτατων ορίων, μείωση μέσης ηλικίας συνταξιοδότησης, ΕΚΑΣ, κτλ), την παράλληλη υστέρηση των εσόδων (μείωση του ρυθμού

³ Αθανασίου Λ., Φ. Ζερβού, Α. Κώτση, (2009). *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος*. Σειρά Εκθέσεις 57, ΚΕΠΕ, Αθήνα.

ανάπτυξης και απασχόλησης, εισφοροδιαφυγή) και τη χειροτέρευση του λόγου «ασφαλισμένοι προς συνταξιούχους».

Όλα αυτά έχουν συμβάλει στο λεγόμενο ασφαλιστικό πρόβλημα, το οποίο μπορεί να συνοψιστεί ως εξής «... ο πυρήνας του προβλήματος είναι απλός: Ο αριθμός αυτών που πληρώνουν εισφορές θα περιορίζεται, ενώ ο αριθμός των συνταξιούχων θα αυξάνεται. Στο πρόβλημα μπορεί να υπάρχουν τρεις αντιδράσεις μόνον. Αύξηση εισφορών ή εσόδων, μείωση της μέσης σύνταξης και περιορισμός του αριθμού των δικαιούχων, ο οποίος κύρια αναφέρεται σε επιμήκυνση του εργασιακού βίου».⁴

Η θεώρηση ότι το ελληνικό ασφαλιστικό πρόβλημα είναι σύνθετο και δυσεπίλυτο οδήγησε για μακρό χρονικό διάστημα σε πρόχειρες και εμβολωματικές λύσεις χωρίς προγραμματισμό και σαφή καθορισμό προτεραιοτήτων, καθώς και στη μετακύλιση της αντιμετώπισής του στο διηνεκές. Η δε επελθούσα παρατεταμένη οικονομική κρίση, υπό το πρίσμα της αβεβαιότητας για τις μελλοντικές ρυθμίσεις του συνταξιοδοτικού (ηλικία συνταξιοδότησης και ύψος σύνταξης) και της ανεργίας, ώθησε μεγάλο αριθμό εργαζομένων από την αγορά εργασίας στη συνταξιοδότηση, ενώ παράλληλα μείωσε τα έσοδα του συστήματος (μείωση μισθών, αδυναμία καταβολής εισφορών) και εξανέμισε περιουσιακά στοιχεία (PSI, μείωση αγοραστικών τιμών ακινήτων και ενοικίων). Όλα αυτά σε συνδυασμό με την αδυναμία της χώρας να δανείζεται για να χρηματοδοτήσει και τα ελλείμματα του ασφαλιστικού συστήματος, επέτειναν το ασφαλιστικό πρόβλημα, οδηγώντας τα πρόσφατα έτη το ασφαλιστικό σύστημα σε μία οριακή ισορροπία. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα τελευταία έτη τα Ταμεία, ακόμα και μετά την κρατική επιχορήγηση, συνεχίζουν να έχουν ελλείμματα και, προκειμένου να καταβάλουν τις συντάξεις, δεν αποδίδουν τις εισφορές που εισπράττουν προς τον ΕΟΠΥΥ και τον ΟΑΕΔ. Παρεμβάσεις για το δραστικό περιορισμό του χάσματος μεταξύ διαθέσιμων πόρων και δαπανών του ασφαλιστικού συστήματος, παρά τις πρόσφατες περικοπές των συντάξεων, παραμένουν ακόμη αναπόφευκτες.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα ωστόσο, δεν είναι πρωτόγνωρα, αλλά παρόμοια με αυτά άλλων χωρών. Το βασικό πρόβλημα της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα είναι δημογραφικό, αλλά και οικονομικό. Το πρόβλημα χρηματοδότησης του ασφαλιστικού συστήματος και η συνεχής απορρόφηση επιπλέον πόρων έχει πολλαπλές επιπτώσεις στη συνολική πορεία της οικονομίας (επιβάρυνση κόστους εργασίας και αποθάρρυνση απασχόλησης, περιορισμός πόρων Δημοσίου, περιορισμός επενδύσεων, επιβάρυνση δημόσιων οικονομικών και συσσώρευση δημοσίου χρέους). Εξειδικευμένα προβλήματα, όπως είναι η κατάρτιση του συστήματος, οι ατέλειες και η ανισότητα στο βαθμό κάλυψης και προστασίας, τα αδικαιολόγητα προνόμια συγκεκριμένων ομάδων, οι πολλαπλές και μη ανταποδοτικές συντάξεις είναι ζητήματα αποδοτικότητας και δικαιοσύνης που θα μπορούσαν να επιλυθούν σύντομα- άλλες χώρες τα έχουν λύσει εδώ και πολλά χρόνια- αλλά σίγουρα δεν θα λύσουν το γενικότερο

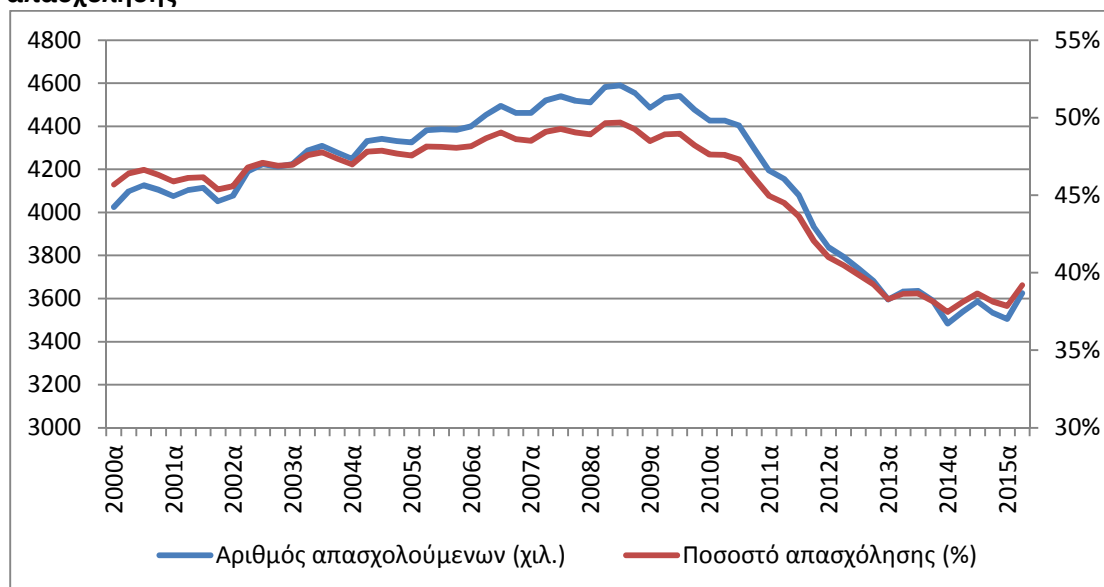
⁴ *Οικονομία και Συντάξεις*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, 1997, σελ. xi.

πρόβλημα. Αν και η δημοσιονομική τους επίπτωση δεν αναμένεται να είναι υψηλή, θα καταστήσουν το ασφαλιστικό σύστημα δικαιότερο, αποτελεσματικότερο και πιο αξιόπιστο. Από την άλλη, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι το ασφαλιστικό σύστημα βελτιώνει σημαντικά το επίπεδο ευημερίας του πληθυσμού (οι συντάξεις συμβάλλουν στη μείωση του ποσοστού φτώχειας κατά 25,4%, ενώ όλα τα υπόλοιπα κοινωνικά επιδόματα κατά 4,9%).

1.2 Επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση

Μία από τις σοβαρότερες συνέπειες της οικονομικής κρίσης συνδέεται με την απασχόληση. Πιο συγκεκριμένα, και συμπληρωματικά προς τη μείωση των ατόμων σε παραγωγικές ηλικίες που διαφάνηκε από την ανάλυση της δημογραφικής σύνθεσης του πληθυσμού, η απώλεια δεκάδων χιλιάδων θέσεων εργασίας λόγω κλεισίματος μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων και περιορισμού του κύκλου εργασιών των υπολοίπων, εξαιτίας της μείωσης της ζήτησης για προϊόντα και υπηρεσίες, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των απασχολούμενων. Το φαινόμενο έχει προφανείς επιπτώσεις στα έσοδα των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης (ΦΚΑ, εφεξής), καθώς λιγότεροι απασχολούμενοι σημαίνει λιγότερες εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, είτε αυτές προέρχονται από επιχειρήσεις-εργοδότες, είτε από απασχολούμενους μισθωτούς ή ελεύθερους επαγγελματίες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των απασχολούμενων και του ποσοστού απασχόλησης

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Το ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 παρουσιάζει ανάγλυφα τις αλλαγές στους απασχολούμενους τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια.⁵ Είναι εμφανές, ότι από το 2000 ως την έναρξη της κρίσης το 2008, η απασχόληση στη χώρα αυξανόταν. Η αύξηση αυτή είχε μέσο ετήσιο ρυθμό 1,8%, ενώ από το 2009 και έπειτα η τάση αντιστρέφεται με την απασχόληση να μειώνεται με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,1%. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι κάθε χρόνο προ κρίσης δημιουργούνταν 58,9 χιλ. νέες θέσεις απασχόλησης, ενώ στη διάρκεια της κρίσης χάνονταν 170,5 χιλ. θέσεις απασχόλησης ετησίως. Επομένως, δεν προκαλεί έκπληξη η μείωση του ποσοστού απασχόλησης (απασχολούμενοι/πληθυσμός) στα άτομα άνω των 15 ετών από περίπου 50% το 2008 σε κάτω του 40% το 2015. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι 4 στους δέκα άνω των 15 ετών εργάζονται για να συντηρήσουν τους υπόλοιπους έξι. Σημειωτέον, ότι στους αριθμούς αυτούς δεν περιλαμβάνονται παιδιά. Μάλιστα, αν εστιάσει κάποιος στην πιο ενεργή ηλικιακή ομάδα των 30-44 ετών οι επιπτώσεις της κρίσης είναι δραματικές, καθώς οι απασχολούμενοι μειώθηκαν κατά περίπου 385 χιλ. ή 19,3%, ενώ το ποσοστό απασχόλησής τους έπεσε κατά σχεδόν 12 εκατοστιαίες μονάδες, κάτω από 68% επιστρέφοντας σε επίπεδα πολύ πριν το 2000.

Πλαίσιο 1. Οι ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ

Χαρακτηριστικό της μείωσης της απασχόλησης εξαιτίας της κρίσης είναι το παράδειγμα των ασφαλισμένων στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ που παρουσιάζεται στον Πίνακα Π1. Αν και δεν υπάρχουν πιο πρόσφατα στοιχεία, η τάση μείωσης της απασχόλησης είναι εμφανής. Οι ασφαλισμένοι στις κοινές επιχειρήσεις, δηλαδή σε όλες εκτός από οικοδομικές, που αποτελούν τη μεγάλη πλειονότητα των ασφαλισμένων στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, μειώνονται την περίοδο 2009-2012 κατά 18,1%, από περίπου 1,8 εκατ. σε 1,47 εκατ., όμως τα τελευταία δύο έτη η απασχόληση φαίνεται να επανακάμπτει ελαφρώς (15,1%), οπότε το αποτέλεσμα για το σύνολο της περιόδου περιορίζεται σε μείωση της τάξης του 5,7%. Η εικόνα στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα οικοδομοτεχνικά έργα είναι σαφώς δυσμενέστερη, καθώς η μείωση των ασφαλισμένων είναι μεγαλύτερη και συνεχίζεται και το 2013 με ελαφρώς χαμηλότερο ρυθμό. Μόνο το 2014 φαίνεται να υπάρχει μικρή ανάκαμψη. Έτσι, σε σύγκριση με το 2009 φαίνεται ότι το 2013 περίπου τρεις στους τέσσερις ασφαλισμένους δεν υπάρχουν πλέον. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου του πλήγματος που έχει δεχθεί από την κρίση ο κλάδος των κατασκευών. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως προκύπτει από στοιχεία του πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ (βλέπε Χολέζας, 2015), μεγάλο μέρος από τις νέες θέσεις απασχόλησης αφορούν σε μερική ή εκ περιτροπής απασχόλησης, ενώ δεν είναι ξεκάθαρο ποιες από αυτές αφορούν σε προγράμματα ενεργητικής πολιτικής για τη δημιουργία επιδοτούμενων θέσεων απασχόλησης.

⁵ Να σημειωθεί ότι οι αλλαγές στην απασχόληση υπολογίζονται σε ετήσια βάση για αντίστοιχα τρίμηνα, ώστε να απομονωθούν οι εποχικές διακυμάνσεις.

Πίνακας Π 1. Αριθμός ασφαλισμένων στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ

	Κοινές επιχ.	Οικοδ/κά έργα	Ετήσια μτβ	Ετήσια μτβ
2009	1.796.285	123.807	-	-
2010	1.733.526	97.414	-3,5%	-21,3%
2011	1.598.394	64.366	-7,8%	-33,9%
2012	1.471.395	39.758	-7,9%	-38,2%
2013	1.524.690	32.852	3,6%	-17,4%
2014	1.694.156	36.053	11,1%	9,7%
Μτβ περιόδου	-5,7%	-70,9%	-	-

Πηγή: ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, Διεύθυνση Αναλογιστικών Μελετών και Στατιστικής.

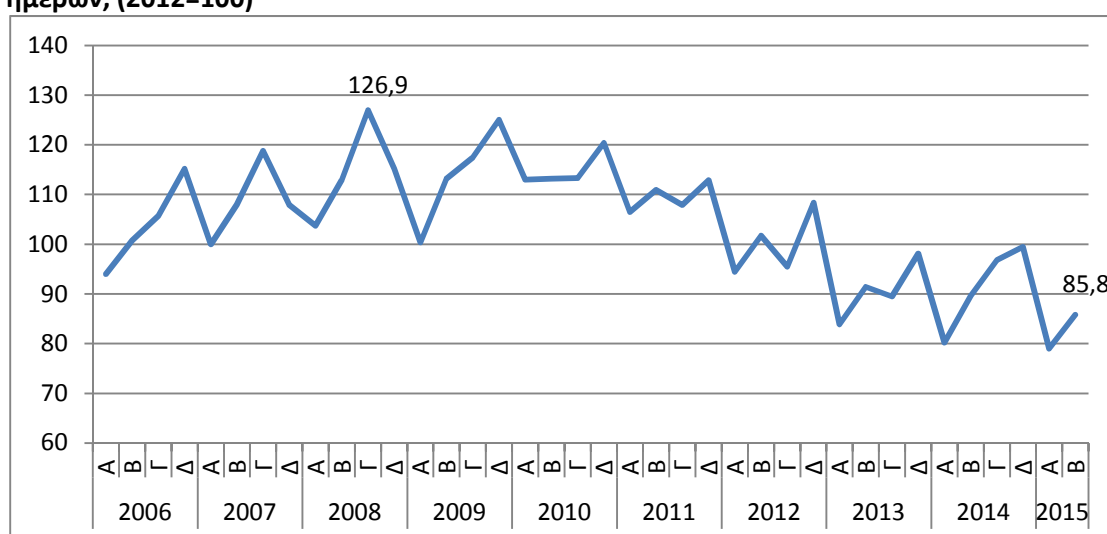
Ένα ακόμη σημείο που οφείλει να τονιστεί είναι η μείωση της έντασης της απασχόλησης,, δηλαδή των ωρών απασχόλησης, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών ακόμη και αν το σύνολο των απασχολούμενων παραμένει σταθερό, εφόσον αυτή συνεπάγεται μείωση των αποδοχών. Σύμφωνα με τα στοιχεία από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, η μερική απασχόληση αυξήθηκε στη διάρκεια της κρίσης, καθώς το δεύτερο τρίμηνο του 2015 οι μερικώς απασχολούμενοι έφτασαν το 9,5% του συνόλου των απασχολούμενων, όταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2008 ήταν μόλις 5,5%. Σε απόλυτους αριθμούς, οι πλήρως απασχολούμενοι μειώθηκαν κατά 1,05 εκατ., ενώ οι μερικώς απασχολούμενοι αυξήθηκαν κατά 95,7 χιλ.

Επομένως, οι δυσμενείς επιπτώσεις στα έσοδα των ΦΚΑ που οφείλονται στη μείωση του πληθυσμού σε παραγωγική ηλικία που περιγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα θα μπορούσαν ενδεχομένως, τουλάχιστον σε ένα βαθμό, να αντισταθμιστούν από την αύξηση των απασχολούμενων στον πληθυσμό, δηλαδή την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης. Μέχρι την έναρξη της κρίσης αυτό φαινόταν να συμβαίνει, αν και με μικρότερο από τον επιθυμητό ρυθμό, κυρίως λόγω των παραδοσιακά χαμηλών ποσοστών συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Ωστόσο, η κρίση είχε ως αποτέλεσμα η πορεία της απασχόλησης να αναστραφεί και πλέον τόσο ο αριθμός των απασχολούμενων όσο και το ποσοστό απασχόλησης βρίσκονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, κάτω και από αυτά που επικρατούσαν πριν από δεκαπέντε χρόνια στη χώρα. Μεσομακροχρόνια η αύξηση της απασχόλησης και η βελτίωση των προοπτικών της αγοράς εργασίας, σύμφωνα και με τις προβλέψεις της ΕΕ (Ageing Report 2013), αναμένεται να αντισταθμίσουν τις δυσμενείς δημογραφικές επιπτώσεις στη συνταξιοδοτική δαπάνη. Ωστόσο, βραχυχρόνια οι προοπτικές της απασχόλησης, αν και θετικές, δε φαίνονται ικανές να μπορέσουν να βελτιώσουν σημαντικά την οριακή ισορροπία εσόδων και εξόδων του συνταξιοδοτικού συστήματος.

Επιπτώσεις της κρίσης στις αποδοχές από εργασία

Οι επιπτώσεις της κρίσης δεν έγιναν αισθητές μόνο μέσω της απώλειας θέσεων απασχόλησης και τη μείωση της έντασης της απασχόλησης, αλλά και μέσω της μείωσης των αποδοχών του συνόλου των απασχολούμενων. Δεδομένου ότι οι ασφαλιστικές εισφορές κατά κανόνα είναι συνάρτηση του ύψους των αποδοχών των απασχολούμενων, είναι προφανές ότι μείωση των αποδοχών, είτε αυτή συνοδεύεται από λιγότερες ώρες απασχόλησης είτε όχι, σημαίνει ταυτόχρονη μείωση των καταβαλλόμενων ασφαλιστικών εισφορών. Συνεπώς, οι ΦΚΑ όχι μόνο επλήγησαν από τη μείωση της απασχόλησης, αλλά συμπληρωματικά ενέγραψαν απώλειες και από αυτούς που παρέμειναν απασχολούμενοι.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 Εξέλιξη δείκτη μισθών στους κλάδους Β-Σ με διόρθωση εργάσιμων ημερών, (2012=100)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Η μείωση των μισθών στους κλάδους Β-Σ, δηλαδή εκτός του αγροτικού κλάδου, εμφανίζει σταθερά πτωτική πορεία αρχής γενομένης από το τέταρτο τρίμηνο του 2008 (2008Δ), παρά τις αυξομειώσεις που εμφανίζονται σε επίπεδο τριμήνου λόγω εποχικότητας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το δεύτερο τρίμηνο του 2015 οι μισθοί να βρίσκονται περίπου 25% χαμηλότερα σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2008 και περίπου 4% χαμηλότερα σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2014. Συναφώς, αντίστοιχες μειώσεις αναμένονται στα έσοδα των ΦΚΑ από ασφαλιστικές εισφορές.

Πλαίσιο 2. Οι ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ

Ένα παράδειγμα που δείχνει ανάγλυφα τη μείωση των αποδοχών από μισθωτή εργασία είναι εκείνο των ασφαλισμένων στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Στον Πίνακα Π2 παρουσιάζεται η εξέλιξη των μισθών για τους απασχολούμενους σε κοινές επιχειρήσεις και των ημερομισθίων για

τους απασχολούμενους στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα οικοδομοτεχνικά έργα. Η μείωση των μισθών την περίοδο 2009-2014 φτάνει το 18,7% και η μείωση των ημερομισθίων το 36,8%. Αντίστοιχα, οι ετήσιες μεταβολές είναι εντονότερες στα ημερομίσθια. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι σε όλες τις επιχειρήσεις και παρά τη μείωση των ασφαλισμένων, άρα και των απασχολούμενων, ήδη από το 2010, οι αποδοχές άρχισαν να μειώνονται το 2012 (πιθανόν η μείωση του κατώτατου μισθού τον Φεβρουάριο λειτούργησε ως έναυσμα γενικευμένων μειώσεων αποδοχών στον ιδιωτικό τομέα), ενώ το 2014 προβάλλει ως το έτος των μεγαλύτερων προσαρμογών για τις κοινές επιχειρήσεις και το 2013 για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα οικοδομοτεχνικά έργα. Πιθανές εξηγήσεις της υστέρησης των αποδοχών έναντι των ασφαλισμένων είναι η περιορισμένη ελαστικότητα της αγοράς εργασίας την περίοδο εκείνη ή/και η στάση αναμονής των επιχειρήσεων εν αναμονή βελτίωσης της κατάστασης στην οικονομία.

Πίνακας Π 2. Εξέλιξη μισθών και ημερομισθίων ασφαλισμένων στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ

	Κοινές επιχ.	Οικοδ/κά έργα	Ετήσια μτβ	Ετήσια μτβ
2009	1.256,31	67,47		
2010	1.265,11	68,96	0,7%	2,2%
2011	1.269,07	68,51	0,3%	0,7%
2012	1.207,52	63,14	-4,9%	-7,8%
2013	1.115,74	48,14	-7,6%	-23,8%
2014	1.021,60	42,66	-8,4%	-11,4%
Μτβ περιόδου	-18,7%	-36,8%		

Πηγή: ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, Διεύθυνση Αναλογιστικών Μελετών και Στατιστικής.

Επιπτώσεις της κρίσης στις ασφαλιστικές εισφορές και στα έσοδα των ΦΚΑ

Η μείωση της απασχόλησης, όπως αυτή προκύπτει από τη μείωση των απασχολούμενων και τη μείωση της έντασης της απασχόλησης, σε συνδυασμό με τη μείωση των αποδοχών από εργασία, είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των εσόδων των ΦΚΑ από ασφαλιστικές εισφορές. Ελλείψει στοιχείων για το σύνολο των ΦΚΑ, ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τη μεταβολή των εσόδων των τεσσάρων ΦΚΑ με τους περισσότερους ασφαλισμένους, δηλαδή το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, τον ΟΑΕΕ, το ΕΤΑΑ και τον ΟΓΑ. Στις γραμμές κάτω από τα απόλυτα ποσά υπολογίζεται η ετήσια μεταβολή, ενώ στην τελευταία στήλη παρατίθενται τα αντίστοιχα στοιχεία για το σύνολο της περιόδου 2009-2014.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, οι εισφορές των ασφαλισμένων, όπως ήταν αναμενόμενο, βαίνουν μειούμενες από το 2009 με μέσο ετήσιο ρυθμό 7%, αν και υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των ετών (Πίνακας 1). Ταχύτερα φαίνεται ότι μειώνεται το κομμάτι των εισφορών που προέρχεται από τις επιχειρήσεις-εργοδότες (7,4% έναντι 6,3% ετησίως των εισφορών από τους εργαζόμενους). Συνολικά την περίοδο 2009-2014 οι τέσσερις φορείς απώλεσαν το 1/3 των εισπράξεών τους από εισφορές, πάνω από €3,2 δις,

παρατήρηση που αποκαλύπτει το μέγεθος του προβλήματος βιωσιμότητας. Η μείωση των εισφορών συμβαδίζει με την αύξηση των εσόδων από ρυθμίσεις, χαρακτηριστικό των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ασφαλισμένοι στην αποπληρωμή των ασφαλιστικών τους εισφορών λόγω της οικονομικής κρίσης. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι ρυθμίσεις αυξάνονται με μέσο ετήσιο ρυθμό κοντά στο 7,5% και συνολικά την περίοδο 2009-2014 εμφανίζουν αύξηση 22,4% ή άνω των €142 εκατ. Άλλες πηγές εσόδων που ενδεχομένως θα μπορούσαν να αντισταθμίσουν τις απώλειες των ΦΚΑ από τις ασφαλιστικές εισφορές, δεν εμφανίζουν ενθαρρυντική εικόνα. Τα έσοδα από κοινωνικούς πόρους εμφανίζονται μειωμένα στο σύνολο της περιόδου κατά 11,6%, ενώ τα έσοδα από τις αποδόσεις περιουσίας και άλλες πηγές μειώθηκαν ακόμη περισσότερο κατά 17,4%.

Αποτέλεσμα των εξελίξεων στα επιμέρους συστατικά των εσόδων των ΦΚΑ είναι η μείωση των συνολικών εσόδων τους την περίοδο 2009-2014 με μέσο ετήσιο ρυθμό 5,7% και συνολική μείωση που ξεπερνά τα €3,3 δις (25,9%). Επιπλέον, ενδεικτικό της αδυναμίας πληρωμών και των προβλημάτων που αυτή προκαλεί στη βιωσιμότητα των ΦΚΑ είναι η μείωση των εισφορών ως μερίδιο στα έσοδα των ΦΚΑ. Ειδικότερα, το 2009 οι ασφαλιστικές εισφορές αποτελούσαν το 81,7% του συνόλου των εσόδων των ΦΚΑ, ενώ το 2014 το αντίστοιχο μερίδιο μειώθηκε σε 75,7%. Αυτό σημαίνει ότι στη διάρκεια της κρίσης και επιπλέον τη μείωση των υπολοίπων πηγών εσόδων, οι ασφαλιστικές εισφορές απώλεσαν μέρος της βαρύτητάς τους στη βιωσιμότητα των ΦΚΑ. Δεδομένου ότι οι απώλειες στα συνολικά έσοδα των ΦΚΑ λόγω της κρίσης δεν συνοδεύτηκαν, καλώς ή κακώς, από αντίστοιχες προσαρμογές των παροχών, δηλαδή των εξόδων τους, το πρόβλημα χρηματοδότησης των ΦΚΑ εντάθηκε.

Πίνακας 1 Εξέλιξη συγκεντρωτικών εσόδων για ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ και ΟΓΑ

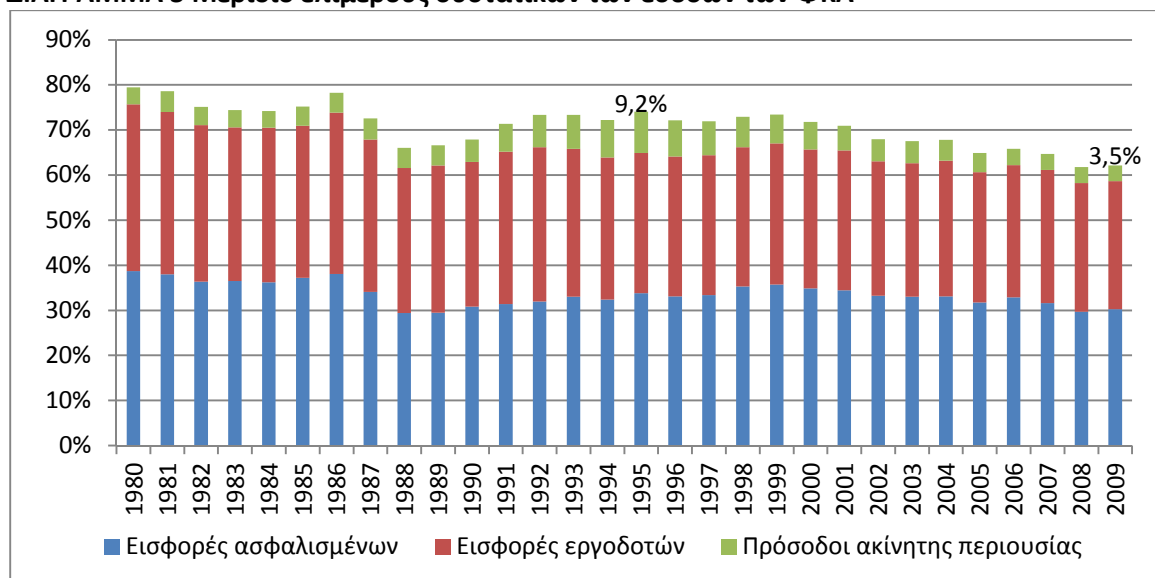
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009-2014
Εισφορές εργαζομένων	5.161.856.647	5.289.325.603	4.444.410.887	3.678.292.539	3.803.081.427	3.644.398.559	-1.517.458.088
Μεταβολή	-	2,5%	-16,0%	-17,2%	3,4%	-4,2%	-29,4%
Εισφορές εργοδοτών	5.245.498.745	4.361.809.056	4.261.035.911	3.684.586.740	3.502.249.382	3.525.135.956	-1.720.362.789
Μεταβολή	-	-16,8%	-2,3%	-13,5%	-4,9%	0,7%	-32,8%
Συνολικές εισφορές	10.407.355.392	9.651.134.659	8.705.446.798	7.362.879.279	7.305.330.809	7.169.534.515	-3.237.820.877
Μεταβολή	-	-7,3%	-9,8%	-15,4%	-0,8%	-1,9%	-31,1%
Ρυθμίσεις	638.441.845	875.348.002	555.071.238	691.753.009	754.254.902	781.160.285	142.718.440
Μεταβολή	-	37,1%	-36,6%	24,6%	9,0%	3,6%	22,4%
Κοινωνικοί πόροι	1.409.758.272	1.146.108.840	1.383.773.231	1.095.673.501	1.449.418.445	1.246.498.874	-163.259.398
Μεταβολή	-	-18,7%	20,7%	-20,8%	32,3%	-14,0%	-11,6%
Αποδόσεις περιουσίας και άλλα έσοδα	332.899.756	289.347.754	467.732.980	373.792.518	298.982.953	275.319.826	-57.579.930
Μεταβολή	-	-13,1%	61,7%	-20,1%	-20,0%	-7,9%	-17,3%
Συνολικά έσοδα	12.788.455.265	11.961.939.255	11.112.024.248	9.524.098.307	9.807.987.109	9.472.513.499	-3.315.941.766
Μεταβολή	-	-6,5%	-7,1%	-14,3%	3,0%	-3,4%	-25,9%

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

1.3 Διαχείριση περιουσίας ΦΚΑ

Μια πηγή εσόδων που θα μπορούσε να αντισταθμίσει σε ένα βαθμό τις απώλειες των ΦΚΑ από τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών και να συγκρατήσει τα έσοδα είναι η περιουσία που διαθέτουν, κινητή και ακίνητη, μέσω των προσόδων που δύναται να αποφέρει η αποτελεσματική διαχείρισή της. Κάτι τέτοιο δε συνέβη στη διάρκεια της κρίσης, όπως ήδη συζητήθηκε, όμως θα ήταν ενδιαφέρον να εξετάσει κάποιος τι συνέβαινε πριν από αυτή. Με άλλα λόγια, μήπως οι πρόσοδοι από τη διαχείριση της περιουσίας των ΦΚΑ μειώθηκαν εξαιτίας της κρίσης και μόνο; Στο ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 παρουσιάζεται η εξέλιξη των προσόδων από το 1980 ως το 2009, ως μερίδιο του συνόλου των εσόδων των ΦΚΑ αρμοδιότητας Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με στοιχεία που αντλήθηκαν από τον Κοινωνικό Προϋπολογισμό του 2009.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 Μερίδιο επιμέρους συστατικών των εσόδων των ΦΚΑ

Πηγή: Κοινωνικός Προϋπολογισμός Έτους 2009 (2010), Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Δ/νση Οικονομικού.

Όπως είναι φανερό, πριν την κρίση το κύριο κομμάτι των εσόδων των ΦΚΑ προερχόταν από τις ασφαλιστικές εισφορές⁶, σχεδόν μοιρασμένο μεταξύ των ασφαλισμένων και των εργοδοτών, ενώ τα έσοδα από τις προσόδους της ακίνητης περιουσίας αποτελούσαν ένα μικρό μόνο κομμάτι. Η διαχρονική εξέλιξη των προσόδων της ακίνητης περιουσίας φανερώνει κάποια μεταβλητότητα, η οποία εξέλιξη όμως είναι αργή. Λόγου χάρη, οι

⁶ Μια προσεκτική ματιά φανερώνει ότι το μερίδιο των εισφορών στο σύνολο των εσόδων των ΦΚΑ μειώνεται διαχρονικά από περίπου 76% το 1980 σε περίπου 59% το 2009. Σε ένα μεγάλο βαθμό αυτό οφείλεται στην αύξηση της κρατικής επιχορήγησης που αυξήθηκε κατακόρυφα το 2007: από €1,24 δις το 2006 κρατική συμμετοχή στα έσοδα των ΦΚΑ σε €1,33 δις το 2007 κρατική συμμετοχή συν 7,14 δις κρατική επιχορήγηση.

πρόσοδοι μεταβάλλονταν από το 1980 με τόσο χαμηλούς ρυθμούς, ώστε δέκα χρόνια μετά αυξήθηκαν κατά μόλις μια εκατοστιαία μονάδα περίπου. Η δεκαετία του 1990 δε, σηματοδότησε την αύξηση της συνεισφοράς των προσόδων από ακίνητη περιουσία στα έσοδα των ΦΚΑ φτάνοντας στο υψηλότερο επίπεδο στα μέσα της δεκαετίας, οπότε οι πρόσοδοι αντιστοιχούσαν στο 9,5% των συνολικών εσόδων. Μέχρι το 2009, το μερίδιο αυτό μειώθηκε στο 3,5%, επίπεδο που φαίνεται να ίσχυε και τη δεκαετία του 1980. Επομένως, μπορεί κάποιος να υποστηρίξει ότι οι πρόσοδοι της ακίνητης περιουσίας των ΦΚΑ οριακά ξεπερνούν σε βάθος τριάντα ετών το 5% ως μερίδιο του συνόλου των εσόδων. Αυτό σημαίνει, ότι οποιαδήποτε ελάφρυνση του βάρους των ΦΚΑ πιθανόν δε μπορεί να προέλθει από τη διαχείριση της κινητής και ακίνητης περιουσίας τους, πρώτον, διότι παραδοσιακά αποτελούν ένα μικρό μόνο μερίδιο του συνόλου των εσόδων και, δεύτερον, διότι η εξασφάλιση υψηλών αποδόσεων από την περιουσία δεδομένων των δυσμενών οικονομικών συνθηκών στη χώρα είναι μάλλον απίθανη.

Μια ματιά στην κινητή και ακίνητη περιουσία των τεσσάρων μεγαλύτερων ΦΚΑ (ΙΚΑ_ΕΤΑΜ, ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ και ΟΓΑ), όπως αυτή εξελίχθηκε τα τελευταία δύο χρόνια και με βάση τις εκτιμήσεις για το τρέχον έτος (Πίνακας 2), φανερώνει ότι η κινητή περιουσία και, συγκεκριμένα, οι τοποθετήσεις σε χρεόγραφα, συνιστούν το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας των τεσσάρων μεγαλύτερων ΦΚΑ (περίπου 80% και 60% της περιουσίας αντίστοιχα). Από την άλλη πλευρά, η ακίνητη περιουσία αντιστοιχεί περίπου στο 20% της συνολικής εμφανίζοντας πολύ μικρές μεταβολές. Δεδομένης της απαξίωσης της ακίνητης περιουσίας που προκάλεσε η κρίση και η συνεπαγόμενη κατάρρευση των εμπορικών τιμών των ακινήτων, τόσο πώλησης όσο και διάθεσης, η αποτίμηση της ακίνητης περιουσίας με βάση τις αντικειμενικές αξίες εύλογα αφήνει αναπάντητα πολλά ερωτήματα, ειδικά οι εκτιμήσεις για το 2015, οι οποίες δε φαίνεται να αναμένουν περαιτέρω πτώση των αξιών των ακινήτων το τρέχον έτος.

Πίνακας 2 Κινητή και ακίνητη περιουσία των ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ και ΟΓΑ

	Απολογισμός 2013	Απολογισμός 2014	Εκτίμηση 2015
α) Κινητή περιουσία			
Καταθέσεις***	847.907.742,23	1.070.484.864,89	849.232.299,00
Χρεόγραφα	2.428.523.841,98	2.078.016.695,18	2.831.425.284,00
Χορηγηθέντα μακροπρόθεσμα δάνεια	3.255.820,00	1.901.094,01	1.333.155,00
Σύνολο κινητής περιουσίας	3.279.687.404,22	3.150.402.654,09	3.681.990.738,00
β) Ακίνητη περιουσία ****			
Οικόπεδα (αντικειμενική αξία ή αξία αγοράς πλέον αναπροσαρμογών ιδιωτικού τομέα ή αξία κατ' εκτίμηση του ταμείου)	145.787.432,86	144.596.763,31	144.596.763,31
Κτίρια (αντικειμενική αξία ή αξία αγοράς πλέον αναπροσαρμογών ιδιωτικού τομέα ή αξία κατ' εκτίμηση του ταμείου)	697.596.248,39	715.375.836,61	715.375.836,61
Λοιπά πάγια περιουσιακά στοιχεία πλην των ανωτέρω			
Σύνολο ακίνητης περιουσίας	843.383.681,25	859.972.599,92	859.972.599,92
Σύνολο κινητής και ακίνητης περιουσίας	4.123.071.085,47	4.010.375.254,01	4.541.963.337,92

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

*Οι οφειλές που αποτυπώνονται στους ανωτέρω πίνακες είναι ληξιπρόθεσμες.

**Τα στοιχεία που αποτυπώνονται στη στήλη "Εκτίμηση 2015" αφορούν στα στοιχεία των Φορέων τον Ιούλιο του 2015.

***Ταμείο & Λογαριασμοί Ταμειακής Διαχείρισης/Οι λογαριασμοί ταμειακής διαχείρισης του ΤΣΜΕΔΕ καταχωρήθηκαν στον Τομέα Κύριας Ασφάλισης, ωστόσο παραμένουν αδιάθετοι και στους τρεις τομείς του πρώην Φορέα (Κύρια, Επικουρική, Πρόνοια).

****Ο ΟΓΑ δεν έχει ακίνητη περιουσία.

1.4 Απώλειες ΦΚΑ από την απομείωση του δημόσιου χρέους (PSI)

Το Μάρτιο του 2012 υπό το βάρος του δημοσίου χρέους, που έφτανε τα €368 δις ή 177% του ΑΕΠ, αποφασίστηκε η απομείωσή του κατά €106 δις, ώστε να καταστεί βιώσιμο. Το «κούρεμα» των ελληνικών ομολόγων είναι η μεγαλύτερη αναδιάρθρωση χρέους παγκοσμίως, γνωστή ως PSI, δηλαδή συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (Private Sector Involvement), αφού αφορούσε αποκλειστικά τα ομόλογα που κατείχαν ιδιωτικοί φορείς. Μεταξύ των ιδιωτικών φορέων εντάχθηκαν και οι ελληνικοί Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης (ΦΚΑ), οι οποίοι είδαν την περιουσία τους, όπως αυτή αντανakλάται σε διαθέσιμα⁷ και ομόλογα του ελληνικού δημοσίου, να μειώνεται κατά €11,8 δις σε μια στιγμή. Η μείωση αυτή ισοδυναμούσε με το 45,9% της συνολικής περιουσίας των ΦΚΑ, όπως φαίνεται (βλέπε Πίνακας 3) καθώς τα διαθέσιμά τους μειώθηκαν κατά 47% (περίπου €9 δις) και τα ομόλογα κατά 42,8% (περίπου €2,8 δις). Και ενώ οι τράπεζες έλαβαν εκ νέου δανειοδότηση με τη μορφή της ανακεφαλαιοποίησής τους με €45,9 δις, δε συνέβη το ίδιο με τους ΦΚΑ.

Πιο συγκεκριμένα, παρακάτω αναλύεται η σύνθεση της περιουσίας των ΦΚΑ σε διαθέσιμα και ομόλογα πριν και μετά την απομείωση του δημοσίου χρέους (Πίνακας 3), ενώ στις τρεις τελευταίες στήλες υπολογίστηκε η εκατοστιαία μεταβολή των επιμέρους μεγεθών που προκλήθηκε από αυτή. Για λόγους ευκολίας ανάγνωσης η κατάταξη των ΦΚΑ έγινε με βάση το ποσοστό των απωλειών στο σύνολο της περιουσίας τους (τελευταία στήλη). Επομένως, τις μεγαλύτερες απώλειες φαίνεται να επωμίστηκε το ΕΤΑΠ-ΜΜΕ με απώλειες 65,3% συνολικά, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων προέρχεται από τη μεταβολή των διαθεσίμων κατά 68%. Σε αντιδιαστολή, στον ΟΓΑ (κλάδος κύριας ασφάλισης), που υπέστη τις δεύτερες υψηλότερες απώλειες, η μείωση της περιουσίας προήλθε κυρίως από τις απώλειες στα ομόλογα που έφτασαν το 68,5%. Το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, ο ΦΚΑ με το μεγαλύτερο αριθμό ασφαλισμένων, υπέστη απώλειες της τάξης του 19,4% προερχόμενες κυρίως από τις απώλειες στα διαθέσιμά του. Άλλοι πολυπληθείς ΦΚΑ, όπως ο ΟΑΕΕ και το ΕΤΑΑ, υπέστησαν σημαντικές απώλειες μεν, κοντά στο μέσο όρο δε, αλλά με σημαντικές αποκλίσεις ως προς την προέλευση των απωλειών, δηλαδή το αν προέρχονται από την απομείωση των διαθεσίμων ή των ομολόγων που κατείχαν. Να σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι οι συνολικές απώλειες των ΦΚΑ από την απομείωση του χρέους έφτασαν το 45,9% ή περίπου όσο είναι η κρατική επιχορήγηση για ένα έτος.

Συχνά προβάλλεται στο δημόσιο διάλογο η άποψη ότι η μείωση της περιουσίας των ΦΚΑ λόγω της απομείωσης του δημοσίου χρέους φέρει μεγάλο μερίδιο ευθύνης για τη δύσκολη θέση στην οποία βρίσκονται αυτή τη στιγμή οι ΦΚΑ και το ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα συνολικά. Μια προσεκτικότερη ανάγνωση της πραγματικότητας όμως και λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες που ευθύνονται για τη μακροχρόνια εξέλιξη του ασφαλιστικού

⁷ Τα διαθέσιμα των ΦΚΑ αφορούν σε λογαριασμούς διαθεσίμων στην Τράπεζα της Ελλάδος που επενδύονται σε αμοιβαίο κεφάλαιο και είναι ευρύτερα γνωστά ως Κοινό Κεφάλαιο των ΦΚΑ. Επομένως, οι ΦΚΑ είχαν απώλειες και από τα εν λόγω διαθέσιμα με τη μορφή αμοιβαίου κεφαλαίου.

προβλήματος της χώρας, οι οποίοι αναλύθηκαν ήδη, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η προκληθείσα μείωση της περιουσίας των ΦΚΑ ευθύνεται για την επιτάχυνση της πορείας προς το σημερινό αδιέξοδο και όχι για την πρόκληση αυτής. Με άλλα λόγια, το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας όδευε εδώ και αρκετά χρόνια προς τη σημερινή κατάσταση και θα βρισκόταν σε αυτή απλώς μερικά χρόνια αργότερα, αν δεν είχαν προκληθεί στο μεταξύ οι απώλειες στην περιουσία των ΦΚΑ από την απομείωση του δημοσίου χρέους. Επομένως, η αντιμετώπιση των προβλημάτων του ασφαλιστικού συστήματος οφείλει να εστιαστεί στη θεραπεία των χρόνιων παθογενειών του συστήματος.

Πίνακας 3 Απώλειες ΦΚΑ από την απομείωση του δημόσιου χρέους (PSI)

	Διαθέσιμα		Ομόλογα		Διαθέσιμα	Ομόλογα	Σύνολο
	Προ PSI	Μετά PSI	Προ PSI	Μετά PSI	Μεταβολή	Μεταβολή	Μεταβολή
	Ονομαστική (€)	Ονομαστική (€)	Ονομαστική (€)	Ονομαστική (€)	(%)	(%)	(%)
ΕΤΑΠ-ΜΜΕ	1.665.556.367	533.063.504	382.810.000	178.006.590	-68,0	-53,5	-65,3
ΟΓΑ (ΚΚΑ)	164.828.167	94.256.422	905.092.000	285.103.980	-42,8	-68,5	-64,5
ΟΓΑ (ΚΑ)	-	-	224.819.000	79.783.846	-	-64,5	-64,5
ΟΑΕΔ	7.734.549	3.596.565	-	-	-53,5	-	-53,5
ΟΕΕ	232.000.000	107.880.000	-	-	-53,5	-	-53,5
ΤΕΛΙΤ	2.347.249.115	1.203.031.759	709.766.670	351.553.510	-48,7	-50,5	-49,1
ΟΠΑΔ	686.303.648	351.730.609	66.400.000	32.698.800	-48,8	-50,8	-48,9
ΕΤΑΤ	508.542.661	260.628.106	-	-	-48,8	-	-48,8
ΤΑΠΕΤ	3.945.730	2.022.187	-	-	-48,8	-	-48,8
ΑΚΑΓΕ	2.190.304.518	1.122.531.031	-	-	-48,8	-	-48,8
ΟΕΚ	365.000.000	187.000.000	-	-	-48,8	-	-48,8
ΤΕΑΠΑΣΑ	519.718.654	266.355.802	16.600.000	13.205.584	-48,8	-20,4	-47,9
ΜΤΠΥ	201.176.953	112.715.619	70.320.000	32.698.800	-44,0	-53,5	-46,4
ΟΑΕΕ	160.627.693	91.854.390	162.259.114	83.361.500	-42,8	-48,6	-45,7
ΤΑΥΤΕΚΩ	1.015.788.309	580.875.599	216.626.811	98.895.605	-42,8	-54,3	-44,8
ΤΕΑΔΥ	1.798.902.879	1.028.696.383	1.537.518.000	818.260.787	-42,8	-46,8	-44,6
ΤΠΔΥ	351.547.242	201.031.073	28.000.000	13.020.000	-42,8	-53,5	-43,6
ΤΑΠΙΤ	1.210.978.822	692.494.047	12.950.000	6.021.750	-42,8	-53,5	-42,9
ΕΤΑΑ	5.558.580.197	3.180.146.840	823.710.715	622.010.639	-42,8	-24,5	-40,4
ΝΑΤ	47.814.993	36.253.369	-	-	-24,2	-	-24,2
ΙΚΑ-ΕΤΑΜ	103.994.281	80.874.582	1.408.548.271	1.138.546.046	-22,2	-19,2	-19,4
ΕΤΕΑΜ	79.459	40.723	18.414.000	15.257.964	-48,8	-17,1	-17,3
ΣΥΝΟΛΟ	19.140.674.238	10.137.078.611	6.583.834.581	3.768.425.399	-47,0	-42,8	-45,9
ΑΠΟΜΕΙΩΣΗ	9.003.595.626		2.815.409.182				
ΣΥΝΟΛΟ			11.819.004.809				

Πηγή: Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΓΓΚΑ), Υπουργείο Εργασίας

1.5 Εισπραξιμότητα των ασφαλιστικών εισφορών

Η κυριότερη πηγή εσόδων για τους ΦΚΑ είναι οι ασφαλιστικές εισφορές, οι οποίες χρηματοδοτούν εν πολλοίς τις παροχές προς τους ασφαλισμένους συνταξιούχους και μη. Το πρόβλημα με τις ασφαλιστικές εισφορές είναι ότι σε αντίθεση με τις παροχές δεν είναι καθόλου βέβαιες. Με άλλα λόγια, το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών που εισπράττει ένας ΦΚΑ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική συγκυρία. Αυτό σημαίνει ότι *ceteris paribus* το μέγιστο ύψος των ασφαλιστικών εισφορών εισπράττεται σε περιόδους οικονομικής άνθησης, οπότε ο αριθμός των απασχολούμενων είναι αυξημένος και ο αριθμός των ανέργων μειωμένος, ενώ κάτι αντίστοιχο ισχύει και για τους εργοδότες-επιχειρήσεις και τους ελεύθερους επαγγελματίες, οι οποίοι σε περιόδους οικονομικής άνθησης πληθαίνουν. Επιπλέον, σε περιόδους οικονομικής άνθησης, ακόμη και αν το πλήθος των ασφαλισμένων παραμείνει το ίδιο, αυξάνονται οι αποδοχές των απασχολούμενων, είτε αυτές προέρχονται από μισθωμένη εργασία, είτε από ελεύθερο επάγγελμα, και επομένως και το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών που υπολογίζονται ως συνάρτηση αυτών. Από την άλλη πλευρά, οι παράγοντες που αναφέρθηκαν λειτουργούν προς την αντίθετη κατεύθυνση σε περιόδους ύφεσης μειώνοντας τα έσοδα των ΦΚΑ από ασφαλιστικές εισφορές. Επιπρόσθετα, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης εντείνεται το πρόβλημα της είσπραξης των ασφαλιστικών εισφορών, καθώς περιορίζεται η ρευστότητα και οι υπόχρεοι καταβολής αναγκάζονται συχνά να κάνουν δυσάρεστες επιλογές, π.χ. προτιμούν να πληρώνουν άλλες υποχρεώσεις τους έναντι των ασφαλιστικών υποχρεώσεών τους.

Εκτός όμως από την οικονομική συγκυρία και ανεξάρτητα από αυτή, το ύψος των εσόδων από ασφαλιστικές εισφορές επηρεάζεται από την αποτελεσματικότητα του μηχανισμού είσπραξής τους. Με άλλα λόγια, υπό τις ίδιες συνθήκες ένα αποτελεσματικότερο σύστημα είσπραξης θα αποφέρει μεγαλύτερα έσοδα στους ΦΚΑ. Η αποτελεσματικότητα είσπραξης των ασφαλιστικών εισφορών έγκειται στην ικανότητα να εντοπιστούν οι υπόχρεοι ασφαλιστικών εισφορών, να εισπραχθούν έγκαιρα και απρόσκοπτα αυτές, να εντοπιστούν και να αντιμετωπιστούν επιτυχώς περιπτώσεις παραβάσεων της ασφαλιστικής νομοθεσίας, όπως είναι η συστηματική εισφοροδιαφυγή και η συστηματική δημιουργία οφειλών. Ένα εξίσου σημαντικό κομμάτι της κομμάτι της διαδικασίας είναι η είσπραξη των ασφαλιστικών εισφορών που βρίσκονται σε καθυστέρηση, αφού πρώτα διαχωριστούν με συγκεκριμένα κριτήρια αυτές που μπορούν να εισπραχθούν με επιτυχία από εκείνες που είναι μάλλον αδύνατο να εισπραχθούν.

Το Κέντρο Είσπραξης Ασφαλιστικών Οφειλών (ΚΕΑΟ) που ιδρύθηκε με το Ν.4172/2013 στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ έχει ακριβώς ως σκοπό την είσπραξη των ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών οφειλών των ΦΚΑ αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (εφεξής Υπουργείο Εργασίας για λόγους συντομίας). Προς το παρόν, οι ΦΚΑ που υπάγονται στην αρμοδιότητα του ΚΕΑΟ είναι το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, ο ΟΑΕΕ, ο ΟΓΑ και το ΕΤΑΑ.

Η ίδρυση του ΚΕΑΟ ήρθε να καλύψει ένα κενό στο πεδίο της είσπραξης των ασφαλιστικών οφειλών ξεκαθαρίζοντας και ενοποιώντας τις σχετικές διαδικασίες για τους εμπλεκόμενους ΦΚΑ. Οι ληξιπρόθεσμες οφειλές που μεταβιβάζονται προς είσπραξη στο ΚΕΑΟ πρέπει να μην ξεπερνούν τους έξι μήνες από την ημέρα λήξης της εμπρόθεσμης καταβολής τους, να μην ξεπερνούν τις €5.000 μαζί με τις προσαυξήσεις, να μην τελούν υπό δικαστική αναστολή και να μην αφορούν σε φορείς της Γενικής Κυβέρνησης. Επιπλέον, ο οφειλέτης πρέπει να μην έχει ενεργή ρύθμιση, να μην έχει τηρήσει τους όρους της προηγούμενης ρύθμισης τμηματικής καταβολής και να μην βρίσκεται σε καθεστώς πτώχευσης ή σε καθεστώς εκκαθάρισης.

Η τελευταία έκθεση του ΚΕΑΟ αφορά στο τρίτο τρίμηνο του έτους παρέχοντας στοιχεία μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου 2015. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, καθώς παρουσιάζει ανάγλυφα ένα κεντρικό και ταυτόχρονα διαχρονικό πρόβλημα του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος, αυτό της είσπραξης των ασφαλιστικών εισφορών και, συγκεκριμένα, των ληξιπρόθεσμων. Καταρχάς, εντύπωση προκαλεί το ύψος των ανείσπρακτων ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών εισφορών που αγγίζει τα €14,9 δις το τέλος Σεπτεμβρίου 2015 (Πίνακας 4). Αν και η πλειονότητα των οφειλετών (περίπου 40%) χρωστούν ως €15.000, το μεγαλύτερο τμήμα των οφειλών (22,7%) προέρχεται από λίγους μεγάλους οφειλέτες (995 για την ακρίβεια). Αυτό σημαίνει ότι είναι χρονοβόρο και συνεπάγεται πιθανόν υψηλό κόστος να εισπραχθούν οι οφειλές από ένα μεγάλο αριθμό μικρών οφειλετών. Επομένως, η ύπαρξη ορισμένων μεγάλων οφειλετών διευκολύνει την κατάσταση μεν, την περιπλέκει δε, καθώς αδυναμία αποπληρωμής εκ μέρους τους συνεπάγεται μεγάλες απώλειες για το σύστημα. Ένα ερώτημα που προκύπτει αβίαστα είναι πώς έφτασε το ύψος των ανείσπρακτων οφειλών τόσο υψηλά για ορισμένους οφειλέτες. Η απάντηση βρίσκεται μάλλον στο προηγούμενο κατακερματισμένο σύστημα είσπραξης ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών εισφορών.

Πίνακας 4 Πλήθος οφειλετών ανά εύρος οφειλής (τρέχον υπόλοιπο 30/9/2015)

Εύρος Οφειλής (€)	Αριθμός Οφειλετών	Κύρια Οφειλή (€)	Πρόσθετα Τέλη (€)	Συνολικές Οφειλές (€)
0 - 15.000	107.105	879.756.436	119.538.521	999.294.957
15.000 - 30.000	57.923	921.239.917	206.894.025	1.128.133.942
30.000 - 50.000	29.162	1.014.864.872	215.945.183	1.230.810.055
50.000 - 100.000	51.562	3.003.884.502	481.238.115	3.485.122.617
100.000 - 150.000	10.613	999.866.642	277.869.103	1.277.735.745
150.000 - 200.000	3.550	419.744.995	186.844.015	606.589.010
200.000 - 500.000	5.407	1.038.977.983	599.356.969	1.638.334.953
500.000 - 1.000.000	1.664	709.664.507	432.849.963	1.142.514.471
1.000.000 -	995	2.053.065.250	1.329.560.014	3.382.625.264
Σύνολο	267.981	11.041.065.105	3.850.095.909	14.891.161.014

Πηγή: ΚΕΑΟ, 3^η Τριμηνιαία Έκθεση Προόδου έτους 2015, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2015 (Πίν. 3, σελ. 9).

Ένα εξίσου ενδιαφέρον στοιχείο της έκθεσης είναι ότι άνω του 80% των οφειλών προέρχεται από οφειλέτες που ξεκίνησαν να δημιουργούν οφειλές πριν το 2009. Το ύψος αυτών των ασφαλιστικών οφειλών πλησιάζει τα €7,7 δις, δηλαδή περίπου το 52% του συνόλου (βλέπε Πίνακας 5). Αυτό σημαίνει ότι κάποιοι εξ αυτών πιθανόν να καταφεύγουν συστηματικά σε πρακτικές σκόπιμης μη πληρωμής ασφαλιστικών υποχρεώσεων, ενδεχομένως ελπίζοντας σε επερχόμενες ευνοϊκές για αυτούς ρυθμίσεις των οφειλών τους.. Μάλιστα, η έκθεση του ΚΕΑΟ αναφέρεται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και πρακτικές που έχουν εντοπιστεί και ελέγχονται (βλέπε σελ. 13-14). Αναμφίβολα παρήγορο είναι το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος των οφειλών διακανονίζονται με τη συμμετοχή των ασφαλισμένων σε ρυθμίσεις που προβλέπονται από σχετικούς νόμους. Στο πλαίσιο αυτό, φαίνεται ότι ο Ν.4305/2015 είναι ο πιο επιτυχημένος, καθώς προσέλκυσε το μεγαλύτερο αριθμό οφειλετών (133.3030 ρυθμίσεις) και ύψους οφειλών (€3,7 δις). Ωστόσο, οφείλει να σημειωθεί ότι είναι σχετικά πρόσφατος νόμος και επιπλέον παρέχει μεγαλύτερη ευελιξία σε σχέση με παλαιότερους ως προς το ύψος της δόσης. Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι οι μεγάλοι οφειλέτες δημιουργούν το μεγαλύτερο πρόβλημα, καθώς οι μεγαλύτερες απώλειες στις εισπράξεις δόσεων προέρχονται από αυτούς: το 6% των οφειλετών (χρωστούν άνω των €150.000 έκαστος) ευθύνεται για το 62% της συνολικής αρρύθμιστης οφειλής.

Τέλος, από την έναρξη της λειτουργίας του ΚΕΑΟ το Σεπτέμβριο του 2013 έχουν εισπραχθεί περίπου €830 εκατ. ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών οφειλών, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων προέρχεται από ρυθμίσεις (περίπου 60%) (βλέπε Πίνακας 6). Μια σύγκριση με το ύψος των ασφαλιστικών οφειλών που εισπράττονταν πριν τη λειτουργία του ΚΕΑΟ μπορεί να καταδείξει την αποτελεσματικότητά του και τη συνεισφορά του στην επιβίωση των ΦΚΑ. Τούτων δοθέντων, αποτελούν απορίας άξιες οι κοινές αποφάσεις των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Οικονομικών να ανασταλεί η λήψη αναγκαστικών μέτρων είσπραξης, ενός βασικού εργαλείου είσπραξης ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών εισφορών στη διάθεση του ΚΕΑΟ, τουλάχιστον ως το τέλος Οκτωβρίου 2015.⁸

⁸ Αποφάσεις υπ' αριθμ. 49214/21-7-2015, 57384/31-8-2015, 70905/29-9-2015.

Πίνακας 5 Οφειλές βάσει του έτους εμφάνισης

	Έως 2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Σύνολο	Μερίδιο
Έως 2009	7.674.475.507	1.211.722.780	1.004.560.308	807.103.000	656.162.053	570.159.894	203.504.026	12.127.687.568	81,4%
2010	-	171.228.941	246.103.917	176.937.795	132.503.561	124.172.174	35.880.409	886.826.798	6,0%
2011	-	-	179.825.365	253.869.658	193.663.111	182.616.576	52.396.190	862.370.902	5,8%
2012	-	-	-	176.160.708	197.987.569	185.046.802	50.175.355	609.370.434	4,1%
2013	-	-	-	-	62.916.425	126.619.002	34.574.459	224.109.887	1,5%
2014	-	-	-	-	-	94.298.621	50.021.139	144.319.760	1,0%
2015	-	-	-	-	-	-	36.475.665	36.475.665	0,2%
Μερ. σύνολο	-	171.228.941	425.929.283	606.968.162	587.070.667	712.753.175	259.523.218	2.763.473.446	18,6%
Σύνολο	7.674.475.507	1.382.951.722	1.430.489.591	1.414.071.162	1.243.232.720	1.282.913.070	463.027.243	14.891.161.014	100,0%
Μερίδιο	51,5%	9,3%	9,6%	9,5%	8,3%	8,6%	3,1%	100,0%	

Πηγή: ΚΕΑΟ, 3^η Τριμηνιαία Έκθεση Προόδου έτους 2015, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2015 (Πίν. 4, σελ. 12).

Πίνακας 6 Συνολικές εισπράξεις ΚΕΑΟ (ως 30/9/2015)

Εισπράξεις ανά φορέα	Εισπράξεις από ρυθμίσεις	Εισπράξεις εκτός ρύθμισης	Σύνολο	Μερίδιο στο σύνολο εισπράξεων
ΙΚΑ-ΕΤΑΜ	428.544.892 €	319.690.794 €	748.235.686 €	90,18%
ΟΑΕΕ	53.490.004 €	17.366.662 €	70.856.666 €	8,54%
ΟΓΑ	6.594.170 €	2.077.197 €	8.671.367 €	1,05%
ΕΤΑΑ	1.440.435 €	472.367 €	1.912.803 €	0,23%
Εισπράξεις				
Εισπραχθέν ποσό από ρυθμίσεις			490.069.501 €	59,07%
Εισπραχθέν ποσό εκτός ρύθμισης			339.607.020 €	40,93%
Συνολικό εισπραχθέν			829.676.521 €	

Πηγή: ΚΕΑΟ, 3^η Τριμηνιαία Έκθεση Προόδου έτους 2015, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2015 (Πίν. 8, σελ. 27).

1.6 Δημογραφική γήρανση

Έχει διαπιστωθεί ότι ο πληθυσμός της Ευρώπης με το πέρασμα των ετών καθίσταται πιο ηλικιωμένος, ένα φαινόμενο που είναι γνωστό ως δημογραφική γήρανση. Βασικές αιτίες του φαινομένου διεθνώς, αλλά και στην Ελλάδα, είναι η μεγάλη μείωση της γεννητικότητας, η οποία συνεπάγεται ότι στην πληθυσμιακή κατανομή υπάρχουν όλο και λιγότεροι νέοι σε σχέση με τους ηλικιωμένους. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η εξέλιξη της θνησιμότητας. Η μεγάλη μείωση της θνησιμότητας των ηλικιωμένων, ως αποτέλεσμα των καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και των επιτευγμάτων της ιατρικής, συμβάλλει στην επιτάχυνση του ρυθμού γήρανσης.⁹ Διεθνώς οι επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης έχουν μελετηθεί και αναλυθεί ήδη από τη δεκαετία του 1960¹⁰, ενώ οι επιπτώσεις που είχε η δημογραφική γήρανση στις δαπάνες για συντάξεις σε διάφορες χώρες της Ευρώπης έχουν τεκμηριωθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1980.¹¹ Υπολογίστηκε ότι λόγω της γήρανσης του πληθυσμού οι συνταξιοδοτικές δαπάνες αυξήθηκαν κατά 10% με 20%, ενώ εκτίμησαν (και δυστυχώς επιβεβαιώνονται) ότι οι επιπτώσεις της γήρανσης στο μέλλον θα είναι μεγαλύτερες.

Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος, όπως εκφράζεται με τη μείωση και τη γήρανση του πληθυσμού, δεν είναι κάτι καινούργιο, αφού αρκετοί ερευνητές το έχουν επισημάνει ήδη από τις δεκαετίες του 80 και του 90.¹² Εντούτοις, κάποιοι θεωρούν ότι το πρόβλημα δεν είναι άμεσο και υπάρχει χρόνος αντιμετώπισής του ή μετακύλησής του σε επόμενες γενιές. Τα διαθέσιμα στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ καταδεικνύουν ότι αυτό δεν ευσταθεί, αφού ήδη οι θάνατοι στην Ελλάδα έχουν ξεπεράσει τις γεννήσεις (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4) οδηγώντας σε συρρίκνωση του πληθυσμού της χώρας (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4). Ένας λόγος που η μείωση καθυστέρησε είναι η εισροή μεταναστών, οι οποίοι δημιούργησαν οικογένειες στην Ελλάδα και τόνωσαν λίγο το νεότερο ηλικιακό πληθυσμό. Εντούτοις τα τελευταία έτη καταγράφεται σημαντική έξοδος των μεταναστών από τη χώρα, μάλλον ως αποτέλεσμα της οικονομικής

⁹ Αξίζει να διευκρινίσουμε ότι μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι περίπου τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η θνησιμότητα μειώθηκε πάρα πολύ, ιδιαίτερα για τα παιδιά (βλ. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7), αυξάνοντας το ποσοστό των παιδιών και νέων στο συνολικό πληθυσμό και οδηγώντας σε μία ανανέωση του πληθυσμού της χώρας.

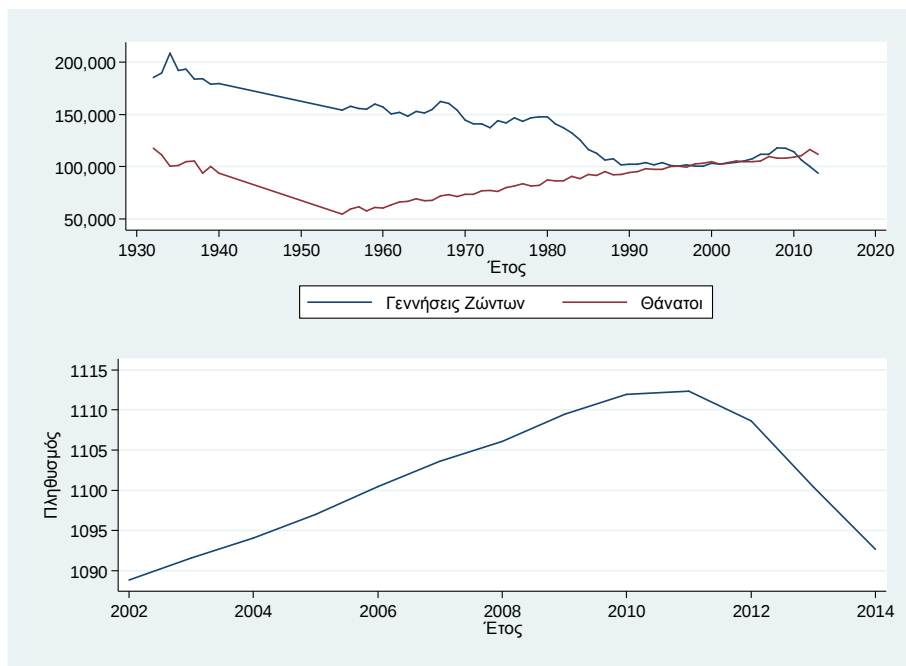
¹⁰ Ειδικότερα, ο Sauvy, A. (1966) *Theorie Generale de la Population*, Vol II, PUF, Paris και ο Sauvy, A. (1979) *Les consequences du vieillissement de la population* in P. Chaunu et al, *La France Ridee*, PUF, Paris σχολιάζει τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού κάνοντας εκτενή αναφορά και στη χρηματοδότηση των βιοποριστικών πόρων των ηλικιωμένων, μεταξύ των οποίων και η χρηματοδότηση των συνταξιοδοτικών συστημάτων.

¹¹ Chesnais J. C. (1981) *L'enseignement de l'histoire sur le vieillissement demographique*, *Congres International de la Population*, Manila, 1981, vol 3: 255-268.

¹² Η Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (ΕΔΗΜ) το 1984 είχε οργανώσει ημερίδα με θέμα τη δημογραφική κρίση στην Ελλάδα και τις εθνικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Στα πρακτικά της ημερίδας αποτυπώνεται με γλαφυρό τρόπο το πρόβλημα της υπογεννητικότητας και της γήρανσης του πληθυσμού. Επίσης, στο βιβλίο «το δημογραφικό» η Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου το 1994 ποσοτικοποιεί τα δημογραφικά προβλήματα της Ελλάδας, αποδίδει έμφαση στην υπογεννητικότητα και τη γήρανση του πληθυσμού, εντοπίζει τις αιτίες τους και προτείνει τρόπους περιορισμού τους.

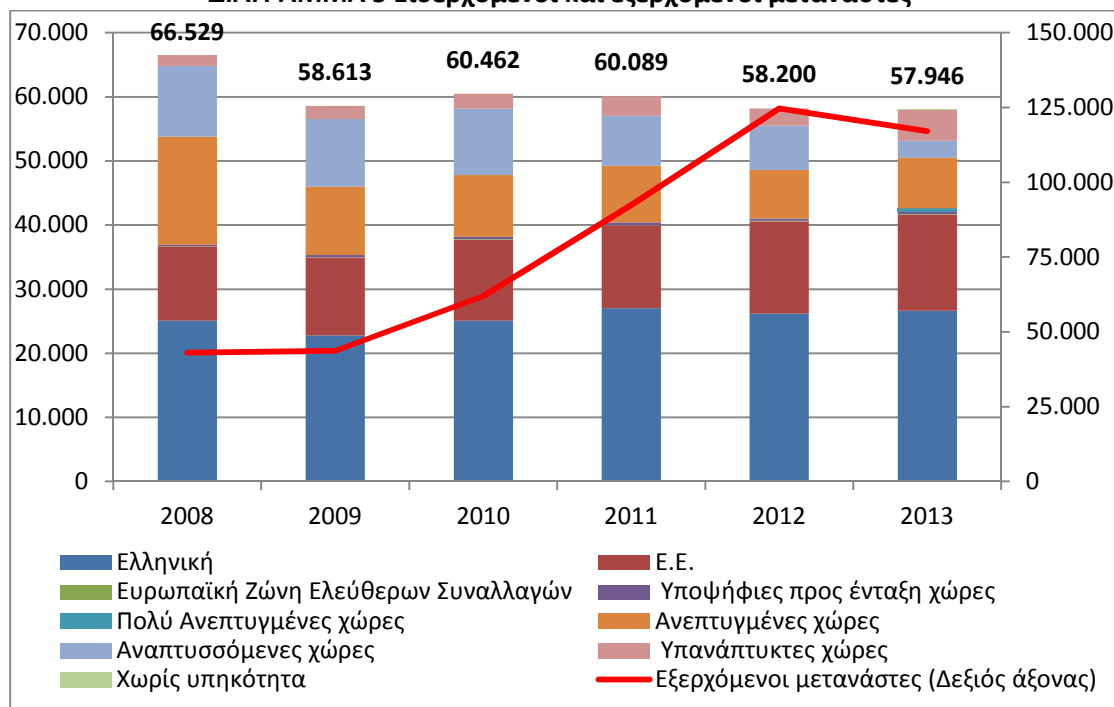
κρίσης ή της αποκατάστασης κάποιας σχετικής κανονικότητας και ευημερίας στη χώρα προέλευσής τους (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5). Επιπλέον, οι πληθυσμιακές προβολές από την ΕΛΣΤΑΤ είναι τουλάχιστον ανησυχητικές, αφού ακόμα και στο ενδιάμεσο σενάριο που εκτιμά, μακροχρόνια η τάση εξέλιξης του πληθυσμού της χώρας είναι πτωτική (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 Διαχρονική εξέλιξη γεννήσεων, θανάτων και πληθυσμού στην Ελλάδα

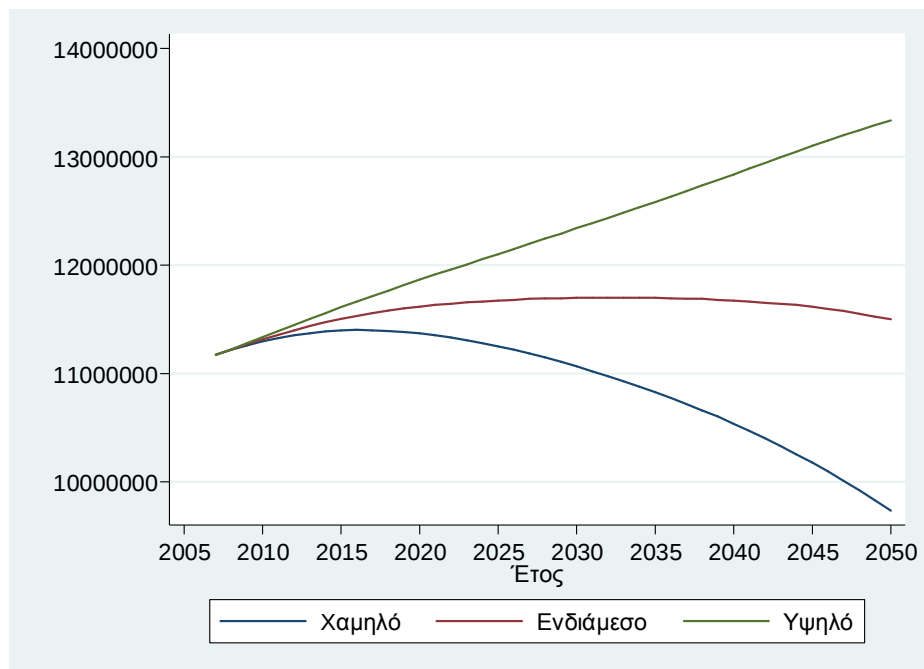
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5 Εισερχόμενοι και εξερχόμενοι μετανάστες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

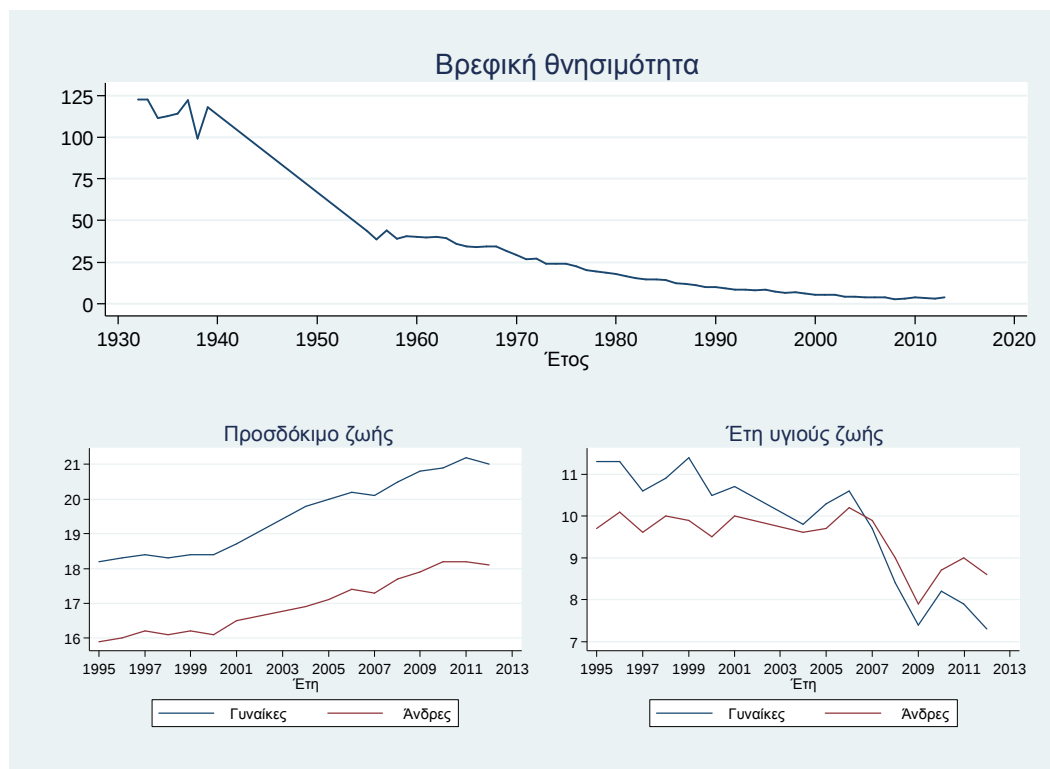
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6 Πληθυσμιακές προβλέψεις

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Αν η μείωση του πληθυσμού ήταν της ίδιας τάξης για όλες τις ηλικίες, τότε το δημογραφικό πρόβλημα ενδεχομένως θα είχε μικρότερη επίπτωση στο ασφαλιστικό. Όμως η πτώση των γεννήσεων συνοδεύεται και με σημαντική γήρανση του πληθυσμού. Οι καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, η βελτίωση της ιατρικής επιστήμης και γενικότερα η πρόοδος, που έχει συντελεστεί από το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου, έχουν μειώσει τη βρεφική θνησιμότητα και έχουν αυξήσει σημαντικά το προσδόκιμο ζωής (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7). Όσο εντυπωσιακή είναι η πτώση του δείκτη βρεφικής θνησιμότητας από το 1940 και έπειτα, άλλο τόσο εντυπωσιακή είναι η αύξηση του προσδόκιμου ζωής στα 65 έτη. Πιο συγκεκριμένα, το προσδόκιμο ζωής στην ηλικία των 65 ετών αυξήθηκε μέσα σε λιγότερο από δύο δεκαετίες από 18,2 σε 21 έτη για τις γυναίκες και από 15,9 σε 18,1 έτη για τους άνδρες. Αυτό ουσιαστικά συνεπάγεται ότι πλέον οι ηλικιωμένοι ζουν περισσότερο και, άρα, εισπράττουν σύνταξη για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7 Βρεφική θνησιμότητα, προσδόκιμο και έτη υγιούς ζωής στα 65

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το μέγεθος του προβλήματος της δημογραφικής γήρανσης μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό από το ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8, όπου απεικονίζεται η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού της Ελλάδας, όπως αυτή εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί τα επόμενα 45 έτη από τη Eurostat. Αυτό που παρατηρείται είναι η μεγάλη μείωση των ατόμων σε παραγωγικές ηλικίες, δηλαδή μεταξύ 15 και 64 ετών, κατά σχεδόν 11% και των ώριμων ηλικιακά, δηλαδή μεταξύ 25 και 54 ετών, κατά 9,3%. Αντίστοιχα, εκτιμάται μεγάλη αύξηση των ηλικιωμένων, 65 ετών και άνω, κατά 12,7%, καθώς και των πολύ ηλικιωμένων, 80 ετών και άνω, κατά 9,5%. Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί ότι ο πληθυσμός των παιδιών φαίνεται να παραμένει σχετικά αμετάβλητος, ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, καταγράφοντας μικρή πτώση κατά 1,8%. Έτσι διαφαίνεται ότι τα επόμενα 45 έτη οι δημογραφικές εξελίξεις για την Ελλάδα είναι αρκετά δυσοίωνες, αφού επίκειται μεγάλη γήρανση του πληθυσμού και υψηλή συρρίκνωση του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας χωρίς ουσιαστική αντικατάστασή του. Με απλά λόγια, τα επόμενα έτη ο αριθμός όσων θα μπορούν να εργάζονται θα μικραίνει, χωρίς να φαίνονται προοπτικές αντιστροφής, ενώ ο αριθμός όσων θα έχουν ανάγκη την υποστήριξη των εργαζομένων (ηλικιωμένοι για πληρωμές συντάξεων και παιδιά) θα αυξάνεται.

Η σχέση μεταξύ του παραγωγικού τμήματος του πληθυσμού (ηλικίες 15-64) με το μη παραγωγικό¹³ (ηλικίες μικρότερες από 14 και υψηλότερες από 65) αποτυπώνεται και στο λεγόμενο Δείκτη Δημογραφικής Εξάρτησης (ΔΔΕ). Ο ΔΔΕ δείχνει τους ηλικιωμένους ως ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 15 έως 64 ετών. Επίσης, υπάρχει και ο Συνολικός Δείκτης Δημογραφικής Εξάρτησης (ΣΔΔΕ), ο οποίος δείχνει τον εξαρτώμενο πληθυσμό (παιδιά συν ηλικιωμένους) ως ποσοστό των ατόμων σε ηλικία εργασίας (15-64).¹⁴

Από τη διαχρονική προβολή του ΔΔΕ (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9) παρατηρούμε ότι, ενώ το 2013 η αναλογία ήταν 0,3 ηλικιωμένοι για κάθε έναν ηλικίας 15-64 ετών, τα επόμενα έτη η αναλογία αυξάνεται δραματικά και το 2050, σε 35 δηλαδή χρόνια, εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί σε 0,6 ηλικιωμένους για κάθε ένα άτομο παραγωγικών ηλικιών. Τα μεγέθη καθίστανται πολύ πιο ανησυχητικά αν στα εξαρτημένα μέλη προστεθούν και τα παιδιά, δηλαδή το σύνολο του πληθυσμού που δεν παράγει, αλλά μόνο καταναλώνει. Τότε παρατηρούμε ότι το 2013 σε κάθε άτομο παραγωγικής ηλικίας αντιστοιχεί κάτι παραπάνω από μισό εξαρτημένο άτομο, ενώ η αναλογία αυτή το 2050 γίνεται σχεδόν ένα προς ένα. Αν αναλογιστούμε ότι μέρος αυτών που είναι σε παραγωγικές ηλικίες δεν θα εργάζονται (άνεργοι, μαθητές/φοιτητές, νοικοκυρές, στρατιώτες, άρρωστοι, κτλ), τότε γίνεται αντιληπτή η οξύτητα του προβλήματος της γήρανσης του πληθυσμού, αφού η αναλογία εξαρτημένων προς εργαζόμενους θα είναι πολύ μικρότερη από αυτή του ΔΔΕ.

Ανάμεσα στους δύο δείκτες δημογραφικής εξάρτησης υπάρχει μία ενδιαφέρουσα σχέση. Ειδικότερα:

$$\begin{aligned}\text{Συνολικός Δείκτης Εξάρτησης} &= \frac{\text{Πληθυσμός (0 - 14)} + \text{Πληθυσμός (65 +)}}{\text{Πληθυσμός (15 - 64)}} \\ &= \frac{\text{Πληθυσμός (0 - 14)}}{\text{Πληθυσμός (15 - 64)}} + \frac{\text{Πληθυσμός (65 +)}}{\text{Πληθυσμός (15 - 64)}} \\ \text{Συνολικός Δείκτης Εξάρτησης} &= \frac{\text{Πληθυσμός (0 - 14)}}{\text{Πληθυσμός (15 - 64)}} + \text{Δείκτης Εξάρτησης}\end{aligned}$$

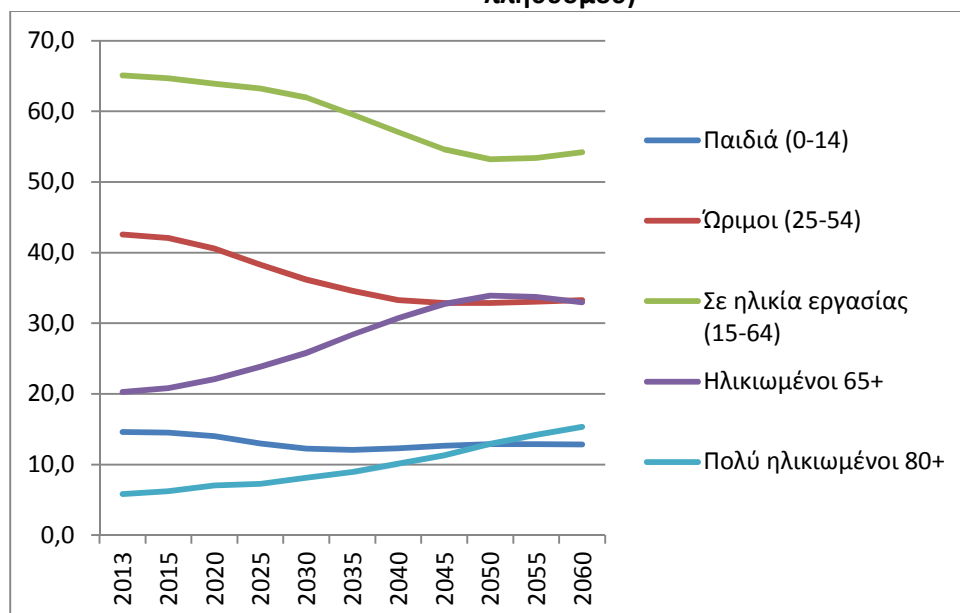
Άρα ο συνολικός δείκτης δημογραφικής εξάρτησης είναι το άθροισμα του ΔΔΕ και του λόγου των παιδιών προς τα άτομα παραγωγικής ηλικίας. Δεδομένου ότι διαχρονικά η

¹³ Ίσως ο χαρακτηρισμός μη παραγωγικό να είναι λίγο οξύς, αφού πολλοί ηλικιωμένοι προσφέρουν εργασία, ειδικά μέσα στο νοικοκυριό και μάλιστα χωρίς αμοιβή καλύπτοντας πολλές φορές ανεπάρκειες του κοινωνικού κράτους (φύλαξη μικρών παιδιών, οικιακή εργασία, κτλ.).

¹⁴ Η ερμηνεία αμφοτέρων των δεικτών αυτού είναι απλή, αλλά και πολύ ενδιαφέρουσα. Ουσιαστικά δείχνει για κάθε ένα άτομο σε ηλικία εργασίας πόσοι ηλικιωμένοι αντιστοιχούν. Έτσι, για παράδειγμα, μία τιμή του δείκτη 0,3 ή 30% σημαίνει ότι σε κάθε άτομο ηλικίας 15 έως 64 ετών αντιστοιχούν 0,3 ηλικιωμένοι (και παιδιά), ενώ μία τιμή του δείκτη 1,3 ή 130% ερμηνεύεται ότι σε κάθε άτομο παραγωγικής ηλικίας αντιστοιχούν 1,3 ηλικιωμένοι (και παιδιά). Συνεπώς, όσο πιο μεγάλες τιμές λαμβάνει ο δείκτης τόσο περισσότερα άτομα σε μη παραγωγικές ηλικίες υπάρχουν σε έναν πληθυσμό.

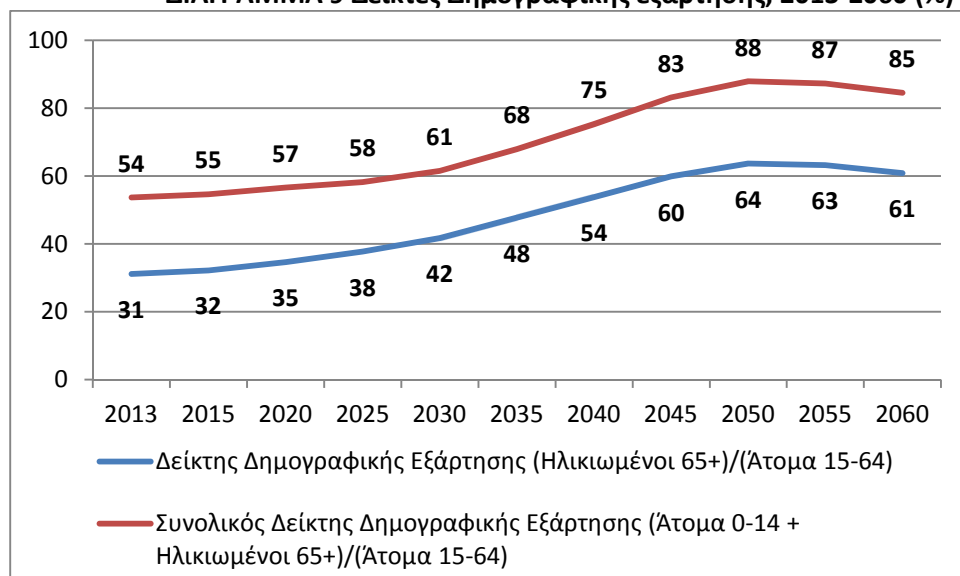
συνεισφορά του ΔΔΕ στο ΣΔΔΕ αυξάνεται (2013: 58%, 2060: 72%) γίνεται αντιληπτό με έναν ακόμη τρόπο το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού και της υπογεννητικότητας (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8 Ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού της Ελλάδας, 2013-2060 (% συνολικού πληθυσμού)

Πηγή: EUROPOP2013 (Eurostat)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9 Δείκτες Δημογραφικής εξάρτησης, 2013-2060 (%)

Πηγή: The 2015 Ageing Report, European Commission.

Αν και το δημογραφικό πρόβλημα φαίνεται να οξύνεται επικίνδυνα τα επόμενα 15 με 20 έτη, αξίζει να επιστημονούμε δύο ενδιαφέροντα δεδομένα. Αρχικά, το πρόβλημα είναι

βέβαιο και αναπόφευκτο. Ήδη από σήμερα γνωρίζουμε πόσοι θα είναι οι αυριανοί ηλικιωμένοι και οι αυριανοί συνταξιούχοι. Αν δε γίνει κάτι εξαιρετικά απίθανο, ούτε οι γεννήσεις, ούτε η θνησιμότητα θα αλλάξουν σημαντικά. Επί της ουσίας, οι συνταξιούχοι του 2050 είναι οι σημερινοί εργαζόμενοι. Το δεύτερο σημείο που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι, πέρα από την ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού, σημασία έχει και το πόσοι είναι αυτοί που εισφέρουν στο σύστημα. Με άλλα λόγια, μία νεαρή πληθυσμιακή ομάδα, αν είναι μεγάλη, αλλά δεν αποδίδει ασφαλιστικές εισφορές, τότε δημιουργεί πρόβλημα εξίσου έντονο με μία ολιγομελή πληθυσμιακή ομάδα. Πιθανόν ίσως να δημιουργεί και μεγαλύτερο πρόβλημα, αφού λόγω και της κοινωνικής αλληλεγγύης τα άτομα αυτά θα πρέπει να βοηθηθούν στο μέλλον. Συναφώς, η μείωση της απασχόλησης και η συνεπαγόμενη υστέρηση των ασφαλιστικών εισφορών επιταχύνει την εμφάνιση των προβλημάτων που προκύπτουν από τη γήρανση του πληθυσμού.

Τα επόμενα διαγράμματα παρουσιάζουν με έναν δυναμικό τρόπο το πρόβλημα που πρόκειται να αντιμετωπίσει τα επόμενα έτη το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας μας. Οι πληθυσμιακές πυραμίδες περιγράφουν την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού της χώρας ανά φύλο. Αντλώντας δεδομένα από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη 2004, 2008 και 2014 σε κάθε ηλικία διακρίνουμε όσους εργάζονται (κόκκινο χρώμα), και άρα (πρέπει να) εισφέρουν στο σύστημα, όσους είναι συνταξιούχοι (μπλε χρώμα) ή οτιδήποτε άλλο (πορτοκαλί χρώμα), και άρα δεν εισφέρουν στην κοινωνική ασφάλιση. Η πληθυσμιακή πυραμίδα είναι ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο, αφού μας επιτρέπει να δούμε πώς η σύνθεση του πληθυσμού επηρεάζεται από τη γονιμότητα την περίοδο της γέννησης του κάθε ατόμου, αλλά και να εντοπίσουμε τις μελλοντικές τάσεις της πληθυσμιακής σύστασης. Εν προκειμένω είναι εμφανής η μείωση των γεννήσεων την περίοδο της κατοχής (ηλικίες 60-65 ετών το 2004) από την εσοχή που παρατηρείται στις συγκεκριμένες ηλικίες, αλλά και η αύξηση των γεννήσεων στα μεταπολεμικά χρόνια, η οποία σε συνδυασμό με τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και την αύξηση του προσδόκιμου ζωής διογκώνει το μέσο της πυραμίδας.

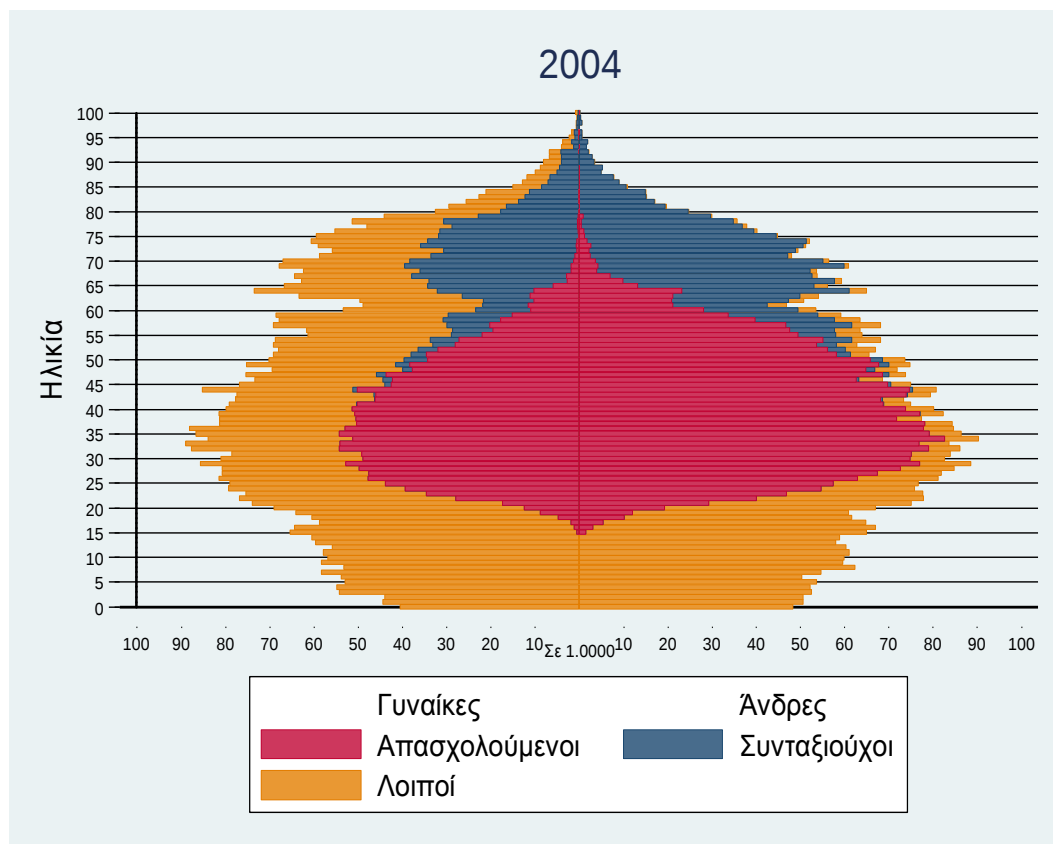
Χρησιμοποιώντας τις πληθυσμιακές πυραμίδες μπορούν να προσδιοριστούν οι τρέχουσες και οι μελλοντικές υποχρεώσεις του ασφαλιστικού συστήματος, καθώς και οι τρέχουσες και οι μελλοντικές εισροές σε αυτό. Για το λόγο αυτό είναι χρήσιμο να διακρίνουμε τρία τμήματα της πυραμίδας:

1. Αρχικά τους ήδη συνταξιούχους, δηλαδή τα άτομα ηλικίας άνω των 65.
2. Αυτούς που θα συνταξιοδοτηθούν τα επόμενα 20 έτη, δηλαδή άτομα ηλικίας 40-65.
3. Αυτούς που θα αντικαταστήσουν τους νέους συνταξιούχους, δηλαδή άτομα ηλικίας μέχρι 20 ετών.

Παρατηρώντας τις πυραμίδες για τα έτη 2004, 2008 και 2014, αν και πρόκειται μόνο για μία δεκαετία, μπορούμε να εξάγουμε ορισμένα πολύ χρήσιμα συμπεράσματα. Ειδικότερα:

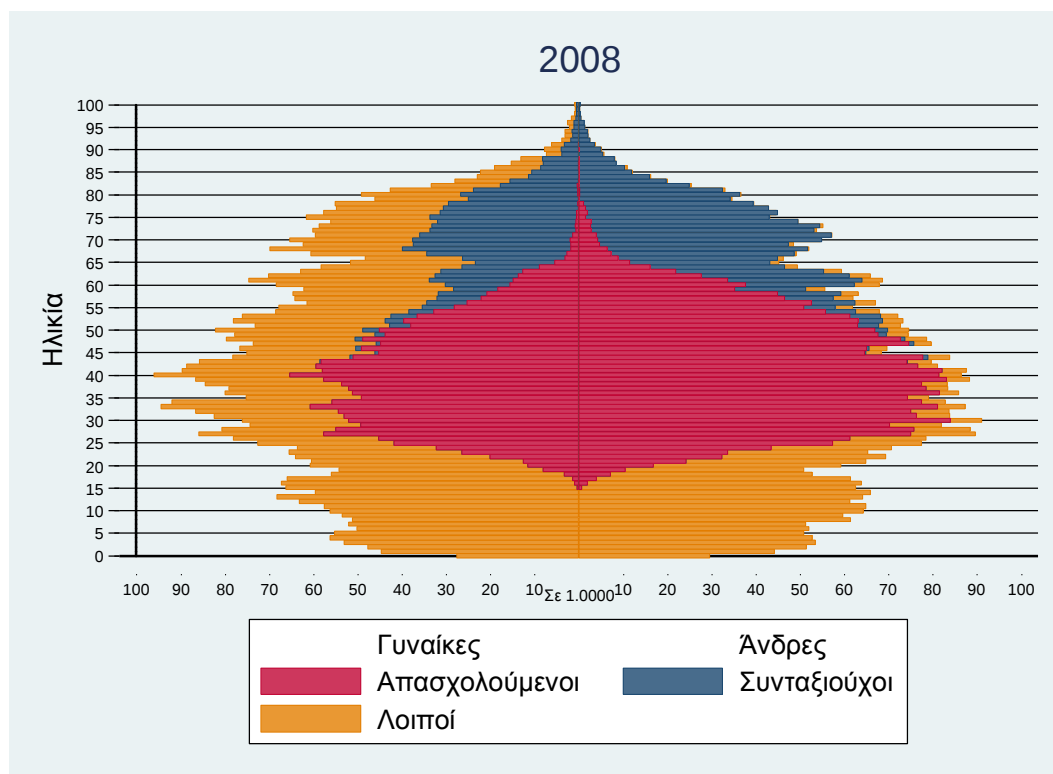
1. Καταγράφεται μεγάλη γήρανση του πληθυσμού, αφού το πάνω και το μεσαίο μέρος της πυραμίδας μεγαλώνει.
2. Υπάρχει μία σχετική σταθερότητα στις γεννήσεις, μάλλον ως αποτέλεσμα της εισροής μεταναστών στη Ελλάδα.
3. Η έξοδος των πενηντάρηδων από την αγορά εργασίας προς τη συνταξιοδότηση δεν συνοδεύεται από αντίστοιχου μεγέθους είσοδο νέων.
4. Όσο περνάνε τα έτη οι συνταξιούχοι όλο και αυξάνονται.
5. Με την πάροδο του χρόνου καταγράφονται συνταξιούχοι σε ολοένα και πιο νεαρές ηλικίες.
6. Επειδή σημασία δεν έχει μόνο η ηλικιακή σύνθεση, αλλά και το πόσο εισφέρουν στο ασφαλιστικό σύστημα, οι απασχολούμενοι ακόμα και στα χρόνια της ευημερίας, περίοδος 2004-2008, ήταν λιγότεροι από αυτούς που δεν εισέφεραν στο ασφαλιστικό (2004: 40,2%, 2008: 41,7% και 2014: 32,5%).
7. Τα τελευταία έτη καταγράφεται μία μεγάλη συρρίκνωση των απασχολούμενων τόσο στις νεαρές όσο και στις πιο μεγάλες ηλικίες.
8. Οι γυναίκες που απασχολούνται, και άρα που λαμβάνουν και προσωπική σύνταξη, παραμένουν διαχρονικά σημαντικά λιγότερες από τους άνδρες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10 Πληθυσμιακή πυραμίδα Ελλάδας 2004

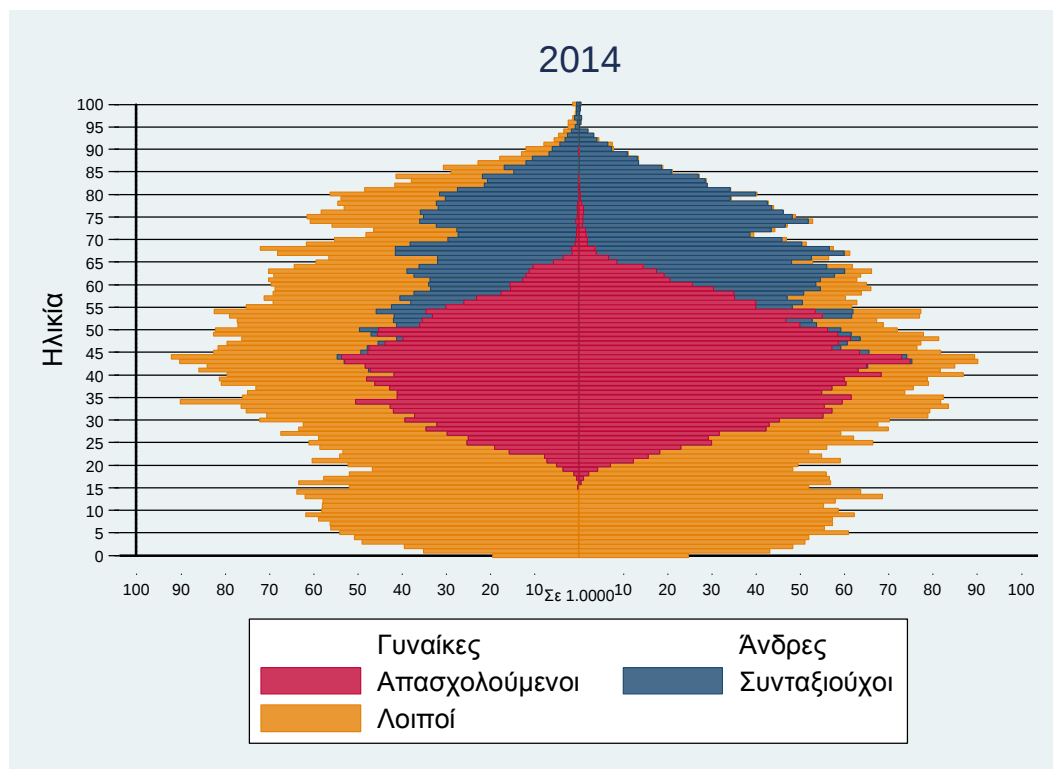
Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11 Πληθυσμιακή πυραμίδα Ελλάδας 2008

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12 Πληθυσμιακή πυραμίδα Ελλάδας 2014

Από την προηγούμενη ανάλυση πρέπει να έχει καταστεί σαφές, ότι το ασφαλιστικό σύστημα της Ελλάδας δέχεται ισχυρές πιέσεις από τη δημογραφική γήρανση και την υπογεννητικότητα. Οι μετανάστες που ήρθαν στη χώρα, ως από μηχανής θεός, έδωσαν μία προσωρινή ανάσα στο σύστημα. Παρόλα αυτά οι προβλέψεις για το μέλλον είναι δυσοίωνες, αφού η Eurostat υπολογίζει ότι μέχρι το 2050, δηλαδή σε 35 έτη από σήμερα, για κάθε ένα άτομο ηλικίας άνω των 65 ετών θα αντιστοιχούν μόλις 1,3 άτομα ηλικίας 15-64 ετών. Ενώ η αναλογία ατόμων 15-64 προς παιδιά και ηλικιωμένους το 2050 θα είναι σχεδόν ένα προς ένα. Με απλά λόγια, ο αριθμός αυτών που θα μπορούν να εργαστούν θα είναι σχεδόν ίσος με αυτών που δεν θα μπορούν. Επιπλέον, η συρρίκνωση του αριθμού αυτών που θα μπορούν να εργαστούν θα έχει και ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις. Η μείωση των απασχολούμενων θα επιβραδύνει τους ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας και είναι πολύ πιθανό ότι θα εντείνει το δημοσιονομικό πρόβλημα της χώρας (αύξηση δαπανών υγείας, μικρότερη δυνατότητα αποπληρωμής χρέους, κτλ.), αναπόφευκτα θα οδηγήσει σε αναδιανομή των δαπανών από τους νέους προς τους ηλικιωμένους, π.χ. από την παιδεία προς την υγεία και την κοινωνική προστασία. Τα περιθώρια αντίδρασης είναι πολύ περιορισμένα, τόσο χρονικά όσο και από τις υπάρχουσες επιλογές (αφομοίωση μεταναστών, ενεργοποίηση γυναικών, επιμήκυνση εργασιακού βίου¹⁵).

1.7 Δαπάνες και έσοδα του ασφαλιστικού συστήματος

1.7.1 Γενική επισκόπηση

Η δαπάνη για συντάξεις στην Ελλάδα σε σχέση με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της είναι από τις υψηλότερες μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών και λόγω της χρηματοδότησης σημαντικού μέρους αυτής από τον κρατικό προϋπολογισμό αποτελεί μία από τις βασικές αιτίες των δημοσιονομικών προβλημάτων της χώρας. Στο ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13 παρουσιάζεται το σύνολο της δαπάνης για δημόσιες συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ για μια σειρά ευρωπαϊκών χωρών για το 2013 και οι προβλέψεις για το 2060¹⁶. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ελλάδα το 2013 δαπάνησε το 16,2% του ΑΕΠ της σε συντάξεις, σχεδόν πέντε εκατοστιαίες μονάδες παραπάνω από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 28 (11,3%). Ποσό πολύ υψηλότερο από τις άλλες χώρες συνοχής

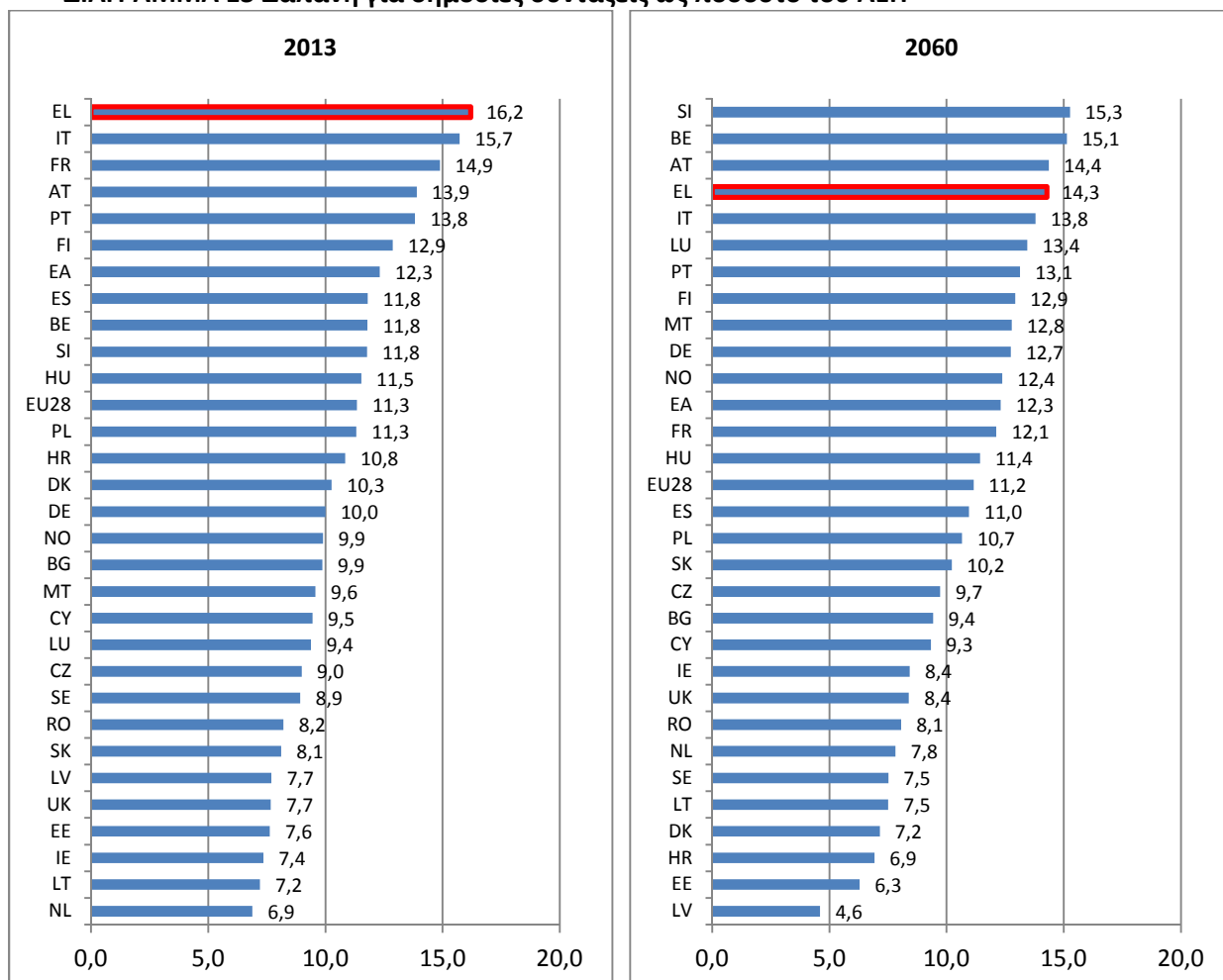
¹⁵ Η επιμήκυνση του εργασιακού βίου μετά και τις πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις έχει σχεδόν εξαντληθεί ως μέσο αντίδρασης.

¹⁶ Αποτελεί το πιο πρόσφατο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα συγκριτικά στοιχεία και άλλων χωρών.

(Πορτογαλία: 13,8%, Ισπανία: 11,8 και Ιρλανδία: 7,4%¹⁷), αλλά και από χώρες που παραδοσιακά καταγράφουν σαφώς καλύτερη δημοσιονομική επίδοση και διαθέτουν, κατά γενική ομολογία, πιο υγιή και αποδοτικά ασφαλιστικά συστήματα (Φιλανδία: 12,9%, Δανία: 10,3%, Σουηδία: 8,9%) και από χώρες που καλούνται να τη δανείσουν (Γερμανία: 10%, Ολλανδία: 6,9%, Κύπρος: 9,5%, κτλ.).

Το 2060 εκτιμάται ότι η δαπάνη για συντάξεις στην Ελλάδα, εφόσον εφαρμοστεί η ασφαλιστική μεταρρύθμιση του 2010, θα μειωθεί κατά 1,9 ποσοστιαίες μονάδες κατατάσσοντας την τέταρτη ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες. Η μείωση που εκτιμάται ότι θα πραγματοποιήσει η Ελλάδα είναι η έκτη μεγαλύτερη, μαζί με της Ιταλίας. Εντούτοις, ο λόγος συντάξεις προς ΑΕΠ παραμένει ένας από τους υψηλότερους στην Ευρώπη. Φαίνεται, λοιπόν, ότι ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του εθνικού προϊόντος της Ελλάδας διαχρονικά θα αφιερώνεται για συντάξεις.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13 Δαπάνη για δημόσιες συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή: European Commission Ageing report 2015.

¹⁷ Αυτό οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι ο Ιρλανδικός πληθυσμός είναι ένας από τους νεώτερους στην Ευρώπη.

Ένα δεύτερο στοιχείο που συχνά αποτελεί αντικείμενο συζήτησης είναι το ποσοστό αναπλήρωσης. Στο ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14 παρουσιάζεται το καθαρό ποσοστό αναπλήρωσης των συντάξεων για μια σειρά ευρωπαϊκές χώρες, το οποίο ορίζεται ως ο λόγος του καθαρού ατομικού συνταξιοδοτικού δικαιώματος προς τις καθαρές προ-συνταξιοδότησης αμοιβές εργασίας, λαμβάνοντας υπόψη τους φόρους εισοδήματος και τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που καταβάλλονται από τους εργαζόμενους και τους συνταξιούχους. Ο συγκεκριμένος δείκτης είναι ένα μέτρο γενναιοδωρίας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, αφού δείχνει τι ποσοστό του προ-συνταξιοδοτικού εισοδήματος είναι η σύνταξη που λαμβάνει κάποιος. Το 2007 η Ελλάδα ήταν μάλλον η πιο γενναιοδωρή από τις εξεταζόμενες χώρες, αφού ο διάμεσος εργαζόμενος λάμβανε σύνταξη 11 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερη από το μισθό/κέρδη του. Το ποσοστό αυτό είναι πολύ υψηλότερο από το μέσο των χωρών του ΟΟΣΑ (72,1%). Το τόσο υψηλό ποσοστό αναπλήρωσης είναι ιδιαίτερος εντυπωσιακό, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς ότι αφορά συντάξεις του πρώτου πυλώνα, οι οποίες όπως προκύπτει στη συνέχεια χρηματοδοτούνται/επιχορηγούνται αρκετά γενναιοδωρά από τον κρατικό προϋπολογισμό. Το 2013 η Ελλάδα έχει το 9^ο υψηλότερο ποσοστό αναπλήρωσης με 79,6%, σχεδόν 10 εκατοστιαίες μονάδες πάνω από το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Είναι, λοιπόν, σαφές ότι το ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα, ακόμα και μετά τις περικοπές των πρόσφατων ετών, παραμένει ένα από τα πιο γενναιοδωρά ασφαλιστικά συστήματα.

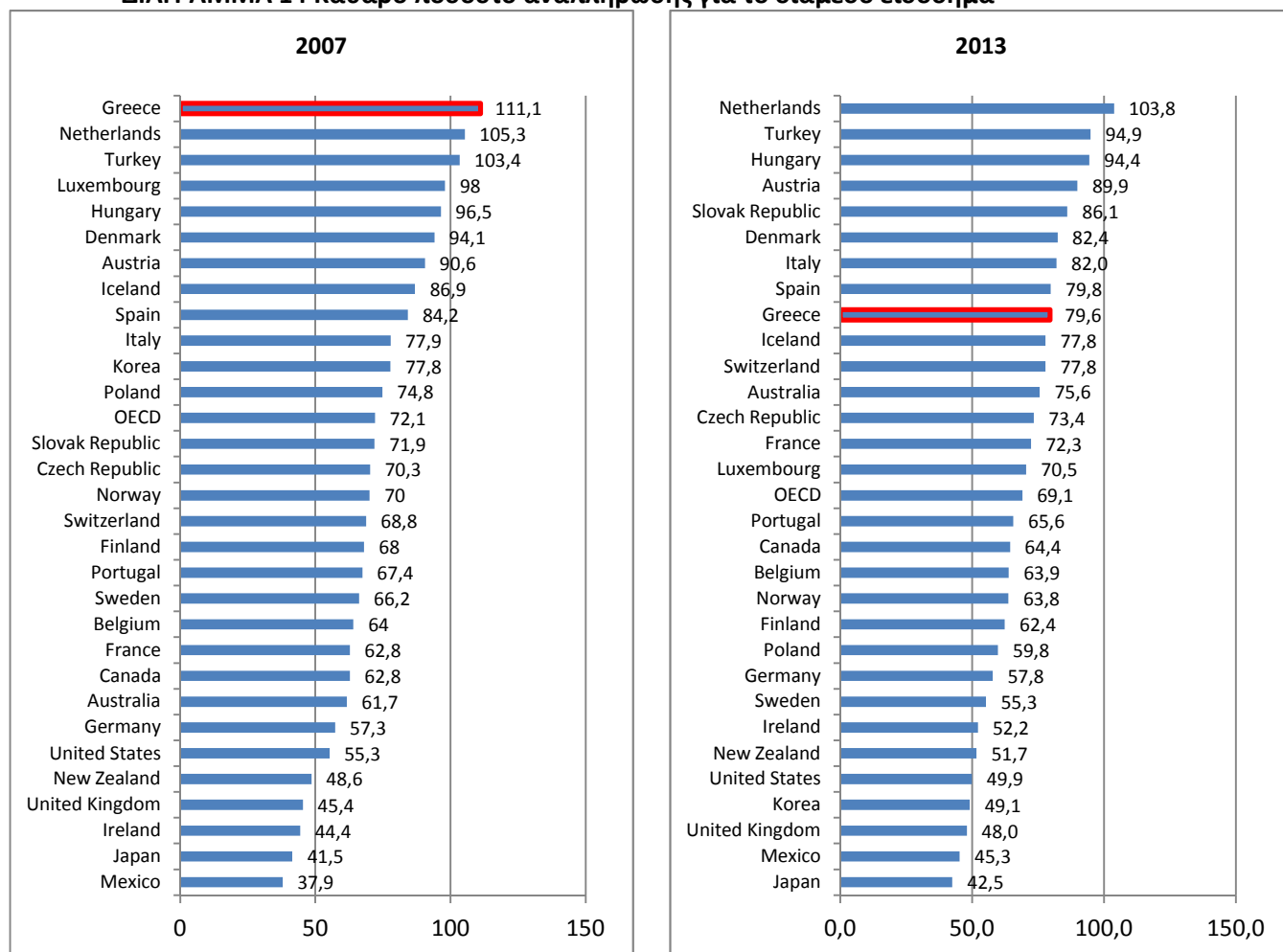
Αυτό προκύπτει και από έρευνα του ευρωβαρόμετρου¹⁸, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται πιο αναλυτικά από τη Ζερβού (2009)¹⁹. Ειδικότερα, οι χώρες ταξινομούνται με βάση τέσσερις δείκτες από το 1 ως το 25, όπου 1 είναι η κορυφή της ταξινόμησης και 25 η χειρότερη κατάταξη. Οι δείκτες περιλαμβάνουν δημογραφικούς παράγοντες, όπου η Ελλάδα είναι 18^η (2007: 15^η), επάρκεια συντάξεων για ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, όπου η Ελλάδα είναι 3^η (2007: 5^η), και ικανότητας υποστήριξης του συνταξιοδοτικού συστήματος, όπου η Ελλάδα είναι 25^η (2007:25^η). Συνολικά η Ελλάδα κατατάσσεται 23^η (2007: 24^η).

Φαίνεται, λοιπόν, ότι, ενώ το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα θεωρείται από τα πλέον γενναιοδωρά με υψηλή επάρκεια, οι σοβαρές δημογραφικές πιέσεις, που εντοπίζονται ήδη από το 2009, σε συνδυασμό με άλλες στρεβλώσεις που καταγράφει θέτουν εν αμφιβόλω τη δυνατότητα του συστήματος να συνεχίσει στο ίδιο μοτίβο.

¹⁸ AON Consulting Limited, European Pension Barometer, 2006 report.

¹⁹ Ζερβού Φ. (2009) Η εξέλιξη και προβληματισμός για τη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος. Σειρά Εκθέσεις 58, ΚΕΠΕ, Αθήνα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14 Καθαρό ποσοστό αναπλήρωσης για το διάμεσο εισόδημα

Πηγή: OECD Retirement at a glance 2007, 2013

Key indicators

		Greece	OECD
Gross replacement rate	Average earner (%)	53.9	54.4
	Low earner (%)	75.4	71.0
Public pension spending	% of GDP	13.0	7.8
Life expectancy	at birth	80.7	79.9
	at age 65	19.2	19.1
Population over age 65 and over	% of working-age population	31.7	25.5
Average worker earnings (AW)	EUR	20 100	32 400

Note: replacement rate is pension entitlement from all mandatory sources of retirement income relative to individual earnings. Calculations are for a full-career worker entering the labour market in 2012. Low earner is assumed to earn 50% of the average.

Source: OECD (2013), *Pensions at a Glance: OECD and G20 Indicators*

Διαχρονικά οι δαπάνες για συντάξεις και ευρύτερα για κοινωνική προστασία, τόσο των ΦΚΑ όσο και του Δημοσίου, παρουσιάζουν μεγάλη αύξηση, τόσο σε τρέχουσες τιμές όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ (Πίνακας 7). Το 1970 οι δαπάνες για κοινωνική προστασία αποτελούσαν το 13% του ΑΕΠ και το 1984 το 20%. Έκτοτε κυμαίνονται περίπου σε αυτό το επίπεδο, ενώ το 2009 (τελευταίο έτος που υπάρχουν διαθέσιμα συγκεντρωτικά στοιχεία) έχουν φτάσει το

22% του ΑΕΠ. Οι συνταξιοδοτικές δαπάνες του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης αυξάνονται συνεχώς, μέχρι το 2011, οπότε και αρχίζουν να μειώνονται. Προκύπτει, λοιπόν, ότι οι συνολικές κοινωνικές δαπάνες αποτελούν σχετικά μεγάλο κομμάτι του ΑΕΠ της χώρας εδώ και περίπου 30 χρόνια, ενώ οι δαπάνες για συντάξεις είναι το μεγαλύτερο μερίδιο αυτών.

Πίνακας 7 Διαχρονική εξέλιξη δαπανών ΟΚΑ και Κρατικού Προϋπολογισμού

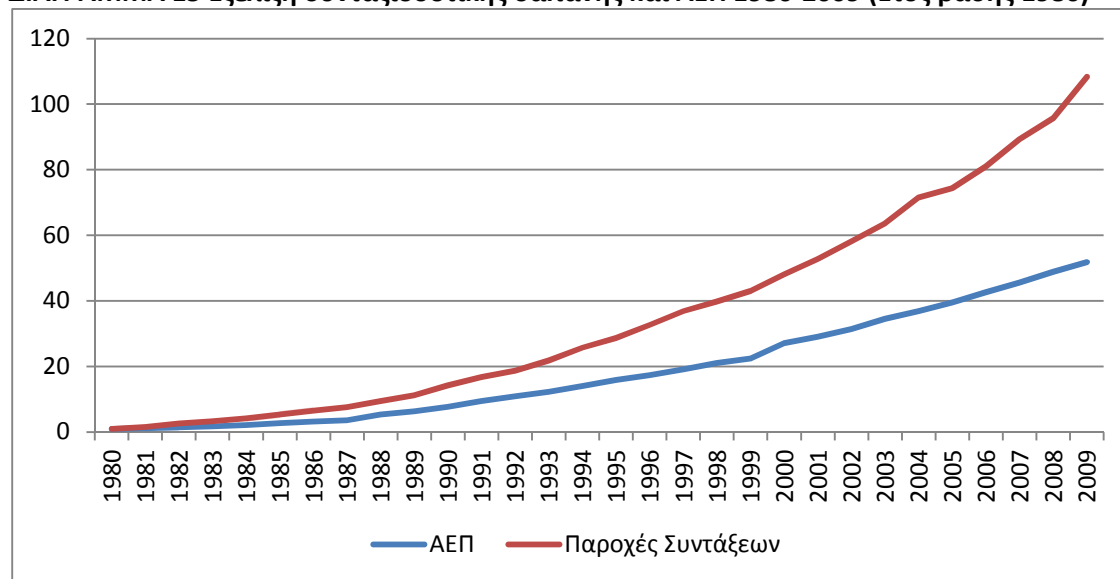
Έτος	Συντάξεις ΟΚΑ	Συντάξεις Κρατικού Προϋπολογισμού	Γενικό Σύνολο Δαπανών Κοινωνικής Προστασίας (Συντάξεις, Υγεία, Πρόνοια)	Γενικό Σύνολο ως % ΑΕΠ
1970		19.178	101.247	13%
1971		22.060	111.231	13%
1972		24.181	123.011	13%
1973		29.185	139.380	11%
1974		39.589	174.785	12%
1975		47.116	215.204	12%
1976		53.852	275.465	13%
1977		65.444	349.112	12%
1978		79.824	451.336	13%
1979		103.930	559.633	13%
1980		116.126	702.050	14%
1981		150.257	924.049	15%
1982		208.364	1.369.118	18%
1983		251.798	1.733.511	19%
1984		309.523	2.160.469	20%
1985		387.381	2.743.286	20%
1986		487.161	3.365.070	21%
1987		582.591	3.941.440	21%
1988		713.227	4.913.050	18%
1989		596.590	5.968.211	19%
1990		1.110.855	7.415.542	19%
1991		1.232.945	9.018.438	19%
1992	4.803.938	1.323.891	10.197.977	19%
1993	5.736.701	1.423.756	11.451.133	18%
1994	6.317.285	1.635.108	13.089.645	19%
1995	7.036.443	1.760.822	14.723.468	18%
1996	7.993.861	2.010.271	16.913.367	19%
1997	9.023.536	2.124.724	18.697.449	19%
1998	9.747.352	2.259.721	20.312.804	19%
1999	10.558.034	2.538.517	21.953.179	19%
2000	11.759.788	2.743.947	24.108.539	18%
2001	12.914.882	2.984.593	26.558.017	18%
2002	14.232.818	3.163.610	29.465.821	19%
2003	15.634.462	3.441.000	32.761.728	19%
2004	17.568.631	3.640.000	37.037.854	20%
2005	18.433.384	4.212.000	39.700.909	20%
2006	20.086.020	4.415.000	43.325.494	20%
2007	22.049.305	4.812.000	47.397.014	21%
2008	23.655.295	5.412.000	51.843.732	21%
2009	26.667.849	6.465.000	57.705.472	22%
2011	25.080.000*			
2012	24.620.000*			
2013	22.927.000*			
2014	23.289.000*			
2015	23.276.000*			

Πηγή: Κοινωνικός Προϋπολογισμός 2009

*Αφορά στοιχεία από τον Κρατικό Προϋπολογισμό

Πέρα από το συνολικό ποσό που δαπανάται από τα ασφαλιστικά ταμεία, μεγάλη σημασία έχει και που κατευθύνεται το ποσό αυτό. Τα διαθέσιμα στοιχεία του Κοινωνικού Προϋπολογισμού δείχνουν ότι στα ασφαλιστικά ταμεία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης η συνεισφορά των συντάξεων στο σύνολο της δαπάνης έχει αυξηθεί από 55% το 1980 σε 66% το 2009. Από την άλλη μεριά, οι παροχές για πρόνοια και ασθένεια έχουν οριακά μειωθεί ως κομμάτι του συνόλου των εξόδων των ΦΚΑ. Ειδικότερα, το 1980 δαπανιόταν το 6,1% για πρόνοια και το 24,7% για ασθένεια, ενώ το 2009 τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 5,6% και 22,6%. Επομένως, γίνεται σαφές ότι τα ασφαλιστικά ταμεία, μέχρι και πριν την οικονομική κρίση, δαπανούσαν όλο και περισσότερα για συντάξεις. Επιπλέον, όπως φαίνεται και από το ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15, η αύξηση της δαπάνης για συντάξεις την περίοδο 1980-2009 ήταν πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση του ΑΕΠ. Δηλαδή τα ασφαλιστικά ταμεία χορηγούσαν συντάξεις πέρα από τις οικονομικές δυνατότητές τους. Το γεγονός αυτό εξηγείται τόσο από την αύξηση του αριθμού των συνταξιούχων (δημογραφικοί λόγοι, μικρότερη ηλικία συνταξιοδότησης, ασφάλιση αγροτισσών, δικαίωμα σύνταξης χηρείας και σε άνδρες), αλλά και από το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι συνταξιοδοτούνται με καλύτερες προϋποθέσεις (υψηλότεροι μισθοί και άρα υψηλότερη σύνταξη). Αξίζει, βέβαια, να αναφέρουμε ότι ο αριθμός των συνταξιούχων μέσα σε 30 χρόνια σχεδόν διπλασιάστηκε και από 1,1 εκατ. που ήταν το 1980 έφτασε τα 2,3 το 2009 και πλέον υπολογίζεται με μεγάλη ακρίβεια στα 2,65 εκατ.²⁰. Είναι πάντως εντυπωσιακό, ότι ο αριθμός των συνταξιούχων αυξάνεται περισσότερο από τον αριθμό των ηλικιωμένων οδηγώντας στο εύλογο συμπέρασμα, ότι η μέση ηλικία συνταξιοδότησης μειώνεται.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15 Εξέλιξη συνταξιοδοτικής δαπάνης και ΑΕΠ 1980-2009 (Έτος βάσης 1980)

Πηγή: Κοινωνικός Προϋπολογισμός 2009

²⁰ Ενιαίο Σύστημα Ελέγχου και Πληρωμών Συντάξεων Ήλιος 24^η Έκθεση, Μάιος 2015.

Πίνακας 8 Εξέλιξη Εξόδων ΟΚΑ Υπ. Εργασίας

Έτος	Παροχές συντάξεων	Παροχές πρόνοιας	Παροχές ασθενείας	Σύνολο εξόδων	Παροχές συντάξεων % Συνόλου	Παροχές πρόνοιας % Συνόλου	Παροχές ασθενείας % Συνόλου	Αριθμός συνταξιούχων (κύρια)
1980	226.732	24.992	100.841	408.343	55,5%	6,1%	24,7%	1.104.256
1981	348.925	29.814	131.612	533.013	65,5%	5,6%	24,7%	1.156.702
1982	599.935	37.335	147.507	813.904	73,7%	4,6%	18,1%	1.300.450
1983	755.346	49.696	194.271	1.036.871	72,8%	4,8%	18,7%	1.360.450
1984	955.923	60.692	242.782	1.315.328	72,7%	4,6%	18,5%	1.386.163
1985	1.215.876	79.349	278.267	1.643.496	74,0%	4,8%	16,9%	1.432.787
1986	1.484.387	89.849	312.363	1.978.611	75,0%	4,5%	15,8%	1.487.626
1987	1.718.509	105.890	370.617	2.301.024	74,7%	4,6%	16,1%	1.532.095
1988	2.151.099	142.489	446.489	2.862.395	75,2%	5,0%	15,6%	1.567.987
1989	2.544.543	106.626	520.511	3.302.201	77,1%	3,2%	15,8%	1.609.672
1990	3.220.965	114.293	639.078	4.144.693	77,7%	2,8%	15,4%	1.635.118
1991	3.811.860	133.596	789.626	4.974.108	76,6%	2,7%	15,9%	1.668.699
1992	4.251.287	159.906	1.014.415	5.695.092	74,6%	2,8%	17,8%	1.713.053
1993	4.965.103	223.912	1.467.789	7.017.657	70,8%	3,2%	20,9%	1.751.690
1994	5.834.398	216.329	1.803.243	8.269.280	70,6%	2,6%	21,8%	1.786.101
1995	6.503.097	257.740	2.028.262	9.243.014	70,4%	2,8%	21,9%	1.830.454
1996	7.407.257	331.584	2.337.444	10.610.826	69,8%	3,1%	22,0%	1.828.182
1997	8.354.752	378.188	2.636.663	11.942.847	70,0%	3,2%	22,1%	1.942.616
1998	9.036.375	552.179	2.664.484	12.896.692	70,1%	4,3%	20,7%	1.981.279
1999	9.752.267	620.953	2.981.112	14.059.063	69,4%	4,4%	21,2%	2.352.821
2000	10.900.180	698.823	3.219.393	15.601.178	69,9%	4,5%	20,6%	2.036.622
2001	11.967.911	850.465	3.559.850	17.224.683	69,5%	4,9%	20,7%	2.065.323
2002	13.191.632	962.667	4.008.711	19.207.305	68,7%	5,0%	20,9%	2.096.158
2003	14.430.615	1.000.116	4.461.232	21.159.712	68,2%	4,7%	21,1%	2.154.005
2004	16.215.335	1.127.852	5.564.271	24.409.030	66,4%	4,6%	22,8%	2.189.335
2005	16.870.744	1.462.738	5.732.170	25.541.925	66,1%	5,7%	22,4%	2.148.902
2006	18.371.221	1.689.486	6.333.119	27.961.171	65,7%	6,0%	22,6%	2.184.937
2007	20.255.460	1.955.227	6.953.201	30.749.663	65,9%	6,4%	22,6%	2.215.602
2008	21.702.956	2.061.527	7.876.835	33.309.958	65,2%	6,2%	23,6%	2.350.953
2009	24.569.265	2.086.709	8.383.755	37.056.794	66,3%	5,6%	22,6%	2.396.937

Πηγή: Κοινωνικός Προϋπολογισμός 2009

Μεγάλη σημασία πέρα από το ύψος και την κατανομή της δαπάνης των ΦΚΑ, έχει και η πηγή χρηματοδότησής τους. Όσον αφορά στους ΦΚΑ που υπάγονται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης παρατηρείται ότι το μερίδιο των εσόδων που αφορούν σε εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών έχει μειωθεί σημαντικά, ενώ αντιθέτως έχει αυξηθεί η κρατική συνεισφορά (Πίνακας 9). Οι εισφορές των εργαζομένων το 1980 αποτελούσαν το 39% των εσόδων των ΦΚΑ, ενώ το 2009 αποτελούν το 30%. Αντιστοίχως, οι εργοδότες το 1980 εισέφεραν στους ΦΚΑ το 37% των συνολικών εσόδων τους, ενώ το 2009 το 28%. Προφανώς, η μείωση αυτή σε συνδυασμό με την αυξανόμενη δαπάνη για συντάξεις οδηγεί στη διαχρονική δημιουργία ελλειμμάτων, τα οποία καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Με το Ν.2084/92 θεσπίζεται η λεγόμενη τριμερής χρηματοδότηση και ένα μεγάλο κομμάτι των λειτουργικών ελλειμμάτων των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης (ΦΚΑ) χρηματοδοτείται πλέον από το κράτος. Επί της ουσίας το κράτος κάθε χρόνο καλείται να καλύψει τα ελλείμματα που δημιουργούνται στους ΦΚΑ, αφού οι εισφορές των ασφαλισμένων δεν επαρκούν για να καλύψουν τις δαπάνες των ΦΚΑ. Το ύψος της συνταξιοδοτικής δαπάνης δεν θα αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα, αν δεν επιβάρυνε υπέρμετρα τον κρατικό προϋπολογισμό. Είναι πάντως αξιοσημείωτο, ότι τα τελευταία χρόνια η κρατική επιχορήγηση δεν επαρκεί για να καλύψει τα ελλείμματα των ασφαλιστικών ταμείων, τα οποία προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις

συνταξιοδοτικές τους υποχρεώσεις παρακρατούν εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών που θα έπρεπε να αποδίδονται για την υγεία (ΕΟΠΥΥ), την ανεργία και την κατάρτιση (ΟΑΕΔ), κτλ.

Πίνακας 9 Εξέλιξη Εσόδων ΟΚΑ Υπ. Εργασίας

Έτος	Καταβολές ασφαλισμένων	Εισφορές εργοδοτών	Κράτος.	Σύνολο	Καταβολές ασφαλισμένων % Συνόλου	Εισφορές εργοδοτών % Συνόλου	Κράτος % Συνόλου
1980	175.439	167.841	0	453.685	39%	37%	0%
1981	219.914	208.464	0	578.768	38%	36%	0%
1982	289.908	276.918	0	797.658	36%	35%	0%
1983	386.054	360.616	0	1.057.867	36%	34%	0%
1984	487.821	462.552	0	1.347.494	36%	34%	0%
1985	614.729	557.834	0	1.652.467	37%	34%	0%
1986	760.103	715.545	0	1.998.365	38%	36%	0%
1987	825.409	817.453	0	2.419.600	34%	34%	0%
1988	879.965	963.883	0	2.994.185	29%	32%	0%
1989	1.056.108	1.168.382	0	3.579.786	30%	33%	0%
1990	1.304.044	1.358.753	0	4.232.227	31%	32%	0%
1991	1.668.050	1.793.268	0	5.311.310	31%	34%	0%
1992	1.911.554	2.044.567	0	5.977.287	32%	34%	0%
1993	2.440.842	2.422.935	29.216	7.385.650	33%	33%	0%
1994	2.883.974	2.802.040	94.357	8.901.905	32%	31%	1%
1995	3.415.348	3.145.183	149.315	10.110.293	34%	31%	1%
1996	3.736.082	3.499.536	193.244	11.278.738	33%	31%	2%
1997	4.107.526	3.817.734	235.387	12.306.181	33%	31%	2%
1998	4.694.152	4.098.468	259.678	13.290.296	35%	31%	2%
1999	5.296.102	4.647.833	470.612	14.840.901	36%	31%	3%
2000	5.659.469	5.007.049	660.267	16.245.540	35%	31%	4%
2001	6.035.953	5.433.877	804.670	17.523.084	34%	31%	5%
2002	6.594.401	5.914.059	1.120.062	19.834.984	33%	30%	6%
2003	7.581.938	6.798.563	904.600	22.954.823	33%	30%	4%
2004	8.534.800	7.790.117	999.292	25.817.123	33%	30%	4%
2005	8.837.533	8.029.076	1.070.149	27.823.678	32%	29%	4%
2006	9.636.730	8.594.668	1.238.147	29.296.355	33%	29%	4%
2007	10.381.275	9.689.374	8.468.271	32.817.090	32%	30%	26%
2008	10.967.739	10.546.916	11.030.915	36.934.926	30%	29%	30%
2009	11.548.568	10.852.268	10.887.988	38.174.441	30%	28%	29%

Πηγή: Κοινωνικός Προϋπολογισμός 2009

Ο Πίνακας 10 καταγράφει τις μεταφορές από τον Κρατικό προϋπολογισμό σε ορισμένους βασικούς ΦΚΑ. Αξίζει να αναφέρουμε ότι το συνολικό ποσό που έχει μεταφερθεί σε όλους τους ΦΚΑ την περίοδο 2000-2015 είναι €214.378,55 εκατ. Από τον Πίνακα προκύπτει ότι, κατά την περίοδο αναφοράς, ο ΟΓΑ έχει απορροφήσει σχεδόν το 40% της χρηματοδότησης. Αυτό βέβαια είναι λογικό, αφού το μεγαλύτερο μέρος των παροχών του έχει προνοιακό, παρά ασφαλιστικό χαρακτήρα. Ακολουθεί το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ με 27% και μετά ο ΟΑΕΕ με 10%. Είναι ενδιαφέρον ότι τα χρήματα που έχουν μεταφερθεί από τον κρατικό προϋπολογισμό κυμαίνονται μεταξύ 6,2% και 8,5% του ΑΕΠ της Ελλάδας.

Σε οικονομικούς όρους τα χρήματα αυτά αποτελούν ένα πολύ υψηλό ποσοστό του ΑΕΠ, το οποίο ενδεχομένως θα μπορούσε να αξιοποιηθεί διαφορετικά, όπως για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την καταπολέμηση της ανεργίας ή για την αύξηση των δημόσιων επενδύσεων. Εντούτοις, είναι διαχρονικά επιλογή της πολιτικής ηγεσίας να δαπανά, πέρα

από τα έσοδα των ΦΚΑ, σχεδόν το 6% του ΑΕΠ κάθε έτους για να χρηματοδοτεί το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας. Πρέπει όμως να αναλογιστεί κανείς πώς βρίσκονται αυτά τα χρήματα. Οι πηγές χρηματοδότησης της πολιτείας είναι δεδομένες, οπότε οι διαθέσιμες επιλογές είναι:

- Αύξηση των φόρων. Στην περίπτωση αυτή θα επιβαρυνθούν τόσο αυτοί που πληρώνουν εισφορές, όσο και οι συνταξιούχοι.
- Αύξηση του δανεισμού, άρα και του δημοσίου χρέους. Στην περίπτωση αυτή το κόστος μετακυλίζεται από τους σημερινούς συνταξιούχους στους μελλοντικούς. Η επιλογή αυτή καθίσταται εξόχως προβληματική, διότι λόγω του δημογραφικού (λιγότεροι εργαζόμενοι στο μέλλον) οι αυριανοί εργαζόμενοι θα έχουν ήδη πολύ μεγάλο οικονομικό βάρος.

Άρα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η χρηματοδότηση από την πολιτεία συνεπάγεται, είτε μετακύλιση του κόστους στο σύνολο του κοινωνικού συνόλου, και άρα και αυτών για τους οποίους διατίθεται η χρηματοδότηση, είτε μετακύλιση σε επόμενες γενιές, οι οποίες όμως δεν εκπροσωπούνται στον κοινωνικό διάλογο. Όπως είδαμε και στην ενότητα που παρουσιάζει το δημογραφικό πρόβλημα και πώς αυτό επηρεάζει τη βιωσιμότητα των ταμείων, οι γενιές που θα κληθούν να πληρώσουν δεν είναι πολύ μακριά όσο κάποιοι θεωρούν. Ορισμένοι, μάλιστα, μπορεί ήδη να συμμετέχουν στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, είναι σκόπιμο να γίνει κατανοητό ότι τα τελευταία έτη η επιλογή του δανεισμού δεν είναι πλέον δυνατή και γι' αυτό σε μεγάλο βαθμό έχει αυξηθεί τόσο πολύ και η φορολογία επιβαρύνοντας το σύνολο των φορολογουμένων. Τέλος, η επιλογή της χρηματοδότησης των ΦΚΑ από τον κρατικό προϋπολογισμό πρέπει να περιλαμβάνει εμπεριστατωμένες προτάσεις για τον τρόπο χρηματοδότησης τους. Αν, μάλιστα, αποφασιστεί η φορολογία, είναι σκόπιμο να διευκρινιστούν εκ των προτέρων συγκεκριμένα ποιοι φόροι και πόσο θα αυξηθούν.

Πίνακας 10 Μεταφορές από τον κρατικό προϋπολογισμό προς βασικούς ΦΚΑ 2000 - 2015 (ποσά σε εκατ. €)

Φ.Κ.Α.	2000-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 (εκτίμηση)	Σύνολο	%
ΙΚΑ-ΕΤΑΜ	26.125,68	3.124,52	4.641,55	4.472,96	3.697,00	3.279,00	3.555,00	48.895,71	27%
ΤΑΠ ΟΤΕ	3.619,84	665,48	560,00	534,51	535,00	535,00	535,00	6.984,83	4%
ΟΑΠ ΔΕΗ	3.646,25	604,88	600,00	578,70	759,00	578,70	578,70	7.346,23	4%
ΟΓΑ	46.479,80	6.723,75	6.507,00	5.403,50	4.426,00	4.165,00	3.927,40	77.632,45	43%
ΟΑΕΕ	8.384,76	1.623,95	1.635,50	1.901,90	2.058,00	1.690,00	1.544,20	18.838,31	10%
ΕΤΑΑ- πρώην ΤΑΝ	1.127,44	49,00	42,00	43,00	25,00	27,00	26,00	1.339,44	1%
ΝΑΤ	8.044,59	1.141,83	1.165,00	1.004,98	1.065,00	985,00	1.030,00	14.436,40	8%
ΣΥΝΟΛΟ	97.428,36	13.933,41	15.151,05	14.962,55	15.596,00	12.236,70	11.722,30	181.030,37	100%
% ΑΕΠ		6,27%	7,27%	7,74%	8,57%	6,71%	6,43%*		

*Χρησιμοποιήθηκε το ΑΕΠ του 2014.

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Στη συνέχεια ο Πίνακας 11 παρουσιάζει ορισμένα βασικά οικονομικά στοιχεία για τα τέσσερα βασικά ταμεία κύριας ασφάλισης. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Το σύνολο των εξεταζόμενων ΦΚΑ καταγράφει σημαντική πτώση στα έσοδά του. Ειδικότερα, στο ΙΚΑ η πτώση αγγίζει το 23%, στον ΟΑΕΕ το 27%, στο ΕΤΑΑ το 30% και στον ΟΓΑ σχεδόν το 40%. Η τόσο μεγάλη πτώση οφείλεται κατά κανόνα στη μη καταβολή εισφορών, εκτός από το ΕΤΑΑ και τον ΟΓΑ που οφείλεται στη μείωση των κοινωνικών πόρων. Το συμπέρασμα αυτό καταδεικνύει ότι μία αύξηση των εισφορών, πέρα από τον αρνητικό αντίκτυπο στην απασχόληση, είναι μάλλον απίθανο ότι θα μπορέσει να επιφέρει επιπλέον έσοδα.
- Πηγές χρηματοδότησης, όπως είναι η αξιοποίηση της περιουσίας των Ταμείων, έχουν περιορισμένη αποδοτικότητα και ακόμα και πριν την εκδήλωση της βαθιάς κρίσης αποτελούσαν πολύ μικρό κομμάτι σε σχέση με τα συνολικά έξοδα των ταμείων, όπως συζητείται στη συνέχεια.
- Τα συνολικά έξοδα του ΙΚΑ μειώνονται, κυρίως ως αποτέλεσμα της μείωσης κατά περίπου €1 δις της συνταξιοδοτικής δαπάνης.
- Τα συνολικά έξοδα του ΟΑΕΕ αυξάνονται ως αποτέλεσμα της αύξησης της συνταξιοδοτικής δαπάνης.
- Τα συνολικά έξοδα του ΕΤΑΑ, καθώς και η συνταξιοδοτική του δαπάνη, μένουν σχεδόν αμετάβλητα.
- Τα συνολικά έξοδα του ΟΓΑ μειώνονται, λόγω της σημαντικής μείωσης της δαπάνης για βασική σύνταξη.
- Σε όλα τα ταμεία, με εξαίρεση ορισμένα έτη στο ΕΤΑΑ και λόγω της ειδικής φορολογίας των κοινωνικών πόρων, τα έξοδα είναι περισσότερα από τα έσοδα, δημιουργώντας διαχρονικά ελλείμματα.
- Με εξαίρεση τον ΟΓΑ, ο αριθμός των συνταξιούχων στα υπόλοιπα ταμεία έχει αυξηθεί, ενώ αντίθετως ο αριθμός των ασφαλισμένων έχει μειωθεί. Η παρατεταμένη οικονομική κρίση έχει οδηγήσει μεγάλο αριθμό ασφαλισμένων προς τη συνταξιοδότηση, αυξάνοντας τις δαπάνες των ασφαλιστικών ταμείων. Επιπλέον, υπολογίσιμο μερίδιο των ασφαλισμένων καθίσταται άνεργο μειώνοντας τα έσοδα του ΙΚΑ ή σταματά να πληρώνει τις εισφορές του (ΟΑΕΕ). Επειδή η ασφάλιση στο ΕΤΑΑ είναι υποχρεωτική για τη διατήρηση της επαγγελματικής ιδιότητας εκεί, ο αριθμός των ασφαλισμένων φαίνεται να παραμένει σταθερός, αν και οι εισφορές που εισπράττονται έχουν μειωθεί κατά σχεδόν 20%.
- Η μέση σύνταξη μεταξύ 2009 και 2014 έχει μειωθεί κατά 17% στο ΙΚΑ, 2% στον ΟΑΕΕ και 23% στο ΕΤΑΑ.
- Αν και η μέση σύνταξη έχει μειωθεί αρκετά, ο αυξημένος αριθμός των συνταξιούχων κρατά τη συνολική συνταξιοδοτική δαπάνη υψηλά.

Από την προηγούμενη ανάλυση πρέπει να έχει γίνει αντιληπτό, ότι τα ασφαλιστικά ταμεία κάθε χρόνο εισπράττουν λιγότερα από όσα δαπανούν. Τα ελλείμματα των ασφαλιστικών φορέων τα καλύπτει το ελληνικό δημόσιο. Για την κάλυψη αυτών των ελλειμμάτων χρειάζονται ετησίως περίπου €11 δις, χωρίς να υπολογίζονται τα αντίστοιχα ποσά για τις συντάξεις του Δημοσίου. Το ποσό αυτό είναι πολύ μεγάλο και θα είχε σημαντική αναπτυξιακή συνεισφορά, αν χρησιμοποιούταν σε επενδυτικά και αναπτυξιακά έργα. Από τη στιγμή που επιλογή της πολιτείας είναι να καλύπτει τα ελλείμματα των ασφαλιστικών ταμείων, και με δεδομένο ότι οι δαπάνες της γενικής κυβέρνησης έχουν μειωθεί σημαντικά, οι μόνες επιλογές χρηματοδότησης είναι η φορολογία και ο δανεισμός, όπως ήδη αναφέρθηκε.

Συνοψίζοντας, η συνταξιοδοτική δαπάνη παραμένει σε υψηλά επίπεδα, παρά τις αλλεπάλληλες μειώσεις των συντάξεων. Αυτό συμβαίνει διότι ο αριθμός των συνταξιούχων αυξήθηκε τα τελευταία έτη, τόσο λόγω της παρατεταμένης ύφεσης, που επίσπευσε την έξοδο από την αγορά εργασίας, όσο και λόγω των συνεχιζόμενων φόβων για δυσμενείς μεταβολές των ορίων ηλικίας και παγίδευση στην αγορά εργασίας για πολλά χρόνια ακόμη. Τέλος, τα έσοδα των ασφαλιστικών ταμείων έχουν μειωθεί αισθητά, τόσο λόγω μείωσης του αριθμού των ασφαλισμένων όσο και λόγω μη καταβολής των ασφαλιστικών εισφορών, καθιστώντας περαιτέρω αύξηση τους μέτρο μάλλον αναποτελεσματικό, ειδικά αν συνυπολογιστούν οι αρνητικές επιπτώσεις που ενδέχεται να έχει στην απασχόληση.

Πίνακας 11 Οικονομικά στοιχεία κυριότερων ασφαλιστικών ταμείων

ΙΚΑ - ΕΤΑΜ

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Μεταβολή (%)
Συνολικά έσοδα	8.235.871.251	7.723.231.727	6.859.697.447	6.350.571.519	6.293.699.241	6.344.081.783	-23,0
Εισφορές εργαζομένων	2.616.798.693	2.705.933.766	2.129.854.935	1.809.447.179	1.732.536.752	1.728.470.282	-33,9
Εισφορές εργοδοτών	4.859.769.002	4.058.900.649	3.955.444.878	3.360.401.905	3.217.568.255	3.243.976.754	-33,2
Ρυθμίσεις	426.403.800	669.049.558	367.417.700	477.833.874	514.385.024	530.632.859	24,4
Κοινωνικοί πόροι			264.246.954	507.096.043	646.226.257	637.682.062	
Αποδόσεις περιουσίας και άλλα έσοδα	332.899.756	289.347.754	142.732.980	195.792.518	182.982.953	203.319.826	-38,9
Συνολικά έξοδα	11.181.223.729	10.504.983.594	10.747.524.548	10.854.794.362	9.810.294.225	10.082.938.708	-9,8
Μισθολογικό κόστος	118.456.160	196.244.000	185.241.919	136.489.045	106.212.996	141.306.077	19,3
Άλλο διοικητικό κόστος λειτουργίας	152.288.674	114.775.231	219.904.982	141.136.907	139.835.838	146.058.319	-4,1
Αμοιβές διοικητικών οργάνων	1.564.125	3.279.159	2.796.843	2.937.657	2.481.102	9.553.356	510,8
Συνολική συνταξιοδοτική δαπάνη χωρίς ΕΚΑΣ	10.908.914.770	10.190.685.204	10.339.580.804	10.574.230.753	9.561.764.289	9.786.020.956	-10,3
Αποτέλεσμα	-2.945.352.478	-2.781.751.867	-3.887.827.101	-4.504.222.843	-3.516.594.984	-3.738.856.925	26,9
Αριθμός συνταξιούχων	1.120.092	1.139.659	1.169.116	1.176.305	1.179.892	1.209.480	8,0
Αριθμός άμεσων ασφαλισμένων	1.920.092	1.830.940	1.662.760	1.511.153	1.557.543	1.545.051	-19,5
Μέση ετήσια σύνταξη	9.739	8.942	8.844	8.989	8.104	8.091	-16,9

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

ΟΑΕΕ

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Μεταβολή (%)
Συνολικά έσοδα	1.914.900.129	1.938.297.549	1.704.429.643	1.557.576.230	1.497.739.967	1.399.624.620	-26,9
Εισφορές ασφαλισμένων	1.643.524.310	1.726.573.632	1.516.622.872	1.330.476.629	1.229.483.892	1.157.490.975	-29,6
Ρυθμίσεις	207.382.574	199.027.040	177.467.824	204.775.312	228.873.631	241.831.558	16,6
Κοινωνικοί πόροι	63.993.245	12.696.877	10.338.947	22.324.289	39.382.444	302.087	-99,5
Συνολικά έξοδα	3.057.961.901	3.069.545.273	3.231.065.040	3.409.309.027	3.198.951.747	3.344.968.832	9,4
Μισθολογικό κόστος	69.277.338	58.459.752	51.602.046	54.821.569	43.860.056	37.373.576	-46,1
Άλλο διοικητικό κόστος λειτουργίας	22.755.831	20.590.742	14.201.792	21.800.531	15.324.106	12.042.963	-47,1
Αμοιβές διοικητικών οργάνων	739.222	474.978	646.023	426.323	437.920	586.190	-20,7
Συνολική συνταξιοδοτική δαπάνη χωρίς ΕΚΑΣ	2.965.189.510	2.990.019.801	3.164.615.179	3.332.260.604	3.139.329.665	3.294.966.103	11,1
Αποτέλεσμα	-1.143.061.772	-1.131.247.724	-1.526.635.397	-1.851.732.797	-1.701.211.780	-1.945.344.212	70,2
Αριθμός συνταξιούχων	316.765	324.067	335.651	344.514	351.042	359.246	13,4
Αριθμός άμεσων ασφαλισμένων	828.817	830.109	812.015	775.141	761.514	739.268	-10,8
Μέση ετήσια σύνταξη	9361	9227	9428	9672	8943	9172	-2,0

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

ΕΤΑΑ

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Μεταβολή (%)
Συνολικά έσοδα	1.295.035.475	1.049.705.633	1.335.720.513	943.400.257	1.001.767.639	907.294.238	-29,9
Εισφορές ασφαλισμένων	593.885.234	551.788.858	520.756.435	320.318.430	484.180.521	459.824.443	-22,6
Εισφορές εργοδοτών	385.729.743	302.908.407	305.591.033	324.184.836	284.681.127	281.159.202	-27,1
Ρυθμίσεις	4.655.471	7.271.405	10.185.714	9.143.823	10.996.247	8.695.868	86,8
Κοινωνικοί πόροι	310.765.027	187.736.963	174.187.330	111.753.169	105.909.744	85.614.725	-72,5
<i>Αποδόσεις περιουσίας και άλλα έσοδα</i>			<i>325.000.000</i>	<i>178.000.000</i>	<i>116.000.000</i>	<i>72.000.000</i>	
Συνολικά έξοδα	956.775.738	870.852.175	908.415.193	971.804.052	917.827.668	954.921.872	-0,2
Μισθολογικό κόστος	17.675.411	17.528.609	18.632.474	11.621.040	10.553.506	9.678.657	-45,2
Άλλο διοικητικό κόστος λειτουργίας	6.486.904	5.199.105	4.943.070	5.135.388	6.501.280	3.923.288	-39,5
Αμοιβές διοικητικών οργάνων	130.872	103.373	89.821	137.612	90.990	87.243	-33,3
Συνολική συνταξιοδοτική δαπάνη χωρίς ΕΚΑΣ	932.482.552	848.021.088	884.749.828	954.910.013	900.681.892	941.232.684	0,9
Αποτέλεσμα	338.259.737	178.853.458	427.305.319	-28.403.795	83.939.971	-47.627.634	-114,1
Αριθμός συνταξιούχων	54.903	57.470	60.482	65.322	69.132	71.710	30,6
Αριθμός άμεσων ασφαλισμένων	264.016	268.694	270.091	268.957	266.223	263.528	-0,2
Μέση ετήσια σύνταξη	16984	14756	14628	14619	13028	13126	-22,7

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

ΟΓΑ

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Μεταβολή (%)
Συνολικά έσοδα	1.342.648.409	1.250.704.346	1.212.176.646	672.550.301	1.014.780.262	821.512.858	-38,8
Εισφορές ασφαλισμένων	307.648.409	305.029.346	277.176.646	218.050.301	356.880.262	298.612.858	-2,9
Κοινωνικοί πόροι	1.035.000.000	945.675.000	935.000.000	454.500.000	657.900.000	522.900.000	-49,5
Συνολικά έξοδα	4.965.539.750	5.164.745.098	5.073.928.240	4.925.708.120	4.066.117.085	3.852.783.288	-22,4
Μισθολογικό κόστος	32.339.083	28.435.550	25.604.144	15.349.700	14.138.057	14.607.495	-54,8
Άλλο διοικητικό κόστος λειτουργίας	40.898.011	41.395.036	39.004.467	30.293.384	37.128.110	34.371.913	-16,0
Αμοιβές διοικητικών οργάνων	88.438	44.752	32.936	26.401	19.876	10.333	-88,3
Συνταξιοδοτική δαπάνη κύριας σύνταξης	1.038.502.656	1.097.872.028	1.150.392.240	1.200.303.294	1.065.961.568	1.053.771.846	1,5
Συνταξιοδοτική δαπάνη βασικής σύνταξης	3.853.711.563	3.996.997.731	3.858.894.452	3.679.735.340	2.948.869.474	2.750.021.702	-28,6
Αποτέλεσμα	-3.622.891.340	-3.914.040.751	-3.861.751.594	-4.253.157.819	-3.051.336.823	-3.031.270.430	-16,3
Αριθμός συνταξιούχων	737.767	723.041	707.541	679.804	644.958	614.790	-16,7
Αριθμός άμεσων ασφαλισμένων	700.000	679.000	664.000	619.000	626.000	590.000	-15,7

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

1.7.2 Σύνθεση συνταξιοδοτικής δαπάνης

Μία χρήσιμη άσκηση είναι να συνδεθούν μαθηματικά όσα έχουν αναφερθεί προηγουμένως (δημογραφικά προβλήματα, προβλήματα στην αγορά εργασίας, κτλ.) με τη δαπάνη για συντάξεις και τη μεταβολή της. Η εξέλιξη των αναμενόμενων συνταξιοδοτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ μπορεί να εκφραστεί ως συνάρτηση τεσσάρων βασικών δεικτών και ενός διορθωτικού όρου, όπως παρουσιάζονται στην παρακάτω ταυτότητα.

$$\frac{\text{Δαπάνη Συντάξεων}}{\text{ΑΕΠ}} = \overbrace{\frac{\text{Πληθυσμός 65+}}{\text{Πληθυσμός 20-64}}}^{\text{Δείκτης Εξάρτησης}} \times \overbrace{\frac{\text{Αριθμός Συνταξιούχων}}{\text{Πληθυσμός 65+}}}^{\text{Δείκτης Κάλυψης}} \times \overbrace{\frac{\text{Μέσο Εισόδημα Από Συντάξεις}}{\text{ΑΕΠ}}}^{\text{Δείκτης Παροχών}} \times \overbrace{\frac{\text{Πληθυσμός 20-64}}{\text{Ώρες Εργασίας 20-74}}}^{\text{Δείκτης Αγοράς Εργασίας}}$$

Ειδικότερα οι δείκτες αυτοί είναι:

1. Ο δείκτης εξάρτησης, ο οποίος ποσοτικοποιεί τη δημογραφική επίδραση, δηλαδή την αλλαγή στη σύνθεση του πληθυσμού μεταξύ ηλικιωμένων και νέων, στο λόγο συντάξεις προς ΑΕΠ. Υψηλότερη τιμή του δείκτη ερμηνεύεται ως μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων και, άρα, πιο γερασμένη κοινωνία. Όταν αυξάνεται ο δείκτης εξάρτησης, αυξάνεται και η συνταξιοδοτική δαπάνη ως μερίδιο του ΑΕΠ.
2. Ο δείκτης κάλυψης, ο οποίος ισούται με τον αριθμό των συνταξιούχων, ανεξαρτήτως ηλικίας, ως προς τον πληθυσμό άνω των 65 ετών. Ο δείκτης κάλυψης σχετίζεται με την έξοδο προς τη συνταξιοδότηση, αλλά και την «πυκνότητα» των συνταξιούχων. Όταν αυξάνεται ο δείκτης κάλυψης, αυξάνεται και η συνταξιοδοτική δαπάνη ως μερίδιο του ΑΕΠ.
3. Ο δείκτης παροχών, ο οποίος δείχνει πόσο γενναιόδωρο ή όχι είναι το ασφαλιστικό σύστημα.
4. Ο δείκτης της αγοράς εργασίας, ο οποίος δείχνει την επίδραση της αγοράς εργασίας στη δαπάνη για συντάξεις. Ο συγκεκριμένος δείκτης μπορεί να διασπαστεί σε τρεις επιπλέον συνιστώσες:
 - i. Στην επίδραση του ποσοστού απασχόλησης. Σε ένα διανεμητικό σύστημα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης έχουν θετική επίδραση ως προς τη βιωσιμότητα του συστήματος, αφού αυξάνονται οι εισφορές. Άρα υψηλότερη απασχόληση συνεπάγεται μικρότερη δαπάνη για συντάξεις.
 - ii. Στην ένταση της εργασίας, η οποία όσο αυξάνεται τόσο μειώνεται ο λόγος συντάξεις προς μισθοί, και
 - iii. Στην παράταση εργασίας που δείχνει την επίδραση της παραμονής στην αγορά εργασίας και μετά τα 65.

Ο δείκτης της αγοράς εργασίας έχει την κάτωθι μορφή:

$$\frac{\overbrace{\text{Πληθυσμός 20-64}}^{\text{Δείκτης Αγοράς Εργασίας}}}{\overbrace{\text{Ώρες Εργασίας 20-74}}} = \frac{\overbrace{\text{Πληθυσμός 20-64}}^{\text{1/Ποσοστό Απασχόλησης}}}{\overbrace{\text{Απασχολούμενοι 20-64}}} \times \frac{\overbrace{\text{Απασχολούμενοι 20-64}}^{\text{1/Ένταση Εργασίας}}}{\overbrace{\text{Ώρες Εργασίας 20-64}}} \times \frac{\overbrace{\text{Ώρες Εργασίας 20-64}}^{\text{1/Παράταση Εργασίας}}}{\overbrace{\text{Ώρες Εργασίας 20-74}}}$$

Η παραπάνω ταυτότητα έχει εκτιμηθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ) προκειμένου να γίνουν προβλέψεις για την εξέλιξη των δαπανών για συντάξεις (Πίνακας 12).²¹ Κοιτώντας τις εκτιμήσεις της ΕΕ προκύπτει ότι τα επόμενα έτη η δαπάνη για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώνεται κατά σχεδόν 2 εκατοστιαίες μονάδες, από 16,2% το 2013 σε 14,3% το 2060.

Από τις εκτιμήσεις της ευρωπαϊκής επιτροπής φαίνεται η έντονη και μάλλον αναπόφευκτη δημογραφική επίδραση, η οποία αυξάνει σημαντικά τη συνολική δαπάνη για συντάξεις. Προκύπτει ότι, λόγω της δημογραφικής γήρανσης, οι συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ θα αυξηθούν κατά 10,6 εκατοστιαίες μονάδες μεταξύ 2013 και 2060. Η επίδραση της συγκεκριμένης συνιστώσας είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό επακριβώς ποσοτικοποιημένη, αφού οι δημογραφικές προβλέψεις δεν είναι εύκολο να αλλάξουν τα επόμενα έτη, εκτός αν συμβεί κάποιο πολύ σημαντικό γεωπολιτικό γεγονός. Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, ότι οι δημογραφικές πιέσεις που ασκούνται στο ασφαλιστικό σύστημα της Ελλάδας είναι πολύ έντονες. Οι μόνες χώρες που θα αντιμετωπίσουν σφοδρότερες δημογραφικές πιέσεις είναι η Πολωνία, η Πορτογαλία και η Σλοβακία.

Η αυξητική τάση της συνταξιοδοτικής δαπάνης που συνεπάγεται η γήρανση του πληθυσμού αντισταθμίζεται από τη μείωση που οφείλεται κυρίως στην αγορά εργασίας και στην εξέλιξη της απασχόλησης, η οποία αναμένεται ότι μεσομακροχρόνια θα αυξηθεί. Η υπόθεση αυτή δεν είναι απίθανη, αφού αναμένεται τα επόμενα έτη να αρχίσουν με κάποια φειδώ οι προσλήψεις στο Δημόσιο, ενώ και ο ιδιωτικός τομέας έχει ήδη αρχίσει να δείχνει σημάδια ανάκαμψης. Επίσης, η παράταση της εργασίας φαίνεται να συμβάλλει στη μείωση του λόγου συντάξεις προς ΑΕΠ, αφού εκτιμάται ότι πλέον (ειδικά μετά και τις τελευταίες νομοθετικές ρυθμίσεις) οι εργαζόμενοι θα καθυστερούν την έξοδό τους από την αγορά εργασίας προς τη συνταξιοδότηση.

Επιπλέον μείωση φαίνεται να προκύπτει και από τους δείκτες κάλυψης (-3,2 εκατοστιαίες μονάδες) και παροχών (-2,1 εκατοστιαίες μονάδες). Η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης θα οδηγήσει σε μείωση του δείκτη κάλυψης και, άρα, σε μείωση της συνταξιοδοτικής δαπάνης ως προς το ΑΕΠ. Επίσης, ο νέος τρόπος υπολογισμού των συντάξεων του Ν.3863/2010, που συνυπολογίζει τις εισφορές ολόκληρου του εργασιακού βίου, φαίνεται ότι θα είναι λιγότερο γενναιόδωρος μειώνοντας το δείκτη παροχών και, επομένως, τη συνταξιοδοτική δαπάνη.

²¹ Οι προβλέψεις αυτές έχουν γίνει υπό την βασική προϋπόθεση ότι από 1/1/2015 οι συντάξεις θα υπολογίζονται με βάση το Ν.3863/2010.

Πίνακας 12 Διάσπαση μεταβολών δημόσιων συνταξιοδοτικών δαπανών (σε εκατοστιαίες μονάδες) - σωρευτική μεταβολή από το 2013

	2013-2060	2013	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Δημόσιες συντάξεις, ακαθάριστες % ΑΕΠ	-1.9	16.2	15.5	15.0	14.4	14.1	14.1	14.1	14.4	14.2	14.3
Δημόσιες συντάξεις, ακαθάριστες % ΑΕΠ – Μεταβολή από 2013 σε ποσοστιαίες μονάδες λόγω :	-1.9		-0.7	-1.2	-1.8	-2.1	-2.1	-2.1	-1.8	-2.0	-1.9
Δείκτης Εξάρτησης	10.6		1.7	3.3	4.8	6.8	8.6	10.2	11.2	11.1	10.6
Δείκτης Κάλυψης	-3.2		-1.4	-2.5	-3.3	-3.8	-3.8	-4.2	-4.0	-3.8	-3.2
Δείκτης Παροχών	-2.1		1.3	2.0	1.6	0.9	-0.1	-0.9	-1.5	-2.0	-2.1
Δείκτης Αγοράς Εργασίας	-6.2		-2.3	-3.6	-4.4	-5.3	-6.0	-6.3	-6.5	-6.3	-6.2
<i>Ποσοστό Απασχόλησης</i>	-5.5		-2.2	-3.3	-4.0	-4.7	-5.3	-5.4	-5.5	-5.5	-5.5
<i>Ένταση Εργασίας</i>	0.0		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Παράταση Εργασίας</i>	-0.8		-0.1	-0.3	-0.4	-0.7	-0.8	-1.0	-1.0	-0.9	-0.8
Κατάλοιπο – Διορθωτικός όρος	-1.0		-0.2	-0.4	-0.5	-0.7	-0.8	-0.9	-1.0	-1.0	-1.0

Πηγή: European Commission, The 2015 Ageing Report

Η ανωτέρω ταυτότητα ουσιαστικά δείχνει που μπορούν να γίνουν παρεμβάσεις, προκειμένου να μειωθεί η δαπάνη για συντάξεις. Οι βασικοί τομείς παρέμβασης είναι τέσσερις και αφορούν στη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού, στο σχετικό αριθμό των συνταξιούχων, στη γενναιοδωρία του συνταξιοδοτικού συστήματος και στην επίδραση της αγοράς εργασίας. Ο βαθμός επηρεασμού της δημογραφικής σύνθεσης του πληθυσμού είναι μάλλον απίθανο να αλλάξει τα επόμενα χρόνια. Πιθανόν κάποια εισροή νεαρών μεταναστών να μπορέσει να δώσει μία προσωρινή ανάσα στο σύστημα, αλλά και αυτό θα έχει περιορισμένη διάρκεια. Οι εκτιμήσεις της ΕΕ δίδουν μεγάλη βαρύτητα στη θετική επίδραση της αγοράς εργασίας προεξοφλώντας ότι τα επόμενα χρόνια θα καταγραφεί ισχυρή ανάπτυξη. Αν αυτοί οι στόχοι δεν επιτευχθούν, τότε οι παρεμβάσεις θα περιοριστούν στα όρια ηλικίας, τα οποία έχουν ήδη δρομολογηθεί να αυξηθούν, και στη γενναιοδωρία του συστήματος, η οποία παρά τις συνεχείς και αλληπάλληλες μειώσεις παραμένει αρκετά μεγάλη.

Στο πλαίσιο αυτό, οι Leventi & Matsaganis (2015)²² χρησιμοποιώντας τα στοιχεία των συνταξιούχων του ΙΚΑ για το 2008 υπολογίζουν ότι το κομμάτι των συντάξεων που είναι μεταφορά από την κρατικό προϋπολογισμό και, άρα, επιπλέον των εισφορών των συνταξιούχων, πριν από όλες τις περικοπές των ετών της κρίσης, ήταν κατά μέσο όρο 49,3%. Με άλλα λόγια, σχεδόν το 50% των συντάξεων που έδινε το ΙΚΑ ήταν χρήματα από τον Κρατικό Προϋπολογισμό, δηλαδή από φορολογία.²³ Μάλιστα, τα ποσοστά αυτά κυμαίνονταν μεταξύ 73,6% για τις πολύ χαμηλές συντάξεις ως 46,1% για τις υψηλότερες. Με τις περικοπές που ακολούθησαν το μεταβιβαστικό κομμάτι από τον κρατικό

²² Leventi C. and Matsaganis M. (2015) Disentangling annuities and transfers: redistribution in Greek retirement benefits. Paper presented at the 6th Meeting of the Society for the Study of Economic Inequality (ECINEQ).

²³ Αυτό δεν είναι παράλογο, αφού το ΙΚΑ απορροφά κάθε έτος κρατική επιχορήγηση που κυμαίνεται μεταξύ 30% με 40% της συνταξιοδοτικής του δαπάνης.

προϋπολογισμό μειώθηκε σε 35,8%, παραμένοντας όμως υψηλό για τις χαμηλές συντάξεις (67,9%), ενώ για τις υψηλές υπολογίζεται σε 21,3%. Οι συγγραφείς, τέλος, εκτιμούν ότι μετά την πλήρη εφαρμογή των συνταξιοδοτικών μεταρρυθμίσεων του 2010, στο ΙΚΑ το μη ανταποδοτικό κομμάτι θα είναι κατά μέσο όρο 27,1%, ενώ για τις πολύ χαμηλές συντάξεις ουσιαστικά δεν θα μεταβληθεί (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16).

Ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συνταξιούχων του ΙΚΑ εισπράττει θετικές και σχετικά με τη συνολική σύνταξη μεγάλες μεταβιβάσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό έχει επίσης βρεθεί και από τους Mylonas & de la Maisonneuve (1999)²⁴. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι οι βασικοί κανόνες υπολογισμού των συντάξεων αποκλίνουν σημαντικά από την αρχή της αναλογιστικής ισότητας παραβιάζοντας τη διαγενεακή ισότητα, ενώ θέτει σε αμφιβολία την αντίληψη ότι οι συνταξιούχοι έχουν κερδίσει πλήρως τις συνταξιοδοτικές παροχές που εισπράττουν.²⁵

Επίσης, δε θα πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι το ασφαλιστικό σύστημα είναι άνισο όσον αφορά στις παροχές του. Στο ΚΕΠΕ (2012)²⁶ υπολογίστηκε ότι ο δείκτης ανισότητας Gini για τη μέση σύνταξη ανά ΦΚΑ πριν από όλα τα μέτρα ήταν 0,18, ενώ μετά τις περικοπές του 2012 μειώθηκε οριακά σε 0,16. Επιπλέον, ανισότητες εντοπίζονται και μέσα στα ίδια τα ταμεία. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που συμβαίνει στο Δημόσιο και στις συντάξεις που δίδονται εκεί ανά μισθολόγιο, όπου συγκεκριμένα μισθολόγια λαμβάνουν συντάξεις σχεδόν τρεις φορές παραπάνω από τη μέση. Η ανισότητα μεταξύ των μισθολογίων του Δημοσίου είναι σαφώς μεγαλύτερη από αυτή μεταξύ των διαφόρων Ταμείων. Ενδεικτικά, ο συντελεστής Gini το 2001 ήταν 0,27, το 2010 έφτασε το 0,33 και το 2012 μειώθηκε στο 0,26, πολύ κοντά εκεί που ήταν πριν έντεκα χρόνια.

Επίσης, πέρα από τις ανισότητες στο ύψος των συντάξεων υπάρχουν και προνόμια που στερούνται οικονομικής και κοινωνικής λογικής. Ενδεικτικά, οι εργαζόμενοι στο Δημόσιο, τις ΔΕΚΟ και τις τράπεζες συνταξιοδοτούντο μέχρι πρόσφατα έως και 17 έτη νωρίτερα από ό,τι οι ασφαλισμένοι του ΙΚΑ, ενώ ευρείες ομάδες διεκδικούν και λαμβάνουν δικαστικά υψηλές και αναδρομικές αυξήσεις καταστρατηγώντας κάθε αρχή ανταποδοτικότητας. Επίσης, οι βουλευτές έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν πολλαπλές κύριες συντάξεις από το Δημόσιο (πχ καθηγητής πανεπιστημίου που εκλέγεται για 8 χρόνια δικαιούται βουλευτική

²⁴ Mylonas P. and de la Maisonneuve C. (1999) The problems and prospects faced by pay-as-you-go pension systems: a case study of Greece. Economics Department Working Paper 215. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

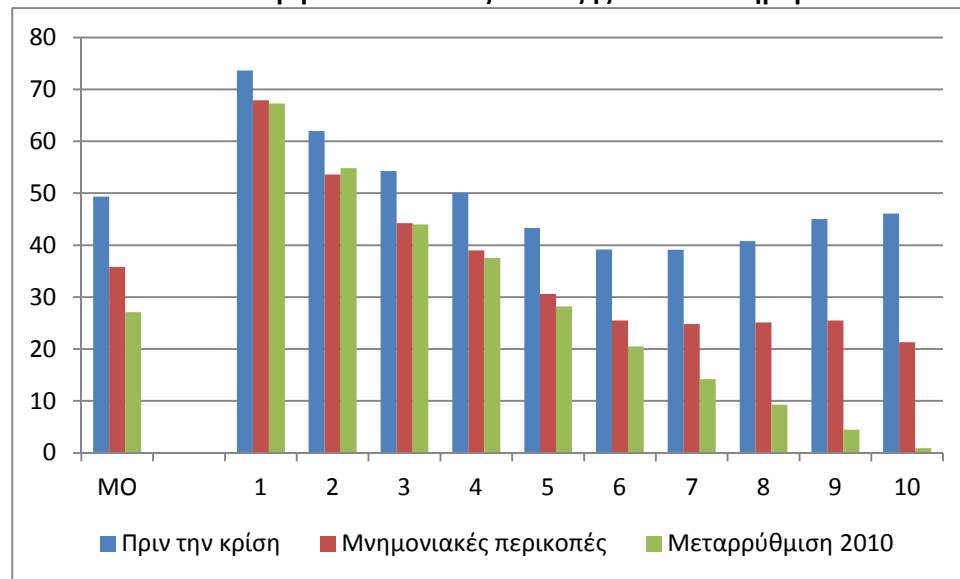
²⁵ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Δημοσίων Υπαλλήλων, οι οποίοι μέχρι το 1993 δεν είχαν κρατήσεις-εισφορές για κύρια σύνταξη. Παρόλα αυτά, όποτε αυξάνονταν οι μισθοί των εν ενεργεία Δημοσίων Υπαλλήλων, αναλογικά αυξάνονταν και οι συντάξεις τους, επιβαρύνοντας τον κρατικό προϋπολογισμό. Δηλαδή, μία ομάδα είχε καταφέρει να μην πληρώνει για συντάξεις και να πετυχαίνει και γενναιόδωρες αυξήσεις εις βάρος όλων των υπόλοιπων.

Επίσης, μία σειρά από ταμεία έδιδαν επικουρικές και εφάπαξ πολύ υψηλότερα από τις αντίστοιχες εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών, καθιστώντας την πληρωμή τους τώρα προβληματική.

²⁶ ΚΕΠΕ (2012). Επισκόπηση Δαπανών Γενικής Κυβέρνησης, Κεφάλαιο 7. Εργασία για λογαριασμό του Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα, ΚΕΠΕ.

σύνταξη-αποζημίωση και σύνταξη ως ΔΕΠ πανεπιστημίου). Επιπλέον, σε αντίθεση με τους άλλους Έλληνες που πρέπει να δουλέψουν τουλάχιστον 15 χρόνια για να δικαιούνται την ελάχιστη σύνταξη του ΙΚΑ (λιγότερο από 500€), οι βουλευτές δικαιούνται την ελάχιστη (1.500€) με 8 χρόνια θητεία (μέχρι το 2009 ή για όσους εκλέχθηκαν πρώτη φορά πριν από το 2009 με 4 χρόνια). Τέλος, η ΗΔΙΚΑ καταγράφει περίπου 80.000 συνταξιούχους με 4 και πλέον συντάξεις.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16 Μεταβιβαστικό σκέλος σύνταξης ανά δεκατημόριο

Πηγή: Με στοιχεία από Leventi & Matsaganis (2015).

1.8 Κίνδυνος φτώχειας

Μετά από μια περίοδο σχετικής σταθερότητας, η φτώχεια στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια αυξήθηκε. Βασική αιτία είναι η οικονομική κρίση και η οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε για να ξεπεραστεί, με την αύξηση των φόρων και τη μείωση των δαπανών να πρωτοστατούν. Είναι ενδιαφέρον, όσο και αναμενόμενο, ότι οι μεταβολές του κινδύνου φτώχειας δεν ήταν όμοιες για επιμέρους ομάδες του πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται μία μετατόπιση της φτώχειας από τους ηλικιωμένους και τους συνταξιούχους προς τα νεότερα ηλικιακά άτομα και τα παιδιά, ενώ εντοπίζεται επιπλέον μετατόπιση της φτώχειας από τις αγροτικές περιοχές προς τις αστικές και από άτομα με λιγότερα σε άτομα με περισσότερα τυπικά προσόντα (Κανελλόπουλος, 2015, Μητράκος, 2014).

Πίνακας 13 Μεταβολή του κινδύνου φτώχειας μετά από κοινωνικές μεταβιβάσεις

	Πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Με συντάξεις (%)	Με όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μείωση φτώχειας λόγω συντάξεων (εκ. μον.)	Μείωση φτώχειας λόγω υπολοίπων επιδομάτων (εκ. μον.)
2003	41,2	24,4	21,0	-16,8	-3,4
2004	-	-	19,9	-	-
2005	39,2	22,5	19,6	-16,7	-2,9
2006	-	-	20,8	-	-
2007	42,1	23,8	20,3	-18,3	-3,5
2008	41,7	23,4	20,0	-18,3	-3,4
2009	42,0	22,7	19,7	-19,3	-3,0
2010	42,8	23,8	20,1	-19,0	-3,7
2011	44,9	24,8	21,4	-20,1	-3,4
2012	49,8	26,8	23,1	-23,0	-3,7
2013	53,4	28,0	23,1	-25,4	-4,9
2014	52,2	26,0	22,1	-26,2	-3,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

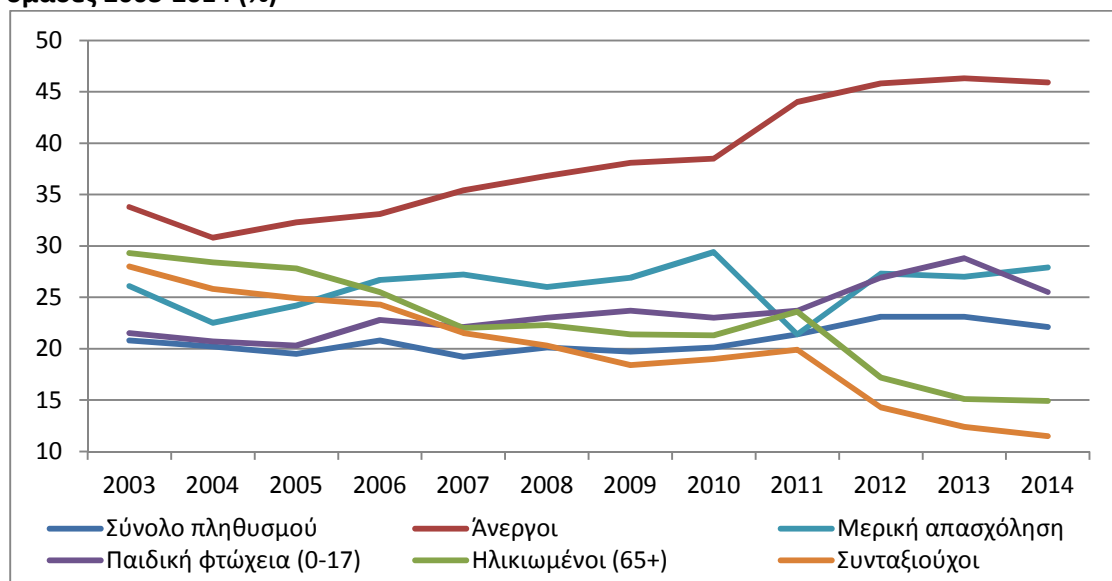
Η σημασία των συντάξεων στον περιορισμό του κινδύνου φτώχειας φαίνεται ανάγλυφα από την παρουσίαση της επίδρασης επιδράσεις των κοινωνικών μεταβιβάσεων στον κίνδυνο φτώχειας τα τελευταία δώδεκα έτη (Πίνακας 13). Στην προτελευταία στήλη υπολογίζεται η εκατοστιαία μεταβολή του κινδύνου φτώχειας λόγω συντάξεων και στην τελευταία στήλη η εκατοστιαία μεταβολή λόγω των υπολοίπων κοινωνικών μεταβιβάσεων. Ορισμένες παρατηρήσεις χρήζουν αναφοράς. Η πρώτη είναι ότι οι συντάξεις μειώνουν αισθητά τη φτώχεια των ηλικιωμένων, πολύ περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη κοινωνική μεταβίβαση. Η παρατήρηση αυτή έχει διπλή ανάγνωση. Από τη μία πλευρά, φαντάζει

υπερβολική η εξάρτηση της αποτελεσματικότητας των κοινωνικών μεταβιβάσεων από τις συντάξεις και, από την άλλη, αναδεικνύεται ο κακός σχεδιασμός των υπολοίπων κοινωνικών μεταβιβάσεων, καθώς η επίδρασή τους στον κίνδυνο φτώχειας είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η δεύτερη παρατήρηση είναι ότι η σημασία των συντάξεων ενισχύεται σημαντικά τα τελευταία χρόνια ως εργαλείο αποτροπής της φτώχειας, ενώ η αποτελεσματικότητα των υπολοίπων κοινωνικών μεταβιβάσεων παραμένει η ίδια. Ένας λόγος που ενδεχομένως συμβαίνει αυτό είναι η μείωση των υπολοίπων κοινωνικών δαπανών σε μια προσπάθεια να περιοριστούν οι δημοσιονομικές δαπάνες συνολικά περισσότερο από τη μείωση των συντάξεων, με αποτέλεσμα η βαρύτητα των τελευταίων να αυξάνεται, παρά τις μειώσεις των τελευταίων ετών που υπέστησαν κυρίως οι υψηλότερες συντάξεις.

Στο ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17 απεικονίζεται η διαχρονική εξέλιξη της φτώχειας τα τελευταία έτη για το σύνολο του πληθυσμού και συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, οπότε είναι εφικτή η συγκριτική προσέγγιση της κατάστασης κάθε ομάδας. Τονίζεται ότι όλες οι εξεταζόμενες πληθυσμιακές ομάδες στην αρχή της ερευνώμενης περιόδου καταγράφουν ποσοστά φτώχειας υψηλότερα από το εθνικό μέσο όρο, δηλαδή είναι ομάδες υψηλού κινδύνου. Ωστόσο, το 2014 οι συνταξιούχοι και οι ηλικιωμένοι άνω των 65 ετών (65+)²⁷ καταγράφουν ποσοστά φτώχειας σαφώς χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ και διαχρονικά φαίνεται ότι το ποσοστό των φτωχών σε αυτές τις πληθυσμιακές ομάδες μειώνεται εντυπωσιακά, σχεδόν στο μισό (οι συνταξιούχοι από 28% το 2003 κατέληξαν σε 11,5% το 2014, ενώ για τους ηλικιωμένους τα αντίστοιχα μεγέθη ήταν 29,3% και 14,9%). Ο λόγος που συμβαίνει κάτι τέτοιο είναι ότι οι συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, παρ' όλες τις μειώσεις στο διαθέσιμο εισόδημά τους, διατηρούν κατά κανόνα κάποιο εξασφαλισμένο εισόδημα από συντάξεις, σε αντίθεση με τους ανέργους. Εντούτοις, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι η θέση των συνταξιούχων πιθανόν να έχει χειροτερεύσει σε όρους «κοινωνικού μισθού», καθώς π.χ. καλούνται να πληρώσουν περισσότερα για υπηρεσίες υγείας (Ματσαγγάνης, 2014).

²⁷ Σημειώνεται στο σημείο αυτό ότι οι δύο ομάδες σχεδόν ταυτίζονται.

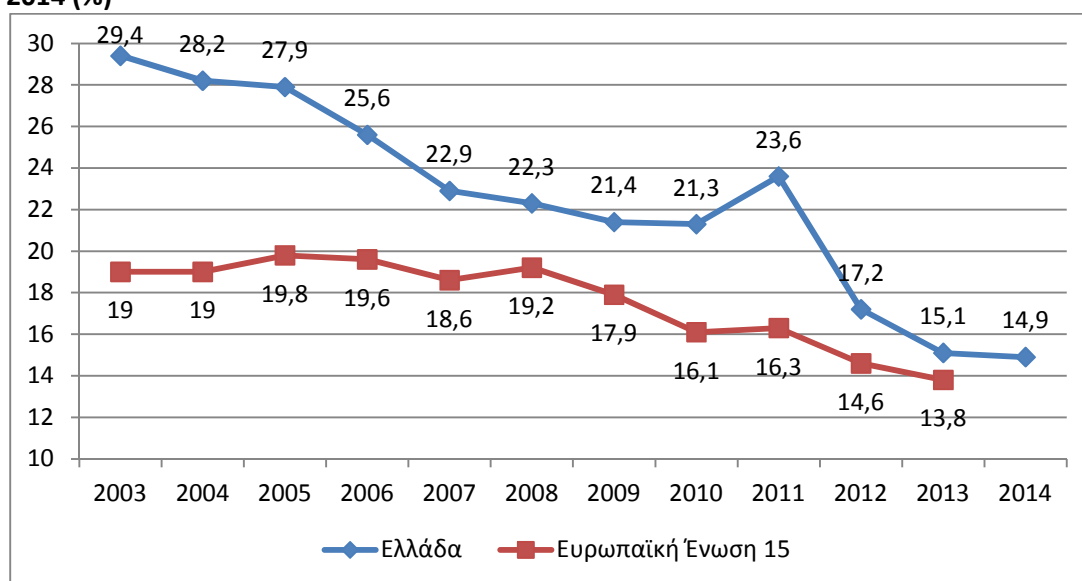
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17 Διαχρονική εξέλιξη του κινδύνου φτώχειας για επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες 2003-2014 (%)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, EU-SILC.

Στον αντίποδα, όλες οι άλλες πληθυσμιακές ομάδες καταγράφουν αύξηση του κινδύνου φτώχειας. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το ποσοστό των παιδιών μέχρι 17 ετών που ζουν σε φτωχές οικογένειες αυξήθηκε κατά περίπου 7 εκατοστιαίες μονάδες (2003:21,5%, 2014:25,5%), καταδεικνύοντας ότι οι ομάδες που αντιμετωπίζουν πιο σοβαρά προβλήματα φτώχειας είναι πλέον οι νέοι και όχι οι ηλικιωμένοι. Επίσης, ο κίνδυνος φτώχειας για τους ανέργους ήταν και παραμένει εξαιρετικά υψηλός- διπλάσιος του εθνικού μέσου όρου. Αν σε αυτό συνυπολογιστεί το γεγονός ότι ο αριθμός των ανέργων έχει αυξηθεί δραματικά και ότι για πολλά νοικοκυριά τα εισοδήματα από εργασία ήταν η μοναδική πηγή εισοδήματος, τότε κανείς αντιλαμβάνεται το μέγεθος του προβλήματος. Αξίζει συναφώς να σημειωθεί ότι αν και η φτώχεια των εργαζομένων με ευέλικτες μορφές εργασίας, π.χ. μερική απασχόληση, είναι υψηλότερη από τον εθνικό μέσο όρο (2014: 27,9%), σε καμία περίπτωση δεν είναι τόσο υψηλή όσο των ανέργων και μάλλον παραμένει διαχρονικά σταθερή. Συνεπώς, η απασχόληση, πλήρης ή μερική, είναι πολύ σημαντικός παράγοντας αποτροπής της φτώχειας και είναι σκόπιμο να ληφθούν πολιτικές για την προστασία και τόνωσή της.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18 Κίνδυνος φτώχειας ηλικιωμένων στην Ελλάδα και στην ΕΕ: EU-SILC 2003-2014 (%)

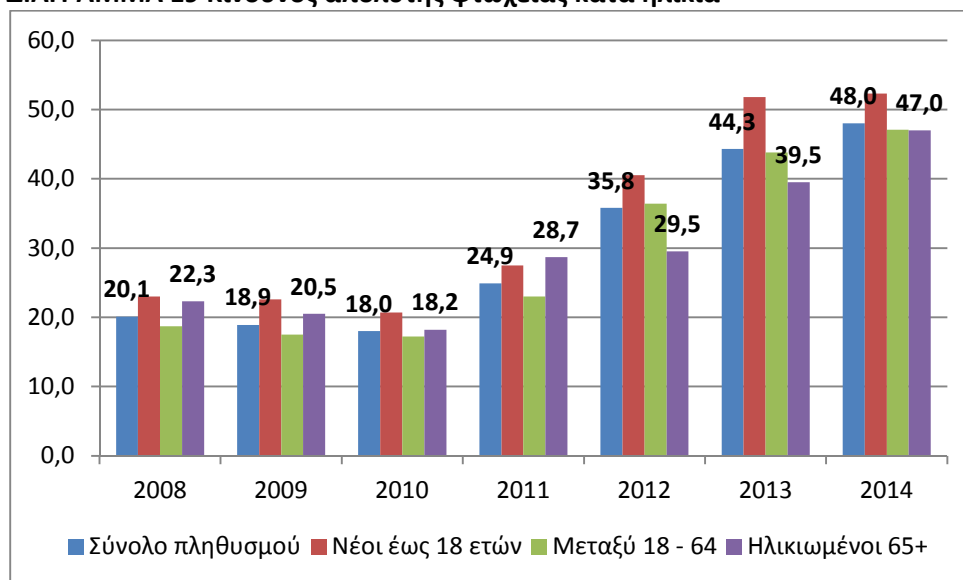
Πηγή: Eurostat (EU-SILC).

Ένα σημείο που οφείλει να τονιστεί, θέτοντας εν αμφιβόλω αντιλήψεις για την οικονομική κατάσταση των ηλικιωμένων και των συνταξιούχων στην Ελλάδα, είναι η θέση της χώρας σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες-μέλη της ΕΕ ως προς τη φτώχεια των ηλικιωμένων. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει, ο κίνδυνος φτώχειας των ηλικιωμένων είναι διαχρονικά πολύ μεγαλύτερος στην Ελλάδα από τον αντίστοιχο μέσο όρο των δεκαπέντε χωρών της ΕΕ (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18). Το 2003 το 29,4% των ελλήνων ηλικιωμένων χαρακτηριζόταν ως φτωχό, χρησιμοποιώντας το συνηθισμένο ορισμό της φτώχειας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την ΕΕ-15 ήταν δέκα εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερο, δηλαδή 19%. Είναι ενδιαφέρον ότι από το 2003, με εξαίρεση το 2011, το ποσοστό των φτωχών ηλικιωμένων μειώνεται συνεχώς, συγκλίνοντας με το αντίστοιχο ευρωπαϊκό. Μάλιστα, το 2013 το ποσοστό των φτωχών ηλικιωμένων στην Ελλάδα είναι 15,1%, μόλις μία εκατοστιαία μονάδα υψηλότερο από το αντίστοιχο ευρωπαϊκό. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat, προκύπτει ότι ο κίνδυνος σχετικής φτώχειας για τους Έλληνες ηλικίας 65+ μέσα σε σχεδόν μία δεκαετία (2003-2014) έχει μειωθεί περίπου στο μισό (από 29,4% σε 14,9%).

Με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία της έρευνας EU-SILC, για τα οποία υπάρχει πληροφόρηση για όλες τις χώρες που συμμετέχουν, η φτώχεια των ηλικιωμένων μειώθηκε στο 14,9% το 2014 από 22,3% το 2008, το τελευταίο έτος πριν την οικονομική κρίση, και στο 17,2% το 2012. Το ποσοστό φτώχειας των ηλικιωμένων για τα έτη 2012 και 2013 είναι μάλιστα και αρκετά μικρότερο και από το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, όπου για αμφότερα τα έτη υπολογίστηκε σε 23,1%. Προκύπτει, λοιπόν, ότι οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα δεν καταγράφονται πλέον ως ομάδα υψηλού κινδύνου, καθώς τα ποσοστά φτώχειας είναι πλέον χαμηλότερα από τα αντίστοιχα του συνολικού πληθυσμού.

Επειδή ο ορισμός της σχετικής φτώχειας εξετάζει τη θέση των ατόμων σε σχέση με τα υπόλοιπα άτομα την ίδια χρονική περίοδο, αγνοώντας τη συνολική εξέλιξη των εισοδημάτων, ένας επιπλέον δείκτης, που χρησιμοποιείται και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι ο κίνδυνος φτώχειας σε απόλυτους όρους. Στο δείκτη αυτό το κατώφλι της φτώχειας παραμένει διαχρονικά σταθερό σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19). Το ποσοστό των φτωχών ηλικιωμένων μέχρι και το έτος 2010 υπολογιζόμενο με το κατώφλι φτώχειας του 2008, δηλαδή 60% του διάμεσου εισοδήματος του 2008 εκφρασμένου σε τιμές των αντίστοιχων ετών με βάση τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή, μειώνεται και είναι μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό σχετικής φτώχειας. Έτσι για το 2009 είναι 20,5% ενώ το επόμενο έτος μειώθηκε σε 18,2%. Το ποσοστό απόλυτης φτώχειας αυξάνεται το 2011 σε 28,7% και σε 29,5% το 2012. Το επόμενο έτος (2013) αυξάνεται κατά 10 εκατοστιαίες μονάδες σε 39,5% ενώ η συνεχής και απότομη αύξησή του συνεχίζεται και το 2014 που υπολογίζεται σε 47%. Συναφώς, κατά τη διάρκεια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης η φτώχεια των ηλικιωμένων σε απόλυτους όρους αυξήθηκε κατά 24,7 εκατοστιαίες μονάδες ή υπερδιπλασιάστηκε. Εντούτοις ακόμα και σε σταθερούς όρους οι ηλικιωμένοι φαίνεται ότι έχουν πληγεί λιγότερο από τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, αφού η απόλυτη φτώχεια τους παραμένει η μικρότερη και έχει καταγράψει τη μικρότερη αύξηση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19 Κίνδυνος απόλυτης φτώχειας κατά ηλικία

Πηγή: Eurostat (EU-SILC).

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι αν και οι ηλικιωμένοι έχουν υποστεί μεγάλες μειώσεις στα εισοδήματα από συντάξεις, βαρύτατη φορολογία και, επιπλέον, επιβάρυνση στη νοσηλευτική και ιατροφαρμακευτική δαπάνη ως αποτέλεσμα της αυστηρής δημοσιονομικής προσαρμογής, η (σχετική) κοινωνικοοικονομική θέση τους έχει βελτιωθεί

σημαντικά ως απόρροια πολλών και διαφορετικών λόγων. Ο κυριότερος είναι ο ίδιος ο ορισμός της φτώχειας. Επειδή η φτώχεια μετρείται σε σχετικούς όρους, αν το διάμεσο εισόδημα²⁸ μειώνεται πιο γρήγορα από τα χαμηλά εισοδήματα, τότε όλο και λιγότερα άτομα θα κατατάσσονται ως φτωχά. Η αύξηση της ανεργίας ως απόρροια της οικονομικής κρίσης χτύπησε κυρίως τους νεότερους, μειώνοντας δραστικά το οικογενειακό τους εισόδημα, αφού τους στέρησε το εισόδημα από εργασία που αποτελεί την κύρια, και πολλές φορές μοναδική, πηγή εισοδήματος. Από την άλλη, η κύρια πηγή εισοδήματος των ηλικιωμένων είναι συνήθως τα εισοδήματα από συντάξεις, οι οποίες αν και τα τελευταία έτη υπέστησαν σημαντικές μειώσεις, εν τούτοις οι κύριες συντάξεις μέχρι 1.000 ευρώ δε μειώθηκαν. Η λιγότερο μειονεκτική θέση των ηλικιωμένων επιβεβαιώνεται, σε μικρότερο βαθμό, και σε όρους απόλυτης φτώχειας. Το 2014 φαίνεται ότι η απόλυτη φτώχεια των ηλικιωμένων προσεγγίζει αυτή του συνόλου του πληθυσμού. Παρόλα αυτά συνεχίζει να παραμένει χαμηλότερη από την αντίστοιχη των νέων.

Επιπλέον, η θέση των ηλικιωμένων μπορεί τα τελευταία χρόνια να βελτιώθηκε και για άλλους λόγους, πιο ουσιαστικούς. Για παράδειγμα, ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός που έλαβε χώρα πριν από ορισμένες δεκαετίες επέτρεψε σε αρκετές γυναίκες να εργαστούν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλές γυναίκες σήμερα να συνταξιοδοτούνται και, άρα, τα νεώτερα ζευγάρια ηλικιωμένων να έχουν δύο (ή και περισσότερες) συντάξεις, σε αντίθεση με παλαιότερα που υπήρχε μόνο του άνδρα. Επίσης, τα ζευγάρια αυτά είναι πιο πιθανό να συνταξιοδοτούνται με υψηλότερες αποταμιεύσεις και να διαθέτουν επιπλέον πηγές εισοδημάτων. Επιπροσθέτως, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε ότι οι νέοι συνταξιούχοι βγαίνουν στη σύνταξη με συντάξεις πολύ καλύτερες από τους παλιούς συνταξιούχους. Στο πλαίσιο βελτίωσης των συντάξεων ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στη βελτίωση των χαμηλών συντάξεων. Η θέσπιση του ΕΚΑΣ, οι αυξήσεις στη βασική σύνταξη του ΟΓΑ και στη σύνταξη ανασφαλιστών, οι αυξήσεις στην κατώτατη σύνταξη του ΙΚΑ, αλλά και στους κατώτατους μισθούς (κατά αναλογία και στη σύνταξη που θα λάβουν αυτοί μετέπειτα) αποτελούν πιθανότατα την αποφασιστικότερη εξέλιξη της τελευταίας περιόδου για τη βελτίωση της θέσης των ηλικιωμένων. Παρόλα αυτά, στερείται οικονομικής λογικής, αλλά και στοιχειώδους διαγενεακής αλληλεγγύης, η χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος να βαρύνει υπέρμετρα τις επόμενες γενεές, ειδικά εφόσον αρκετές σημερινές απαιτήσεις δεν προκύπτουν από αντίστοιχες εισφορές, ενώ ταυτόχρονα υπερβαίνουν κατά πολύ τις δυνατότητες του συστήματος.

²⁸ Πρόκειται για το εισόδημα άνω του οποίου βρίσκεται το 50% των εισοδημάτων και κάτω του οποίου το υπόλοιπο 50% των εισοδημάτων και δεν πρέπει να συγχέεται με το μέσο όρο.